

Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî

Hatice Ünal

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Eylül 2019
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Ali Hakan Ulusoy
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdür Vekili

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Prof. Dr. Adnan Akgün
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor
Eş Tez Danışmanı

Prof. Dr. Çetin Derdiyok
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Adnan Akgün

2. Prof. Dr. İ. Çetin Derdiyok

3. Doç. Dr. Ayşe Dalyan

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Mahmûd-ı Gaznevî hikâyesi üzerine ayrıntılı bir çalışma olmamasından dolayı Mahmûd-ı Gaznevî hayatı ve hikâyesinin içeriği hakkında bilgi sunmak ve bu hikâye ile daha sonra yapılacak olan Türk edebiyatı çalışmalarına katkı sağlamaktır. Eski Türk Edebiyatı nesir metinlerinden olan Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî adlı eserin çeviri yazısını oluşturarak incelemesini yaptık. Çalışmaya ilk olarak ‘Edebi Metinler’ içerisinde değerlendirilen ‘Olay Çevresinde Oluşan Metinler’ kapsamında ‘Anlatmaya Bağlı Metinler’ olarak görülen ‘Hikâye’ türü hakkında bilgi vererek başladık. İkinci bölümde ise hikâye kişisi Mahmûd-ı Gaznevî hakkında kapsamlı bilgiye gidildi. Üçüncü bölümde metnini ortaya koyduğumuz Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî’yi belli bir plan dahilinde biçim, muhteva, dil ve anlatım açılarından inceledik. Metnin günümüz Türkçesine çevirisi yapıldı ve çalışmanın sonuna transkripsiyonlu metni ekledik. Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî üzerinde yapılmış herhangi bir çalışma bulunmadığından bu hikâyenin edebi açıdan incelenmesiyle, Eski Türk Edebiyatı alanında çalışacaklara önemli kaynak sunulmuştur. Bu araştırma ile Eski Türk Edebiyatına ait bir hikâye daha alana kazandırılmıştır. Böylelikle diğer araştırmacıların bu kaynak eseri dil ve anlatım gibi yönlerden inceleme fırsatı bulabilmelerini temenni ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Masal, Destan, Nesir, Mahmûd-ı Gaznevî

ABSTRACT

The purpose of this study is to provide information about the life and story of Mahmud-Ghaznavid since it is not a detailed study on the Mahmud-i Gaznevi story and to contribute to this story and the later studies of Turkish literature. Old Turkish Literature prose texts Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, which is a translation of the work we made the review. In the first part of the study, we started by giving information about the ‘Story Metin type which is considered as’ Narrative Texts ‘within the context of’ Texts Around the Event ‘which is evaluated within ü Literary Texts to work. In the second chapter, comprehensive information about Mahmûd-ı Gaznevî was made. In the third chapter, we analyzed Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî in terms of form, content, language and expression. The text was translated into modern Turkish and we added the transcribed text to the end of the study. Since there is no study conducted on Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, this story has been examined in literary terms and important sources are presented to those who will work in the field of Old Turkish Literature. With this research, a story belonging to Old Turkish Literature was acquired. Thus, we hope that other researchers will have the opportunity to examine these source works in terms of language and expression.

Keywords: Old Turkish Literature, Tale, Legend, Prose, Mahmud-ı Gaznevî

TEŞEKKÜR

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K_4587 numarada kayıtlı olan Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî adlı eserle sınırlandırılmış olup, başka bir nüshasına ulaşamadığımız bu eser, biçim, muhteva, dil ve anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. Arap harfli metnin çevriyazıya aktarılması, biçim ve üslup özelliklerinin belirlenmesi, günümüz Türkçesine çevrilmesi çalışmanın ilk aşamasını oluşturmuştur. Çalışmamız altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, çalışma sırasında karşılaştığımız sınırlılıklar ele alınmıştır. İkinci bölümde ‘Edebi Metinler’ içerisinde değerlendirilen ‘Olay Çevresinde Oluşan Metinler’ kapsamında ‘Anlatmaya Bağlı Metinler’ olarak görülen ‘Hikâye’ türü hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Mahmûd-ı Gaznevî’nin tarihi kişiliği ve efsanevi kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. Mahmûd-ı Gaznevî’nin hayatı ve hikâyedeki kişiliği hakkında bağıntılama yapılmıştır. Dördüncü bölümde Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî metninin daha iyi anlaşılabilmesi için günümüz Türkçesine çevirisi yapılarak, biçim, muhteva, dil ve anlatım açısından incelenmiştir. Beşinci bölümde metnin tanıtımı yapılmış, transkripsiyonlu metin verilmiştir. Altıncı bölümde ise, metinden elde edilen çıkarımlar maddeler halinde yazılmıştır.

Çalışma aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İ.Çetin DERDİYOK’a, eş-tez danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Gülseren TOR’a teşekkürlerimi borç bilirim. Bu çalışmamı merhum babam Basri TURUNÇ’a armağan ediyorum.

Hatice ÜNAL

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
KISALTMALAR	ix
1 GİRİŞ	1
1.1 Tezin Konusu	1
1.2 Tezin Amacı	1
1.3 Tezin Önemi	1
1.4 Tezin Yöntemi	2
1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar	2
1.6 Tanımlar	2
2 HİKÂYE NEDİR?	3
3 SULTAN MAHMÛD-I GAZNEVÎ	7
3.1 Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin Tarihi Kişiliği	7
3.2 Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin Efsanevi Kişiliği	13
4 HİKÂYE-İ MAHMÛD-I GAZNEVÎ'NİN İNCELENMESİ	15
4.1 Biçim Özellikleri	15
4.2 Muhteva Özellikleri	15
4.2.1 Olay Örgüsü	15
4.2.2 Kişiler ve Özellikleri	17
4.2.2.1 Mahmûd Gaznevî	17
4.2.2.2 Şeyh Şahabeddin Kerkükî	18
4.2.2.3 Mahmûd Gaznevî'nin Annesi	18

4.2.2.4 Cennet Hanım	19
4.2.2.5 Çoban Said	19
4.2.2.6 İbrahim Efendi	19
4.2.3 Mekân	20
4.2.3.1 Vâdiyü'l Cemel Karyesi	20
4.2.3.2 Bağdâd	20
4.2.3.3 Samarra-Sâmerrâ	21
4.2.3.4 Saray	21
4.2.3.5 Küçük Semerkand	21
4.2.3.6 Tataristan	22
4.2.3.7 Belucistan	22
4.2.3.8 İbadethane	22
4.2.3.9 Köşk	23
4.2.3.10 Kabristan	23
4.2.3.11 Kahvehane	23
4.2.3.12 Bedestan	24
4.2.3.13 Gazazlarbaşı	24
4.2.3.14 Sahra	24
4.2.4 Zaman	24
4.2.5 Dil ve Anlatım Özellikleri	25
4.2.5.1 Ses Bilgisi	37
4.2.5.1.1 Vokal Değişmeleri	37
4.2.5.2.2 Vokal Uyumu	37
4.2.5.2.3 Dudak Uyumu	37
4.2.5.2.4 Konsonant Değişmesi	37

4.2.5.2 Yapı Bilgisi	38
4.2.5.2.1 İyelik Ekleri	38
4.2.5.2.2 Hâl Ekleri	38
4.2.5.2.3 Edatlar	38
4.2.5.2.4 Sıfatlar	38
4.2.5.2.5 Zamirler	39
4.2.5.2.6 Zarflar	39
4.2.5.2.7 Zarf-fiil Ekleri	39
4.2.5.2.8 İsimden İsim Yapan Ekler	41
4.2.5.2.9 İkilemeler	42
4.2.6 Metinde Geçen Deyimler	42
4.2.7 Metinde Görülen Kültürel Özellikler	43
5 METİN	46
5.1 Nüsha Tavsifi	46
5.2 Metin Oluşturulurken Dikkat Edilen Hususlar	47
5.3 Transkripsiyon Alfabesi	50
5.4 Transkripsiyonlu Metin	50
5.5 Metnin Günümüz Türkçesine Çevirisi	75
6 SONUÇ	87
KAYNAKLAR	92
EKLER	96
EK1: Etik Beyanı	97
EK2: Sözlük-Dizin	98
EK3: Tıpkıbasım	114

KISALTMALAR

<i>ar.</i>	Arapça
<i>C.</i>	Cilt
<i>çev.</i>	Çeviren
DLT	Dîvânu Lugâti't-Türk
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
ET	Eski Türkçe
<i>Fa.</i>	Farsça
<i>i.c</i>	isim cümlesi
L.E.Ö.A.	Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma
Prof.	Profesör
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
Ter.	Tercüme
Vol	Volume
<i>vb.</i>	ve benzeri
<i>Yay.</i>	Yayımları
Yrd.	Yardımcı
<i>zrf</i>	zarf

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Konusu

Üzerinde henüz filolojik bir inceleme yapılmayan Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî metni, dil, kültür unsurları bulunan metinlerdendir. Bu çalışmayla, dil ve edebiyatımıza ait unsurların bulunduğu Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî'nin gün yüzüne çıkarılıp tanıtılması planlanmıştır.

1.2 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada amaç, Mahmûd-ı Gaznevî hikâyesinin metnini yazıldığı yüzyıl özelliklerine göre ortaya koymak, daha sonra bu dil özelliklerini tanıtmak ve edebi açıdan değerlendirmektir. Ayrıca incelediğimiz bu metnin bizden sonra yapılacak olan Türk edebiyatı çalışmalarına katkı sağlayacağını umuyor ve diliyoruz.

1.3 Çalışmanın Önemi

Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî üzerinde yapılmış herhangi bir çalışma bulunmadığından bu hikâyenin edebî açıdan incelemesiyle, eski Türk edebiyatı alanında çalışacaklara önemli bir kaynak sunulmuş olacaktır. Bu araştırmanın tamamlanmasıyla Eski Türk edebiyatına ait bir hikâye daha alana kazandırılmış olacaktır. Böylelikle, diğer araştırmacılar da bu kaynak eseri dil ve anlatım gibi yönlerden inceleme fırsatı bulabileceklerdir.

1.4 Çalışmanın Yöntemi

- a) 33 sayfa çalışmamızda bu Arap harfli metnin transkripsiyonlu metni çıkarılmıştır. Hatta metin günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Sonra metin, dil ve anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. Elde edilen veriler üzerinde, çeşitli kaynaklara başvurularak değerlendirmeler yapılmıştır.
- b) Çalışma, eşzamanlı ve betimlemeli olarak ele alınmış, yeri geldikçe artzamanlı ve karşılaştırmalı bir çalışma yapılmıştır.
- c) Transkripsiyonlu metin oluşturulurken nüshanın imlasına uyulmuştur.

1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K 4587 numarada kayıtlı olan Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî adlı eserle sınırlandırılmıştır. Başka bir nüshasına ulaşamadığımız bu eser, biçim, muhteva, dil ve anlatım özellikleri bakımından ele alınmıştır.

1.6 Tanımlar

Hikâye: Ümmet çağındaki Türk Edebiyatında hikâye türünün ilk kaynağı, Kur'an'daki kıssalar, dervişler arasında yayılmağa başlayan enbiya ve evliya menkabeleri, din ulularının efsaneleştirilmiş kişilikleri çevresinde beliren söylentilerdir¹. Hikâye, yaşanmış bir takım olayların, haberlerin ders verme ve ibret gösterme özellikleriyle gelecek nesillere nakledilmesi ve aktarılmasıdır.

¹Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, I. C, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1998, s. 122

Bölüm 2

HİKÂYE NEDİR?

Anlatı, insanlık tarihinin kendisiyle başlar; dünyanın hiçbir yerinde anlatısı olmayan bir halk yoktur². Anlatının sonu olmayan bir tür olduğunu Roland Barthes Türkçe çevirisi “Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş”³ adlı çalışmasında belirtmiştir. Anlatı ile ortaya çıkan hikâye geçmişten günümüze süregelen edebi türlerimiz arasındadır.

Ümmet çağındaki Türk Edebiyatında hikâye türünün ilk kaynağı, Kur’an’daki kıssalar, dervişler arasında yayılmağa başlayan enbiya ve evliya menkabeleri, din ulularının efsaneleştirilmiş kişilikleri çevresinde beliren söylentilerdir⁴. Hikâye, yaşanmış bir takım olayların, haberlerin ders verme ve ibret gösterme özellikleriyle gelecek nesillere nakledilmesi ve aktarılmasıdır. İnsanın başından geçebilecek bazı durumların belirli kurallar bütünüyle diğer insanlara iletilmesidir. Kudret’e göre, hikâye, olmuş ya da olması olasılığı bulunan olayları anlatan kısa yazıdır⁵. Hikâye okuyucuları bu sayede başka insanların hayatı hakkında bilgi sahibi olabilmektedirler. Arapça “hakeve” kökünden türeyen bu kelime anlatma, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, rivayet manalarını da ifade eder⁶. Arap

²Barthes Roland Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş, Çeviren: Mehmet Rifat-Sema Rifat, Gerçek Yayınları, İstanbul: 1988

³Barthes Roland, Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş, Gerçek Yay, İstanbul: 1988

⁴Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, I. C, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1998, s. 122

⁵Kudret, Cevdet, Örneklerle Edebiyat Bilgileri, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul:1980

⁶Türk Ansiklopedisi, 19. C, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 1971, s. 231

edebiyatında ilk zamanlarda, genel olarak bir olayın anlatımından ziyade taklit manasında kullanıldığı, daha sonraları nakil ve tekrar anlamıyla yaygınlaşarak bugünkü ifadesiyle yerleştiği kaynaklarda belirtilmektedir⁷. Bir başka manası da “vaka” demektir. Vak’aya dayalı anlatım; edebi tür. Batı türlerindeki ‘historie’ ‘history’, ‘story’ ve ‘geschichte’ kelimeleriyle Arapça’daki ‘hakaytaanhu’lhedis’ ifadesindeki şahıs ve mekânca tarihi, yani olmuş veya henüz devam eden (olmakta bulunan) olayların anlatılmasına hikâye (tahkiye) denir⁸. Amaç dinleyici ve okuyucuları düşündürmek, heyecanlandırmaktır. Gerçek veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus macera ve olaylar⁹ olarak da tanımlanabilmektedir. Genel olarak hikâyeler, durum hikâyesi ve olay hikâyesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olay hikâyelerinde adından da anlaşılacağı gibi bir olayın anlatımı esastır. Hikâye sürpriz bir şekilde bitebilir. Durum hikâyelerinde ise olay ikinci planda kalarak merak duygusu uyandırmayan günlük yaşantıdan kesitler sunulur. Beklenmedik bitişler söz konusu değildir.

Türklerde hikâye geleneği çok eski zamanlara dayanmaktadır. Uygurlar döneminden gelme te’lif ve tercüme hikâyeler bunlara örnek gösterilebilir. Bu hikâyeler olağanüstü olayları içermekle beraber din ve yaşantı konularını da kapsamaktadır. Hikâyeler konuları bakımında çeşitlilik gösterir. Din, tasavvuf, ahlak, kahramanlık ve aşk en fazla işlenen konulardır. Bu konuların ayrı ayrı işlendiği hikâyeler olduğu gibi birden fazla konunun ele alındığı hikâyeler de vardır. Bu hikâyelerde olağanüstü kişilere ve olaylara rastlanır. Bunların yanında gerçek hayatı konu edinen hikâyeler de görülmektedir. Şekil bakımından manzum (mesnevi),

⁷Macdonald D. B, “Hikâye” İslâm Ansiklopedisi. 5. C, Sayfa 447; Tansel, Fevziye Abdullah, “Hikâye” Türk Ansiklopedisi, 19. C, s. 231

⁸Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Yayınevi, 4. C, İstanbul: 1985

⁹Hayat Büyük Türk Sözlüğü, Hikâye, Hayat Yay, s. 528

mensur, manzum-mensur karışık hikâyeler olarak ayrılmaktadır. “Klasik mensur hikâyeler dil ve üslup olarak üç şekilde karşımıza çıkar:

1. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarla, süslü nesirle yazılanlar
2. Dil fazla ağır olmamakla beraber sanatlı bir üslupla yazılanlar
3. Sade, herkesin anlayabileceği yalın bir dille yazılanlar”¹⁰.

Hikâye kelimesi yerine ‘öykü’ kavramının ilk defa kullanılması 1940’lı yıllarda gerçekleşmiştir. Nurullah Ataç, bu konuda gerekli adımları atmış ve Türkçe kelime kullanımını olarak hikâye yerine öykü kavramını benimsemiştir. Alim Kahraman, Nurullah Ataç’ın öykü kavramıyla ilgili benimsediği bu düşünceyi şu şekilde açıklamıştır:

Hikâye yerine öyküyü ilk defa kullanan, bu kelimeyi ortaya atan kişi öyle görünüyor ki Nurullah Ataç olmuştur. Ataç’ın bu kelimeyi ilk defa kullanması ise 1949 yılındadır. Bu tarihten sonra kullandığı yeni sözcüklere yönelik yoğun eleştirilerin etkisiyle olsa gerek, bir ara hikâyeye geri döndüğünü gördüğümüz Ataç (Karalama Defteri, 1952) daha sonra öyküyü yeniden ve sürekli olarak kullanmıştır. Ataç, öykü kelimesini bir türü karşılamak üzere bir kavram olarak kullandığı gibi, kelime olarak ‘vaka zinciri’ anlamına da kullanmış, yani hikâyenin karşıladığı anlamlara dokunmadan sadece kelime değişikliğine gitmiştir¹¹.

Yaşanmış veya kurgulanmış bir olayın başkalarına sözle ya da yazıyla aktarıldığı anlatım biçimine hikâye etme (Öyküleme-Tahkiye) denir. Bu anlatım biçiminde olaylarla düşünceler iç içedir. Hikâyede anlatım üç aşamada gerçekleşir:

1. Olay

Olay etrafında gelişen hikâye biçimi anlatımdır. Özdemir, “olay kavramı sözlükte; olan şey, bir olgu olarak yer alan ve geçen şey¹² olarak tanımlar. Kurgusu olayın sırasına göre gelişir. Bir ana olay ve etrafında yardımcı olaylar vardır. Olaylar belirli bir plan dahilinde aktarılır ve heyecan duygusu olayın bir parçası durumuna

¹⁰Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. 415-416-417, Tdk Yay, Ankara: 1986

¹¹Alim Kahraman, Modern Türk Hikâyesi, Büyüyen Ay Yay, İstanbul: s. 75

¹² Özdemir, Emin, Yazınsal Türler, Bilgi Yay, Ankara: 2002, s. 222

getirilir. Özdemir'e göre, hikâyenin yaslandığı her olay, gerçekte insanın eyleme dönüşmüş tutkuları, özlemleri, düşleri ya da istemleridir¹³.

2. Kişi veya Kişiler

Olaylar kişi veya kişilerin etrafında gelişir. Hikâyenin canlı ve etkin olması kişi veya kişilerin etkili olmasına bağlıdır. Kişiler, bütün ayrıntılarıyla tasvir edilerek zihinde canlandırma sağlanır. Günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz tip ve karakterler olmalıdır.

3. Yer ve Zaman

Olayların durumuna göre yerin de değişim göstermesi olanaksız değildir. Olayların farklı yerlerde geçmesi hikâyenin çekiciliğini ortaya çıkaracaktır. Yer değişmesine bağlı olarak olayların akışı da değişir. Bir evde başlayan bir olay, sokakta devam edebilir ya da gelişebilir. Bu durum zaman için de geçerlidir. Hikâye etrafındaki olaylar belirli bir zaman çerçevesi içerisinde yer alması gerekir.

¹³Özdemir, Emin, Yazınsal Türler, Bilgi Yay, Ankara: 2002, s. 222

Bölüm 3

SULTAN MAHMÛD-I GAZNEVÎ

Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin tarihi kişiliği ve efsanevi kişiliği arasında benzerlik ve farklılıkların saptanması için, her iki açıdan değerlendirme yapılmıştır. Bu benzer ve farklılıkları ortaya koyarken, efsanevi kişiliğinde, hikâyedeki ruhsal özelliklerine, tarihi kişiliğinde ise; Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin İslam dinini yayma amacıyla göstermiş olduğu fetihlere değinilmiştir.

3.1 Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin Tarihi Kişiliği (970-1030)

Mahmûd Gaznevî, Samani devleti vali kumandanlarından Sebük-tegin Kara-beçkem'in oğlu, Türk hükümdarıdır. Genç yaşlarından itibaren babasının yanında savaflara katılmış, yetenekli ve cesur kişiliğiyle kendisini göstermiştir. Samaniler içerisinde yer alan Horasan ve Herât valilerinin birbirleriyle mücadele etmeleri sonucu bazı karışıklıklar çıkmış ve Samani hükümdarı Nuh b. Mansûr, Sebük-tegin ve Mahmûd'tan yardım görerek başarı kazanmıştır. Buna karşılık olarak Mahmûd, o çağlarda en önemli askeri ve iktisadi bölgelerinden biri olan Horasan'ın valiliğine getirilmiştir. Sebük-tegin ve Mahmûd'un bu başarısı Gazneli Devletinin başlangıç temelini oluşturmuştur. Babasının ölümünün ardından kardeşi İsmail veliaht gösterilmiş, kendisinin yaşça büyük olduğu gerekçesiyle Mahmûd, diğer kardeşi Nasr ve amcası Buğracık'ın desteklerini alarak Gazne'ye yürümüştür. İsmail'in teslim olması üzerine babasına bağlı olan bütün bölgelerde hâkimiyet kurmuştur.

Mahmûd, bu işlerle uğraş içerisindeyken Horasan, Samani kuvvetlerinin saldırısına uğramış olması nedeniyle Mansur b. Nuh kendi adamı olan Beg-tüzün'ü

Horasan başkumandanı tayin etmiştir. Mahmûd, Horasan için Beg-tüzün üzerine yürüdü. Herât valisi ve Beg-tüzün Mahmûd'un üstünlüğünden çekinerek işbirliği içerisinde olduğu düşüncesiyle Samani hükümdarı Masûr b. Nuh'u yakalayıp gözlerine mil çektiler. Yerine kardeşi Abdülmelik b. Nuh'u tahta çıkardılar ve böylelikle idare kendilerine geçmiş oldu. Bunun yanında Mahmûd'un kardeşi Nasr'a karşı savaş açmaları Mahmûd için Samani Devletine cephe almasına neden oldu. Kısa süren mücadelede Samani Devleti ortadan kalktı. Kardeşi Nasr'ı Horasan valisi tayin etti.

Mahmûd, komşu bölgelerin hâkimleri tarafından tanınarak bağımsız bir hükümdarlığa yükseldi. 1000 yılında Başkent Gazne'de törenle hil'at giyen ve tacı takan Mahmûd hutbe okutarak 'Yeminü'd-devle Mahmud' ismini aldı. Bazı tarihçilere göre Sultan unvanını alan ilk İslam hükümdarı olarak bilindi. Tarihte Sebük-teginiler, Yeminiler denilen ve çoğunlukla Gazneliler adıyla şöhret bulan devletin ilk bağımsız hükümdarı Sultan Mahmûd, kendisini İslam'ın kahramanı olarak Türk-İslam tarihinin önemli şahsiyeti kabul ettirdi. Karahanlılar üzerine yürüyerek bunun sonucunda anlaşma sağladı ve İlig Han'ın kızı ile evlendi.

Hindistan seferlerine başlaması ile tarihe büyük bir damga vurdu. Birinci seferinde Hindu Caypâl'ı yenilgiye uğrattı. Müslümanlara esir düşmeyi kaldıramayan Caypâl kendisini ateşe atarak intihar etti. Yerine oğlu Anandpâl geçti. İkinci seferinde, aynı yıl Başkent Vayhand'ı alması ve put-perestler karşısında kazandığı başarı nedeniyle Mahmûd 'Gazi' unvanını aldı. Ağır şartlar altında geçen üçüncü seferi 1004 yılında Hint ordusu üzerine yaparak mağlup etmiştir. Önemli seferlerden biri de 1005 yılında dördüncü sefer, İslamiyet'i ve Sünniliği korumak için Multân üzerine olmuştur.

Horasan'ı ele geçirmek isteyen Karahanlıları 1008'de ağır mağlubiyete uğrattı. Daha önce sülalesinden olup İslamiyet'i kabul eden Suhpâl'in Multân valiliğine atanmasından sonra Gazne'ye bağlı olmayı kabul etmeyerek Hindu dinine geçmesi üzerine Mahmûd, mevsim şartlarının ağır olmasına karşılık Multân'a yürüdü. Beşinci seferi bu şekilde başlamış olup Sulpâl'in hayatı bağışlansa da ömür boyu mahkûm edildi. Altıncı seferi, aynı yılın sonunda toplanan müttefik bir orduya karşı Mahmûd harekete geçti. Güç duruma düşmesine rağmen çok ihtiyatlı hareket etmesinden dolayı bu savaşı kazandı. Bundan sonra Hindular itaat altına alınmış oldu. Yedinci seferini önemli bir ticaret yeri olan Narayan'a karşı girişti. Karşı çıkmaktan korkan Narayan râcası vergi vermeyi kabul ederek anlaşma yapıldı.

1010 yılında Sekizinci seferi Multân'da Karmatiler üzerine oldu. 1011 yılında yan kesicilik ve haydutluk yapan Gurlulara karşı ricat manevrası ile mağlup etti. Bütün kale ve hisarları ele geçirilen bölgede İslamiyet'i yaymak için din adamları bırakıldı. Dokuzuncu seferi Naradin'e oldu. Müslümanlığı kabul eden Hinduların kasabalarında meclisler yaptırdı. Bu çabalarından dolayı Halife tarafından Nizamüddin unvanı verildi. Onuncu sefer Hindularca kutsal görülen Tanisar'a yapıldı. Bu şehirde büyük bir put ve savaştı bir fil cinsi bulunuyordu. Seferden vazgeçtiği takdirde elli fil verileceği beyan edilince Mahmûd kabul etmeyerek Tanisar'a girdi. Ünlü putu da yanına alarak Gazne'ye getirdi.

On birinci seferi ise Lohkot kalesinin zamanında ele geçirilmemesi üzerine başarısızlıkla sonuçlandı. Harezmi'de olan bazı olaylar nedeniyle bir süre Hint seferlerine ara verildi. İnce siyasi hareketle Harezmi başkenti Gürgeç'e girerek Orta Asya'nın bu önemli askeri ve ticaret bölgesini kendisine bağladı. Karahanlılar arasındaki çatışmaları fırsat bilerek on ikinci seferi zengin bir ülke olan Kanavc ve yol üzerindeki bölgeleri zapt etti. Hazinelele el koydu; yüzlerce putu yıktırdı. Bu

başarıları ile İslam ve Hint dünyasında şöhreti daha da arttı. Kanavc'da elde ettiği ganimetlerle Gazne'nin ünlü camisini yaptırdı. Mahmûd son seferden dönerken Afgan birlikleri tarafından saldırıya uğrayınca 1019 yılında Afgan topraklarına sefere çıktı. Ceyhun ırmağına kurduğu muhteşem köprüden geçerek Maverâünnehir'e girdi. On üçüncü sefere çıkmasını fırsat bilen Karahanlı Kadir Han ve Mansur, Gazne topraklarına saldırdı. Sultan Mahmûd buna engel olarak seferlerine devam etti; başarı sağlayarak Hindistan'a girdi. 1020 yılında Kabil'in doğusu kısa sürede İslamlaştırıldı. 1021 yılında Keşmir seferi, yani on dördüncü sefer Sultan Mahmûd'un başarısızlıkla sonuçlandığı seferidir. Aynı yıl kardeşi Nasr öldü.

1022 yılında Kâlincar racası Ganda'ya karşı on beşinci seferini düzenledi. Ganda, yenilgi sonucu barış teklifinde bulundu. Mahmûd kabul ederek Gazne'ye döndü. Karahanlı Kadir ile Sultan Mahmûd karşılıklı görüşme yaparak önemli kararlar aldılar. Maverâünnehir görüşmesinde önemli bir karar da Selçuklularla ilgiliydi. Yusuf Kadir Han Selçukluların savaşçı kişiliklerinden bahsetti, devlet kurma peşinde olduklarını söyledi. Sefere gittiği zaman karışıklıklar çıkarabilecekleri konusunda Sultan Mahmûd'u uyardı. Sultan Mahmûd buna karşılık hile ile Selçuklu Arslan'ı davet ederek adamlarıyla beraber Kalincar kalesine sürdü. Arslan'a bağlı Türkmenler, Sultan Mahmûd'un himayesine girdiler. Diğer Selçuklular ve özellikle Arslan'ın oğulları ile Tuğrul ve Çağrı Beyler bu yapılan haksızlığı kabul etmediler. Bu durum, gelecekte Gaznelilerden intikam almalarına neden olacaktır.

Sultan Mahmûd on altıncı en ünlü seferini Hindistan Katiavar yarımadasındaki Sümnat şehrine yaptı. Buranın özelliği Hindu dinin büyük tanrısı Şivâ'ya ait ve diğer putların hükümdarı olan putun bulunmasıydı. Sultan Mahmûd, İslam bilincini yaymak amacıyla 1025 yılında yola çıktı. Putları yıkarak hazinelere el koydu. Büyük başarısından dolayı dönemin şairleri tarafından methiyeler düzenlenmiş, bu büyük

zaferin yankıları yüzyıllar boyu devam ederek onu efsanevi bir kahraman olarak getirmiştir. 1026 yılında Halife, Sultan Mahmûd'a "Kehfû'd-devle ve'l-İslam" unvanı verilmiştir. Hint yollarında düzeni ve güvenliği sağlamak amacıyla on yedinci son seferini gerçekleştirdi. İndus nehrine hâkim olan Catlarla mücadele için nehir filosu inşa ettirerek Catların gemilerine saldırı düzenledi. Catları üstün kabiliyetiyle yenilgiye uğratarak Gazne'ye döndü. Hayatının son yıllarında Irak-ı Acem işleriyle uğraştı. Taberistan bölgesi ele geçirildi. Bunun yanında sağlığı da bozulmaya başladı. 1030 yılında hastalığı kabul etmedi ve yatağa girmeden vefat etti.

Hareketli bir yaşam içerisinde ömrünün yarısını savaş meydanlarında geçiren Sultan Mahmûd Türk-İslam Dünyasının en önemli hükümdarlarından birisidir. İhtiyatlı ve cesur kişiliğiyle kendisini göstermiştir. Hint seferlerinde göstermiş olduğu başarılar Sultan Mahmûd'un üstün zekâsından ve kabiliyetinden kaynaklanmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Kritik düşünme kabiliyeti ve akıl yürütme konusunda önemli bir kişilik olarak tarihimize geçmiştir. Adil bir disiplin sistemi ile ordusunun düzenini sağlamış, on yedi Hint seferi gerçekleştirmiştir. Yazıcıya göre, tabiatıyla büyük Gazneli ordusunu hareketsiz tutmanın tehlikelerini Mahmûd'un iyi değerlendirmiş olmasının da, onların cihada özellikle Hindistan'a yönelmesinde büyük etkisi vardı¹⁴. Üstün kumandanlık kabiliyetiyle mevsim şartlarına aldırış etmeden askeri konuda yaratıcı zekâyâ sahipti. Ülkesini başka İslam devletleriyle kıyaslanamayacak kadar geliştirmiş ve zenginleştirmişti. Bosworth'a göre, ölümünde Mahmûd'un imparatorluğu, İlk Abbasi halifeliğinin kudretli devresinden sonraki, en

¹⁴Yazıcı, Nesimi, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, Ankara "Üniversitesi İlniyat Fakültesi Yay, No:192
Ankara:1992

geniş ve en muntazam yapıya sahip olduğu bilinen bir devlettir. Bu başarıyı sağlayan askeri teşkilatı ise, devrinin en etkili ordusuydu¹⁵.

Merçil'e göre, Sultan Mahmûd ilim ve marifet sahibi bir hükümdardı. O çeşitli ülkelerden gelen bilginler ile huzurunda toplantılar tertipler ve onların tartışmalarına katılırdı¹⁶. İran edebiyatında örnek bir hükümdar olarak gösterilmiş, sınırsız iktidarı elinde tutma becerisi, adaleti ve İslam yolunda gösterdiği başarılarından dolayı hep takdir görmüştür. Gazneli tarihçilerden Utbî'ye göre,

Sultan Mahmûd, Hint taraflarını aldığı zaman o ülkede öyle bir yere ulaştı ki, İslam o hudutta bayrağını yükseltmemiş ve davet-i Muhammedi'ye ait hiçbir bilgi o bölgeye ulaşmamıştı. Sultan, o ülke toprağını küfr ve şirkin (Allah'a ve dine inanmama, Allah'a ortak koşma) karanlığından temizledi. Mescitler inşa ettirdi ve aziz kitap Kur'an'ın ve ezanın okunmasını sağladı ve iman alâmetlerini ilan etti. Ayrıca sultan geri kalan bilgisiz kişileri ele geçirerek ve din düşmanlarından intikam almak ve inkâr edenlere Allah'ın birliğini ve bütünlüğünü ispatlamak istiyordu¹⁷.

Brahman dini yerine İslâm'ı yaymak Yakubovsky'a göre ise, Hindistan'ın zenginliği maksadıyla¹⁸ fetihlerde bulundu. Putperestlerle mücadele ederek, bu ülkede İslâmiyeti yaymak, aynı zamanda sünniliği, bazı batınî mezheplere karşı da savunmaktı¹⁹. Sultan Mahmûd, yaşadığı yüzyılda ve sonrasında Türk-İslam Devleti için önemli uğraşlarda bulunmuştur. Hint savaşları ile Türk hâkimiyetini sağlamış, Pakistan İslam Devletinin temellerini atmıştır.

¹⁵Prof. Dr. C.E. Bosworth, İslam Devletleri Tarihi, çevr: E. Merçil, M. İpşirli, İstanbul: 1980, s. 226,227

¹⁶Prof. Dr. Erdoğan Merçil, Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler, Bilge Kültür Sanat Yay, İstanbul: 2014, s. 214

¹⁷Utbî, Ebû Nasr Muhammed, Tercüme-i Tarih-i Yemini, s. 331-332

¹⁸A.Y. Yakubovsky, Gazneli Mahmûd, Gazne Devletinin Menşei ve Karakteri Meselelerine Dair Ülkü Mecmuası, 1939, S. 76, s. 34

¹⁹Noorulhak Ahmad Jawid, İlk Fetihlerden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan'ın İslâmlaşma Süreci, 2005, s. 89,90

Gazneli Devleti'nin en büyük hükümdarı, İslam Türk devlet adamlarının en dirayetli ve seçkin şahıslarından biri olan Gazneli Mahmûd'un, hayatının sonlarına doğru hükümranlık alanı, batıda Horasan ve Acem Irak'ı, kuzeyde, Toharistan ve Maveraünnehr'in bir bölümü, güneyde, Sicistan, Zemindaver Kusdar ve doğuda da Pencap, Multan ve Sind'in bir kesimini içine alıyordu. Ayrıca Gazne vadisinin ve güney sahillerinin Hindu devletleri, Gûr ve Garcistan hükümdarları ve dağlarda yaşayan Afganlılar onu tabi'i sultan olarak tanıyorlardı²⁰.

3.2 Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin Efsanevi Kişiliği

Mahmûd, Vâdiyü'ş Cemel köyünde doğmuş, küçük yaşta babası Said'i kaybetmiş, annesiyle beraber kalmıştır. On iki yaşlarında babasının mesleği olan çobanlığı yapmaya başlamış, reşit olunca yoksulluğa uğramış, tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır. Annesinin evlendirmek istemesi üzerine Bağdat şehrinde yaşayan Cennet Hanım isminde bir kızla evlenir. Annesini yanına alarak eşinin konağında yaşamaya başlarlar. Cennet Hanımın babasından kalan malk mülk idaresi kendisine verilir. Tüccarlığa başlayan Mahmûd, kısa sürede adını duyurur. Bağdat hükümdarı savaş için gerekli nakite ihtiyaç duyunca, Mahmûd'tan yardım ister. Bağdâd hükümdarının vefatından sonra devlet hazinesinden alacağı olduğu için Mahmûd tahta geçer.

Mahmûd, soylu ve şerefli bir kişi evladı olmadığı için okuma yazması yoktur ve dini bilgileri öğrenememiştir. O asırda tanınan Şeyh Şahabeddin Kerküki Hazretleri tarafından ders verilmek üzere saray ve bahçeli bir ibadethane yapılır. Şeyh Efendi bazı kerametler görmesine vesile olur. Bir kuş ilk önce Sultan Mahmûd'u alıp kabristana bırakır. Küçük Semerkand şehrine gidip çarşı kapısında dükkânı olan İbrahim Efendiyi tanıyarak kaybolan malın sahibine iade olmasını ve karşılıksız yardım etmeyi öğrenmesine neden olur. Oradan bir daha Bağdâd'a dönemeyeceğini anlayan Mahmûd, evlilik yaparak eşi tarafından helal iş yapmanın

²⁰Dames, M. Longworth, "Gazneliler" md., I.A., Millî Eğitim Bakanlığı Yay, İstanbul: 1964, IV C, 744.

Allah tarafından kâr, bereket getireceği gösterilir. Tekrar kuş onu alarak Tataristanda bir kabristana bırakır. Şah'ın kızını bir Arap'ın elinden kurtarır, onunla evlenerek şah tarafından baş vezir yapılır. Görevinden uzaklaştırılan eski vezir tarafından oyun yapılması ve Şah'ın araştırmadan Mahmûd'un ölüm emrini vermesi üzerine devlet işlerinde herkese güven duyulamayacağı bilgisi verilir. Kuş, Sultan Mahmûd'u alarak Belucistan'a götürür ve burada Belucistan Şahının oğlunun ölümüne sebep olması, istemeden de olsa Allah tarafından her şeyin mümkün olabileceği öğretilir. Akıl almaz olaylar yaşayan Sultan Mahmûd, ders alarak doğru yolu bulur ve inancını düzeltir.

Bölüm 4

HİKÂYE-İ MAHMÛD-I GAZNEVÎ'NİN İNCELENMESİ

4.1 Biçim Özellikleri

Eser mensur şekilde yazılmış olup matbu'dur. Eserin sonunda bir dörtlük bulanmaktadır. İlk sayfa 14'ten başlamaktadır. Toplam 33 sayfadan oluşmaktadır. Başlangıç bölümünden 46'ya kadar arada eksik bir sayfa tespit edilmemiştir. 14'üncü sayfa 12 satır, 22'inci sayfa 16 satır, 46'ıncı sayfa 9 satır, diğer sayfalar ise 17 satırdan oluşmaktadır. Eserin sonunda yer alan dörtlük:

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Qışşadan hiş / şe alur eh / l-i kemâl

Âkıbet en / diş olan bul / maz zevâl

Lütfiya mi/râc hâteme'l / mürselin

İremez 'ağ/l-u fikir dil / oldı lâl

4.2 Muhteva Özellikleri

Her öyküde belli bir olay, olayı gerçekleştiren kişiler (şahıs kadrosu), olayın geçtiği mekân (yer) ve olayın gerçekleştiği zaman dilimi bulunur²¹. Bunlar hikâyenin en önemli unsurlarıdır.

4.2.1 Olay Örgüsü

Eser, Mahmûd-ı Gaznevî'nin çocukluğunda yoksulluk içinde yaşaması ve okuma yazma bilmemesine bağlı olarak erişkinliğinde dini konularda inançsız olması

²¹Aktaş Şerif, Gündüz Osman Yazılı ve Sözlü Anlatım, Akçağ Yay, Ankara: 2007, s. 207

ve başından geçen olaylar sonucunda ders alarak keramete kavuşması anlatılır. Olay örgüsü şu şekilde sıralanabilir:

1. Mahmûd'un küçük yaşta babasını kaybetmesi ve annesiyle fakirlik içinde yaşaması,
2. Erişkinliğe ulaşınca babasının mesleği olan çobanlığın kazancı yeterli gelmemesi üzerine başka işler yapması ve yaşlılarından üstün gelerek itibar kazanması,
3. Bağdâdlı Cennet isiminde bir kızla evlenip annesiyle beraber karısının evine yerleşmesi ve karısının mal varlığının idaresini alması,
4. Bağdâd hükümdarına savaş masrafları için sekiz milyon para vermesi,
5. Bağdâd hükümdarının savaşta felç geçirip ölmesi nedeniyle devlet hazinesinden alacağı olduğundan tahta geçirilmesi,
6. Okuma yazma bilmemesi nedeniyle dini konularda bilgisinin olmaması,
7. Doğru yolu bulması için Şeyh Şahabettin Hazretlerinden ders aldırılması,
8. Şeyh Şahabeddin tarafından sarayın dört penceresinden dört farklı keramet gösterilmesi,
9. İbadethaneden kitap almaya gitmesiyle bir kuşun onu alıp Semerkand'a götürmesi,
10. Bağdâd'a tekrar dönemeyeceğini düşünerek bir kadınla evlenmesi ve dini inancının olmaması nedeniyle karısının tepkisi, halkın idam etmek için üzerine yürümesi,
11. Kuşun onu alıp Tataristan'a götürmesi ve bir Arap'ın elinden Tataristan şahının kızını kurtatarak onunla evlenmesi, baş vezirin düşmanlığı üzerine iftira atılıp ölüm emrinin verilmesi,

12. Kuşun onu alarak Belucistan sahrasına götürmesi ve Allah'ın hikmetiyle şahın oğlunun kazayla ölümüne sebep olması,
13. Kuşun onu tekrar alarak ilk aldığı yere, yani Bağdâd'a köşke bırakması,
14. Yıllardır nerede olduğunu Şeyh Şahabettin Hazretlerine anlatması,
15. Şeyh Şahabettin Hazretleri tarafından gidip gelmesinin beş dakika olmadığı, bütün bunların doğru yolu bulması için gösterildiği ve inanişta bütün olması gerektiğinin söylenmesi,
16. Mahmûd-ı Gaznevî'nin bu kerametleri görüp doğru yolu bulması ve inanişını düzelterek geriye kalan ömrünü üstünlük ve saltanatla geçirmesi.

4.2.2 Kişiler ve Özellikleri

Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî kişi kadrosu bakımından oldukça zengindir. Kişilerin özellikle psikolojik tasvirlerine yer verilmiştir. Bazı kişiler unvanlarıyla bazıları ise buldukları duruma göre nitelendirilmiştir. Eserdeki kişiler şu şekilde sıralanabilir:

4.2.2.1 Sultan Mahmûd-ı Gaznevî

Hikâyenin ana kahramanı olan Mahmûd-ı Gaznevî, Bağdâd yakınlarında Cemel vadisi adında bir köyde yedi sekiz yaşlarında babasını kaybeder. Babasının mesleği olan çobanlığı yaparak annesiyle beraber fakirlik içinde yaşar. Yaşı on yedi, on sekize geldiğinde çobanlığın geçim için yeterli olmadığını anlayınca başka işler yapar. Arazi ve hayvan bakımından geliri artınca kılık kıyafeti de değişir. Yaşıtlarının içinde durumu daha iyi olur. Serveti ilerledikçe itibarı da o kadar artar, sözü dinlenir bir ağa olur. Cennet isminde bir kızla evlenir. Karısının mallarının idaresini alan Mahmûd, kısa sürede tüccar olup adını duyurur. Bağdâd hükümdarına savaş masrafları için para vermesi onun Bağdâd hükümdarı olmasına vesile olur.

Mahmûd, ağa iken Şah olup Mahmûd-ı Gaznevî adıyla anılmaya başlar. Okuma yazma bilmemesi ve dini konularda gerekli eğitimi almaması üzerine din konusunda yanlış düşüncelere kapılır. Kendisine Şeyh Şahabeddin'den ders verilir. Kerametler görüp, doğru yolu bulan Mahmûd-ı Gaznevî, geri kalan ömrünü inanı şı bütün bir şah olarak geçirir.

4.2.2.2 Şeyh Şahabeddin Kerkükî

O asırda ünlü olan Şeyh Şahabeddin, velilik katına ulaşmış, dini tecrübesi olgunlaşmış, keramet sahibi, Allah ve kâinat hakkında bazı sırlara vakıf olan ermiş birisidir. Dini inanı şı bozuk olan Mahmûd Gaznevî'ye doğru yolu bulması için ders vermiştir. Onun bu özellikleri metinde ş u şekilde geçmektedir:

“...oğlum ş u pencereyi aç tı ş aru bak dediklerinde Mahmûd Bağdâd'ı iş aret olunan pencereyi aç up tı ş aru nazar eyledikde ne görsün Bağdâd ateş almış başdan başa yanmakda hemân cân başına ş ı ç rayup derhâl kapuya segirt di kapudan bağdı hiçbir ş ey yok Ş eyh Efendi iş aret eyleyüp diger pencereyi açdı birde bağsun ki Bağdâd'ın kenârında ağan Murâd ş uyu coş up tuğ yân etmiş ve Bağdâd'ı su baş up adetâ kaş rın yarısına ç ık mış bundan dağı hâvf ile kapuya koş du gine gördü bir ş ey yok Bağdâd yerinde defa-i iş aretle üç üncü pencereyi açdı gördi kim bir külli 'asâkir Bağdâd'ı muhâş araya almış lar aman diyüp yine kapuya gitdi bağdı bir kimse yok yine iş aretle dörd üncü pencereyi aç ub bağdı mehtâb toğ muş Bağdâd'ın her bir hâneleri birer birer görünür rüş en bir hâl...”²²

4.2.2.3 Mahmûd-ı Gaznevî'nin Annesi

Eserde ismi hakkında bilgi verilmeyip Mahmûd Gaznevî'nin annesi olarak yer almış tır. Genç yaş ta eş ini kaybetmiş, oğ lu Mahmûd ile geç im derdine düş müştür. Mahmûd'un yetiş kinliğ e eriş mesiyle annesi bu dünyada mürüvvetini görmek istediğini belirtmiş tir. Eserdeki işlevi, oğ lunu evlendirmek istemesi ve kız istemeye gitmesiyle ş u şekilde görülmektedir:

²²Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, 1873: (25/7-17), (26/1-6)

“...evladımın dünyā mürüvvetini görsem diyerek tehhül itmesini”
“vālidesi Bağdād’a duhül ve mahalle-i mezkürde ber-mücib-i tar‘if-i haneyi tahkikle vusül buldukdā daḡḡ-ı bāb eyleyüp içeri girdi...”²³

4.2.2.4 Cennet Hanım

Bağdād’da konakta dadısıyla beraber yaşayan Cennet Hanımın annesi ve babası yoktur. Mahmūd ile evlendikten sonra mallarının idaresini ona verir. Bu özellikleriyle Hz. Hatice’ye benzerlik göstermektedir. Cennet Hanım Mahmūd’un annesini kibar bir şekilde karşılamış ve gönlünü kazanmıştır. Kız isteme, şu şekilde geçmektedir:

“...Hānım ve cariyesi buyurun misāfir deyüp istikbāl ederek bir oḡada oturdılar. Maḡmūd aḡa’nın vālidesi kızını görünce benim oḡlum ṭabīat ehli imiş ne güzel kız bulmuş beğenmiş deyüp bir ṭākım kelamdan sonra ey kızım pederiniz vālideniz var mı deyü su‘āl ederek yok cevābını aldıkdā kızım seni Allah’ın emri ile oḡlum Vadiü’l-Cemel ḡaryeli Maḡmūd Aḡa’ya ṭaleb etmek geldi deyincede kız tebessüm edüp dāyesinin yüzüne bakdı dāye bildirmeyüp kız daḡı nasib ise ne diyelim diyerek söz vardi anın üzerine bir ṭākım ikrāma başlayup ba‘dehu Maḡmūd’uñ vālidesi izhār-ı mesrūriyyetle ‘avdet eyledi gelüp Maḡmūd’a oldıḡı gibi söyleyince Maḡmūd daḡı tebessüm etti şimdi vālidesi behey oḡlum bunda muṭlaḡ bir şey var sen kendü kendüne işler becermişsin zira kız ve dāyesi daḡı senin gibi güldü idi...”²⁴

4.2.2.5 Çoban Said

Maḡmūd-ı Gaznevî’nin babasıdır. Maḡmūd yedi sekiz yaşlarında iken vefat etmiştir.

Eserin başında şu şekilde geçmektedir:

“...Vâdiyü’l Cemel nām ḡarye ahālisinden faḡr-ı ḡāl ile imrār-ı evḡāt eyleyen Çobān Saīd’in oḡlu Maḡmūd isminde bir çocuk yedi sekiz yaşlarında iken pederi vefāt eyleyüp vālidesiyle kalmış ve merḡūm Maḡmūd...”²⁵

4.2.2.6 İbrahim Efendi

Keramet görmesi için kuşun Maḡmūd-ı Gaznevî’yi Küçük Semerkand’a götürmesi üzerine mezarlıkta unuttuḡu kemerini sorması için İbrahim Efendi’ye

²³Hikāye-i Maḡmūd-ı Gaznevî, 1873: (15/5), (15/15-17)

²⁴Hikāye-i Maḡmūd-ı Gaznevî, 1873: (15/17), (16/1-16)

²⁵Hikāye-i Maḡmūd-ı Gaznevî, 1873: (14/3-6)

gönderirler. Bedesten kapısında dükkânı vardır. Yanında bir de kölesi (çırağı) bulunmaktadır. Kemerî Mahmûd'a teslim eder ve karşılığında birkaç altını kabul etmez. Bunun kendisi için bir hizmet olduğunu belirtir. Eserde şu şekilde geçmektedir:

“...ol vakt bak oğlum kemerin bu mıdır eksigi var mı deyüp Maḥmûd dahı kemerî döküp altunları şaydı tamâm geldi içinden birkaç altun ayırub İbrâhîm Efendi'ye müjde menziline vèrmek teklifini édince İbrâhîm Efendi kabûl étmeyüp oğlum bu hizmet bana hasbîce vèrilmişdir işte bunun gibi bu memleketin her bir hizmetinin bir memûru vardır. Mesela te'ehhül için nikâh için dükkân açmak daha sâ'ir şeylerde mûte'addid memûrlarımız vardır halk şıktını çekmez dedi...”²⁶

Bu kişilerin yanında; Cennet Hanımın dadısı, Bağdâd hükümdarı, İran Şahı, Şeyhülislam makamında bulunan zat, münakkaş yeşilli bir kuş, Küçük Semerkand şehrinde kahvede bir müşteri, kahveci, İbrahim Efendi'nin kölesi, ihtiyar bir zat ve kölesi, Küçük Semerkand şehrinde evlendiği hatun, siyah Arap, meşaleci, dellal, Tataristan şahı Hüsrev Şah ve kızı, dört nefer, sekesebaşı, vezirler, sahra da bekçiler, Belücistan şahı (sadece ismi geçmektedir), şahın oğlu ve lala vardır.

4.2.3 Mekân

4.2.3.1 Vâdiyü'l Cemel Karyesi

Maḥmûd'un doğup büyüdüğü yerdir ve sadece [Bağdâd civarında Vâdiyü'l Cemel nâm karye ahalisinden (14-2/3) kızım seni Allah'ın emri ile oğlum Vâdiyü'l Cemel karyeli Maḥmûd Ağa'ya taleb étmege geldim (16/6-7-8)]²⁷ olarak adı geçmektedir.

4.2.3.2 Bağdâd

Abbasi halifesi Ebu Ca'fer Mansur tarafından kurulan bu şehir, VIII. asırdan XIII. asrın ortalarına kadar İslam kültür ve medeniyetinin gerçek anlamda başkenti

²⁶Hikâye-i Maḥmûd-ı Gaznevî, 1873: (30/14-17), (31/1-5)

²⁷Hikâye-i Maḥmûd-ı Gaznevî, 1873: (14-2/3), (16/6-7-8)

olmuştur. Abbasilerin başkenti Bağdâd'ta somutlaşır ve buradaki etkileşimler klasik bir medeniyetin doğmasının zeminini hazırlar²⁸. Bir süre Osmanlı elinde olan Bağdâd, 1917 İngiliz işgalinden sonra Lozan anlaşması gereği Türkiye tarafından kabul edildi ve 1921'de kurulan bağımsız Irak Krallığının başşehri oldu.

4.2.3.3 Samarra-Sâmerrâ

1300 yıllarında büyük bölümü yıkılan şehir, bugün 57 km² lik bir sahaya yayılan kalıntılarıyla İslam döneminin en geniş ve en önemli arkeolojik alanlarından biridir²⁹.

4.2.3.4 Saray

İslam Devletlerinde saray, hem hükümdarın ailesiyle birlikte yaşadığı özel alan hem de devlet işlerinin görüldüğü yer olarak ana merkez konumundadır ve genellikle dört eyvanlı bir avlu etrafında şekillenmiştir. Bağdâd ve Samerra'daki Abbasi sarayları daha sonraki İslam saraylarına ilham kaynağı olmuştur. Gaznelilerde saray teşkilatı Türk-İran ve Hint unsurları ile bir araya gelmektedir³⁰.

4.2.3.5 Küçük Semerkand

Semerkand, M.Ö. 535 yılında Pers hükümdarı Cyrus tarafından Zerefşan nehrinin güney kıyısında vadiye hâkim yüksek bir mevkide³¹ İpek Yolu üzerinde ve Maveraünnehir'in en verimli topraklarından birisi olan Zerefşan Vadisin'de kurulmuştur. Tarih boyunca Türkistan'ın kültürel ve ekonomik anlamda en önemli merkezlerinden birisi olma özelliğine sahip Semerkand, İpek Yolu üzerinde

²⁸Andre Miquel, İslam ve Medeniyeti, trc. Ahmet Fidan, İstanbul: 1991, I. C, s. 121.

²⁹İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul: 2009, Türk Diyanet Vakfı, s. 70-71

³⁰İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul: 2009, Türk Diyanet Vakfı, s. 72

³¹Osman Aydın, "Semerkand", İslam Ansiklopedisi, 36. C, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay, 2009, s. 481; İbrahim Atalay, "Türk Dünyası'nın Coğrafyası", Genel Türk Tarihi, I. C, Yeni Türkiye Yay, 2002, s.301

bulunmaktadır³². IX. yüzyılın sonlarında da Samanilerin başkenti olmuştur. Cengiz Han Semerkand'ı aldıktan sonra burasının Müslümanlaşmasını sağlamıştır³³. 1371'de Timur burayı başşehir yapmıştır³⁴. Kaşgarlı Mahmûd, Divanü Lügati't-Türk'te şehirlerin Türkçe 'kend' sözcüğünden yapıldığını, Türkler tarafından oluşturulduğunu vurgulamıştır³⁵.

4.2.3.6 Tataristan

Rusyanın özerk Cumhuriyetlerinden biri olan Tataristan, Avrupa'nın doğu kesiminde, Volga ve Kama nehirlerinin birleştiği yerdedir. İdil Bulgarları ilk devlet teşkilatını kurmuş, islamiyeti 922'de kabul ederek Türk-İslâm kültürünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

4.2.3.7 Belucistan

Pakistanın batı eyalatidir. Ülkenin en kalabalık şehridir. Belûc ırkının yayılmış olduğu bütün yerleri kapsar. Metinde sadece isim olarak şu şekilde geçmektedir:

“...ol bekçiler burası Belûcistân Şâhı'nuñ oğlı içün yapılmışdır 41/8-9 birkaç mâhdan sonra istihrâc sâkıñ olduğda şehr-i Belûcistan'a naql edecegiz deyü cevâb verdiler”³⁶.

4.2.3.8 İbadethane- Savma'a

Şeyh, derviş gibi bazı tarikatlara mensup kimselerin ibadet için özel olarak inşa ettirdikleri yerdir.

³²İ. Çeşmeli, “Sodglularda Sosyo-Kültürel Yapı ve Sanat”, Mimarlık Dekorasyon Dergisi,2007: s.133.

³³G. Ahmetcan Asena, İpek Yolu: Çin-Doğu Türkistan, Pan Yayıncılık, İstanbul: 2009, s.15.

³⁴Vitaly Naumkin, Samarkand: Caught in Time: Great Photographic Archives, Reading: Garnet Publishing, 1992, s.11.

³⁵DLT, C. III, 150, s.344; C. Alyılmaz, “Eski Türk Şehirleri ve Semerkant”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 20, Erzurum: 2002, s. 303-311.

³⁶Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, 1873: (41/16-17), (42/1)

4.2.3.9 Köşk

Saray ya da konak bahçesinde yapılan küçük binadır. Özel kişinin avlu ya da bahçesinde ise köşk ismini muhafaza eder. Aslında kullanılma şekilleri arasında bir ayırım yapılmamış olsa da köşk kelimesi daha ufak ve mütevazı, kasır ise daha fazla önem taşıyan yapıları belirtir. Köşk bir şahsın malı olabilirken kasır yalnız hünkâra ait olan yapıdır³⁷.

4.2.3.10 Kabristan

İslam dinine göre kabristan, iki hayat arasındaki köprü, yeniden doğuş ve kutsallığın sembolüdür. Ölümden sonra tekrar dirilmeyi, arınmayı temsil eder. Kuşun Mahmûd-ı Gaznevî'yi kabristana bırakması da bunu göstermektedir. Yeni bir ülkede yeni bir başlangıcın, yeniden var oluşun ortaya çıkması kabristan üzerinden verilmiştir.

4.2.3.11 Kahvehane

Geçmişten günümüze kahvehane geleneği süregelmiş ve bu geleneğin kahve ile bağıntılı olarak Doğu toplumlarında ortaya çıktığı tahmin edilmektedir.

Kahve ve İslamiyet arasındaki bağlantının en temel nedeni kahvenin İslam tarikatlarıyla olan serüvenidir. Bu serüvende kahveyi ilk olarak sufi tarikatı müritleri içmeye başlamıştır. Tarikat üyelerinin uzun zikir gecelerinde zinde kalabilmek için kahve içtikleri bilinmektedir. Kahvenin İslam dünyasının ayrılmaz parçası olduğunu söyleyebiliriz³⁸.

Kahvenin tarikatlardan çıkıp halk içinde yer almaya başlamasıyla kahve içmenin eğlence olarak görülmesi ve kentsel yaşamda etkisini göstermesi üzerine kahvehaneler ortaya çıkmıştır.

³⁷İslam Ansiklopedisi, (1988). 'Köşk' İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

³⁸Savaş Çağlayan, Anadolu'nun İlk Kamusal Mekânı: Kahvehane, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Muğla: 2012, S. 29, s. 97

4.2.3.12 Bedestan

Doğu'da hemen her büyük şehirde³⁹ taş yapı ve üzeri kalın kubbeler ile örtülü, önceleri bez satılırken daha sonraları kıymetli eşyalar alınıp satılmak için inşa edilen kapalı çarşıdır.

4.2.3.13 Gazazlarbaşı

Bir semt adı olarak geçer ve Semerkand'da Mahmûd'un evlenmek için gittiği yerdir. Metin içinde şu şekilde bahsi geçer:

“...te'ehhül edeyim kader böyle imiş diyerek uşulü örgendi ya oradan te'ehhül memûrını su'âl edüp Gazâzlar başında muķim olduğunu haber alarak toğru gidüp bulduğda gördi kim ihtiyâr bir zât”⁴⁰

4.2.3.14 Sahra

Belucistan şahının oğlunun kaldığı yer olarak geçer. Pakistana yakınlığından dolayı Haran ya da Tar çölleri olma olasılığı vardır. Metinde şu şekilde geçmektedir:

“...tarz-ı inşâsına nazaran... memleket olmayup ancak şahrâda etrâfi divâr keşide olunmuş bir bāğçe”⁴¹

4.2.4 Zaman

Eserin tanıtım kısmında eserin yazılışı ve tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısım şu şekildedir:

“İşbu hikâye-i 'ibret-fezâ zamân-ı evâ'ilde Mısır kütübhânelerinin ihrâk olunduğu hengâmede Hamamcı (Ebu'l-Ala) nın ber-takrîb yedine düşüp ferzend be-ferzend hıfz olunmuş ve böyle bir eser-i mergûbuğ mestûriyetden ihrâcı elzem bulunduğundan bu def'a bi'l-mecbûriye tab' olunarak izhâr ve işa'a kılınmışdır. Câmlı Hân'da tab' olunmuşdur.” Sene 1289⁴²

olarak not düşülmüştür.

³⁹İslam Ansiklopedisi, (1988). C. 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 440

⁴⁰Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, 1873: (31/9-10-11-12)

⁴¹Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, 1873: (40/17), (41/1-2)

⁴²1872-1873

Eserin başlangıç kısmında ise hikâyenin geçtiği zaman ve yazıldığı zaman arasında sekiz yüz yıl olduğu şu şekilde geçmektedir:

[Bundan sekiz yüz sene mukaddem hükümdārānın müteferrikan icrāy-ı ahkām eylediği avānda...]

Eserde zamanla ilgili kavramlara oldukça yer verilmiştir:

Ol avānda, birkaç sene, resīde olduğda, birkaç māh, ol vaqt, bir takım kelāmdan sonra, ertesı gün, birkaç gün sonra, bir müddet sonra, andan sonra, beher gün, ol kadar, birkaç sene geçdükden sonra, hemān, vaqt-i mesūdede, ol gün, bir muhārebe esnāsında, nāşi bir gün, bir gice, ol ‘aşırda, derhal, birkaç sāniye içinde, evvel-emīrde, ol sür‘atle, vėrdükden sonra, iki gün, kırk günden sonra, bir sene geçüp, sene başında, ahşāmdan sonra, bir zamāndan sonra, şedāsı kesilinceye kadar, şabāh olup, otuz tokuz gündür, yatsudan sonra, erkence, hayli zamān geçüp, evvelki gice vakitlerinde, onıncı senedür, kaç senelerdir, beş dakīka içinde.

4.2.5 Dil ve Anlatım Özellikleri

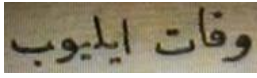
Hikāye-i Mahmūd-ı Gaznevî metni Eski Anadolu Türkçesi’nin özelliklerini taşımakla birlikte yakın zaman dil özelliklerini de barındırmaktadır. Metinde dikkatimizi çeken bazı yazım özelliklerine bakarak eserin dilinin, EAT özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz.

EAT, Oğuzların kullandığı yazı dili Arapça ve Farsça, sözlü gelenekleri ise Türkçe’dir. XIII. yüzyılda kendilerine ait yazı dili oluşturarak eserler ortaya koymuşlardır. Bazı araştırmacılar ise telif tarihleri ve yerleri bilinmeyen ve “karışık dilli” tabir edilen birtakım eserlerden hareketle, Oğuzların XII. yüzyıl ortalarına kadar Karahanlı yazı diline bağlı, ancak kendi lehçe özelliklerinin ağır bastığı bir yazı dillerinin olduğu ve XIII. yüzyıldan itibaren bu yazı dilinin tamamen

Oğuzcalaştığı görüşündedir⁴³. EAT'nin cümle yapısı ise Türkçenin başlangıçtan bugüne kadar hep aynı kalan normal cümle yapısı dışına çıkmamıştır. Gerek nesirde, gerek şiirde Türk cümlesi bu devirde sade, anlaşılabilir, unsurları yerli yerinde ve doğru cümle olarak kalmış, tercüme sadakati yüzünden nadir olarak kırıldığı yerler dışında umumiyetle sağlam yapısını muhafaza ederek Osmanlıca devrine girmiştir⁴⁴.

Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri şu şekilde görülmektedir.

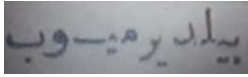
Yuvarlak vokal bulunduran –up, –üp zarf-fiil eklerine örnek olarak:

vefat eyleyüp (g/6):

vefat etmek.

Timurtaş'a göre, “ek, -up, -üp”tür. Vokalle biten köke geldiği zaman araya yardımcı –y- getiriliyor⁴⁵.

bildirmeyüp (16/9):

sır vermemek anlamında kullanılmıştır.

can başına sıçrayup (25/10-11):

aşırı derecede öfkelenmek⁴⁶ anlamındadır.

⁴³Korkmaz, Zeynep. Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara: 1995. s.268-273).

⁴⁴Ergin, Muharrem. Türk Dilbilgisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi yay, İstanbul: 1972 s. 16.

⁴⁵ Timurtaş, F. K. (1994). Eski Türkiye Türkçesi, Enderun Kitabevi, s. 140

⁴⁶ Erciyas, Osman (2012). Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinden Ferec Ba'de's-Şidde'nin Söz Varlığı, İstanbul: Kesit Yy, s. 87

عقلی باشدن گیدوب

aklı başından gidüp (27/11):

aklını yitirmek anlamındadır.

دیوب

dëyüp (16/4):

zarf-fiil eki -up, -üp

dè-: fiil kökü

-y-: kaynaştırma konsonantı

-üp: zarf-fiil eki

اوروب

urup (38/12):

ET'de ur- şeklinde olup EAT'de konsonant türemesi nedeniyle vur- şekline gelmiştir.

ur-: fiil kökü

-up: yapım eki

-duk, -dük sıfat fiil eki ile -da, -de bulunma hali ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Yuvarlak vokal bulunduran zarf-fiil eklerine örnek olarak:

نظر ایلدکده

nazar eyledükde (25/9):

bakmak anlamındadır.

eyle-: fiil kökü

-dukda, -dükde: zarf-fiil eki

گیشدکده

girişdükde (25/3):

gir-: fiil kökü

-iş-: fiilden isim yapan ek

-dükde: zarf-fiil eki

yürüyüş edince (34/16):

üzerine doğru gitmek anlamındadır.

Dudak konsonantı /m/ ile vokali yuvarlaklaşmış şahıs ve iyelik ekleri şunlardır:

evlādımuy (15/5):

evlād: isim kökü

-ım-: tekil 1. şahıs eki

-uy: tamlayan hâl eki

benüm (15/11):

ben: isim kökü

-üm: iyelik I. şahıs eki

oğlım (16/14):

oğl>oğul vokal düşmesi görülmektedir.

oğl: isim kökü

-ım: tekil I. şahıs eki

sözi (15/4):

iyelik eki 3. şahıs eki daima düz vokallidir.

روحچون

ruhiçün (32/3):

ruh+i+çün

ruh: isim kökü

-i-: tekil 3. şahıs eki

-(i)çün: çekim edatı

Contraction (ses büzüşmesi) görülmektedir.

قپو

kapu (25/11):

ET'deki /-g/ konsonantı EAT'nde önceki vokalin sızıcılaşarak erimesi sonucu vokal uzayarak yuvarlaklaşır. Aynı zamanda dudak konsonantı /p/'nin tesiri ile yuvarlak vokal oluşması görülür.

kapıg>kapu

ET devresinde yuvarlak olan vokaller bugünde Anadolu halk ağızlarında yuvarlaktır:

قارشوده

karşuda (28/5):

Yer zarfı görevindedir.

karşu>karşı

-da: bulunma hâl eki

کندو کندونه

kendü kendüne (16/15):

kendü; dönüşlülük zamiri olarak kullanılır.

بهاوجه

bahaluca: (31/16):

b>p, u>ı

-lu: sıfat yapım eki

-ca: yapım eki

bahalu>pahalı; değerli

içmemiş (29/6):

içmemiş şeklinde olan sözcükte /e/ vokali (ʾ) ile yazılmıştır.

heman (25/10):

Yabancı kaynaklı zaman zarfları EAT'nde kullanılmaktadır. Durum, istek, sebep gibi anlamlar taşıdığı için Timurtaş, suret zarfı⁴⁷ olarak ifade etmiştir.

/m/ konsonantından sonra gelen /e/ vokali (ʾ) şeklinde yazılmıştır.

Yumuşama etkisiyle [g<ğ], [d<t] günümüzde kullanılan:

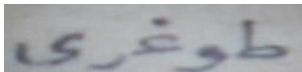

segirtti (25/11)

ET'de ötümlülük-ötümsüzlük bakımından konsonantlar arasında bir uyum yoktur.

Aynı uyum EAT'nde devam eder. Ötümlü ekler ötümsüz bir vokalle devam ettiği gibi her zaman ötümlü kullanılırlar.

Sözcük başı ve ortasında t>d değişimi etkisiyle:

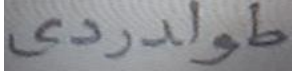

toğrı (17/2):

⁴⁷ Timurtaş, F. K. (1994). Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 97-99

İsimlerin niteliklerini bildiren niteleme sıfatıdır.

doğru ~ toğrı ~ toğru

toldurdı (18/7):

t>d

tol-: fiil kökü

-dur-: ettirgenlik eki

-dı: geniş zaman tekil 3. şahıs eki

toğmış (26/5):

toğ: fiil kökü

-mış: geçmiş zaman eki

Görevleri bakımından belirtme sıfatı olan sayı isimleri bugünden farksızdır. Sadece ses değişikliği olmaktadır:

toğuz (36/14):

İyelik ekli sayı sıfatları her zaman düz vokallidir.

Sözcük ortasında t>d değişimi şu şekildedir:

oğa (16/1):

kangısı (32/6):

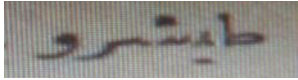
kangısı>hangisi

İsimleri yer, zaman ve nitelik bakımından belirtili duruma getirmek için soru yoluyla ifade eden soru sıfatıdır.

işerü (15/17):

Yer zarfı olarak kullanılmaktadır. Orta Türkçe döneminde +garu, +gerü olan yön gösterme eki EAT döneminde /ğ/ konsonantının düşmesiyle +aru, +erü şeklindedir.

tışaru (25/7-9):

t>d

tış: isim kökü

-aru: yön gösterme eki

daḥı (15/4):

-k>-h sızıcılaşma

taḳı>daḥı

egerçi (27/8):

bağlama edatıdır.

Vokal daralması sonucu oluşan edat:

çünkü (21/6):

Sürekli konsonantların etkisiyle düzleşme görülmektedir:

اچون

içün (15/11):

Sebeb bildiren çekim edatıdır.

EAT'de genel olarak bir yuvarlaklaşma hâkim olup, ET'de düzleşme görülmektedir.

ET ve geçiş devresinde kalın olduğu halde /ç/ konsonantı ile birlikte bulunması nedeniyle vokal incelmesi görülür.

uçun>üçün>içün

Vokal birleşmesi sonucunda oluşan:

نیچون

niçün (30/3):

ne içün>niçün

ایشبو

işbu (18/17):

iş: gösterme edatı

bu: sıfat

uşbu>işbu>işte bu

آنك

anuñ (16/10):

tekil 3. şahıs eki

شول درجه

şol derece (27/6):

Birleşme: Sürekli birlikte kullanılan sözcüklerin yeni bir şekil alarak tekleşmesidir.

uş ol>şol>işte o

İsmin önüne gelerek onu belirttiğinde işaret sıfatı görevindedir.

اولقدر

ol kadar (18/6):

İşaret zamiri ve miktar zarfı olarak kullanılmaktadır.

ol>o> o kadar

اندن صکره

andan sonra (17/15):

Ayrılma hali üzerine sonra edatının geldiği durumlarda EAT devresinde, sonra edatı her zaman +dan hali ile kullanılmaktadır.

EAT'de zaman bildiren kelimelerde ayrılma hal ekinin şekil olarak [an+dan sonra] gibi şekliyle yalın hal için kullanıldığını düşünebiliriz.

گيجه

gêce ~ gice ~ gici (23/4):

gice sözcüğü, geç zaman, uzun süre+e biçiminde oluştuğu düşünülebilir.

/i/ vokali dardır. Kökü giç-tir. ET'deki kelime başındaki tonsuz /k/ konsonantı tonlularak EAT'de /g/ şeklini almıştır.

ايرتسي گون

ertesı gün (19/13):

“erte~erte~irte: ertesı, gelecek, sabah, yarın, şafak sökme zamanı.

irte- erte-: ‘geçmek, geçen zaman, yarın’

ér: isim kökü

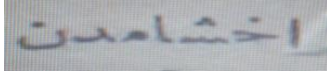
-te: bulunma hâl eki

k>ğ değişimi ile hece başındaki ve kelime içindeki /-k/’lar /ğ/ olmuştur:

او ينجو

uyhu (27/12):

Bugün h- ile başlayan birkaç kelime ET devresinde ħ konsonantını karşılamaktadır.

aħşāmdan (33/16):

bırağıldı (20/8):

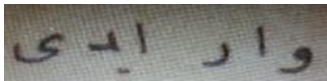
-k->-ğ- kelime içerisinde /k/ sesi iki vokal arasında tonlularak /ğ/'ye dönüşür.

(ك) olarak yazılması gereken /k/ konsonantı (غ) şeklinde yazılmıştır.

bırağup (43/7):

/i-/ fiili ile vokal düşmesi-ekleşmiş ek fiil ve zaman eklerine örnek olarak:

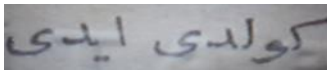

var idi (25/6):

var: isim kökü

-i-: ekleşmiş ek fiil

-di: görülen geçmiş zaman tekil 3. şahıs eki

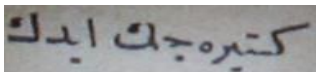
güldi idi (16/16):

gül-: fiil kökü

dü: tekil 3. şahıs eki

-i-: ekleşmiş ek fiil

-di: görülen geçmiş zaman eki

getirecek idüñ (45/14):

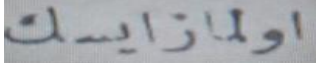
getür-: fiil kökü

-ecek-: gelecek zaman eki

-i-: ekleşmiş ek fiil

-düñ: tekil 2. şahıs görülen geçmiş zaman eki

keltür KT.>ketür HT.>getür EAT.>getir OT. ve TT. şeklinde değişime uğramıştır.

olmaz iseñ (36/4):

+iseñ: tekil 2. şahıs eki

zan ederüm (25/4):

zan: isim kökü

éd-: fiil kökü

-er-: geniş zaman eki

-üm: tekil I. şahıs eki

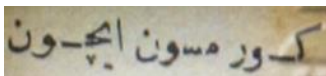
Edat ve bağlaçlarla yapılan ekler:

terk ile (17/15-16)

“terk ederek, terk edip, ayrılarak” anlamındadır.

ile bağlacının “etmek” fiilinin yerine kullanılmasıyla oluşmuştur.

görmesün için (43/6):

“görmesin diye, görmemesi için” anlamını karşılamaktadır.

gör-: fiil kökü

-me-: fiilden isim yapım eki

-sün: tekil 3. şahıs emir kipi

içün: edat

diye bağlacının yerine içün edatı getirilerek kurulmuştur. Diğer bir ifadeyle, “görmemesi” anlamını taşıması nedeniyle “içün” bağlacıyla oluşturulmuştur.

4.2.5.1 Ses Bilgisi

4.2.5.1.1 Vokal Değişmeleri

Türkçenin aslî ünlülerinden olan kapalı /e/ sesi metnimizde /i/ ile yazılmıştır. Arap alfabesinde bu sesi karşılayan herhangi bir işaret olmadığı için /i/ (ع) olarak yazılan bu sesi kapalı e (è) olarak okuduk.

vèr- (19/5), èt- (23/9), dèr- (27/5), dè- (41/13)

4.2.5.1.2 Vokal Uyumu

Günümüzün yazı dilinde uyum dışı kalan +iseñ, +idi, +idün gibi ekler kelimeyle birleştiğinde olmaz iseñ ‘olmazsan’ (36/4), getirir idi ‘getirirdi’ (30/4), getirecek idün ‘getirecektin’ (45/14)

4.2.5.1.3 Dudak Uyumu

Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumsuzluğu yuvarlaklaşma ve düzleşme yoluyla iyice ilerlemiştir.

gidup ‘gidip’ (28/16), gelüp ‘gelip’ (28/3), giyüp ‘giyip’ (28/39), şarınup ‘sarınip’ (28/3)

-Birdirme eki {-dUr}

tamāmdur (38/10), işdur (34/6)

4.2.5.1.4 Konsonant Değişmeleri

Söz içi /k/ sızıcılaşarak /h/’ya dönüşür. k>h değişmesi uyhu (27/12), dağı (15/4), ağışāmdan (33/16)

g-<k- değişmesi kel>gel

Bugün yazı dilimizde yumuşak /ğ/ şeklinde geçen /g/'lerin EAT metinlerinde kendini koruduğu görölmektedir. bağçe (24/12), egerçi (27/8), toğrı (30/6), döğüp (36/7), uğradı (42/6)

4.2.5.2 Yapı Bilgisi

4.2.5.2.1 İyelik Ekleri

ben-üm (15/11), sen-ün (16/16), kemer-i (29/4), řāh-ımuз (36/16), peder-inüz (1675), kapu-cı-lar (42/6)

4.2.5.2.2 Hāl Ekleri

İlgi eki -nuñ'dur; bu-nuñ (16/17)

Yönelme eki -(y)a'dır; kapu(y)a (25/17)

Bulunma eki -da'dır; dükkān-ın-da (29/9)

Ayrılma eki -dan'dır; yukaru-dan (32/4)

Vasıta eki -(y)la'dır; memurı-yla (32/12)

Yön gösterme eki -aru, -erü'dir; iç-erü (36/12)

Çokluk eki -lar, -ler'dir; kapu-cı-lar (42/6)

4.2.5.2.3 Edatlar

Çekim Edatları; için, ile, gibi, dağı

Bağlama Edatları; çünkü, ve, ki, kim, egerçi

Soru Edatları; niçün

Seslenme Edatları; ey, behey, hay, ya, be, aman

4.2.5.2.4 Sıfatlar

Gösterme Sıfatları; bu, şu, o, ol, şol, işbu, işte

Belirsizlik Sıfatları; varlıkların yerini belirsizlik yoluyla tutan zamirlerdir. kaņısı, ne kadar, birisi, hiçbir, birkaç, bir takım, herbir

Asıl Sayı Sıfatı; otuz tokuz gün

4.2.5.2.5 Zamirler

Gösterme Zamirleri; bu, şu, bunlar, o, ol, şol

Dönüşlülük Zamirleri; kendü

4.2.5.2.6 Zarflar

Zaman Zarfları; bir gece, erte, yarın, sonra, andan sonra, bundan sonra, henüz, heman, şimdi, bir gün

Yer Zarfları; karşı, yukarı, aşağı, içerü

Nicelik Zarfları; böyle

4.2.5.2.7 Zarf-fiil Ekleri

{-dUKdA }

oldukda “olduğunda” (g/9), (15/4), (27/16), (39/16), (41/17), buldukda “bulduğunda” (15/16), (31/12), (40/3) aldukda “aldığında” (16/6), (32/2) étdükde “ettiğinde” (18/1), açdukda “açtığına” (20/3), (45/5) olındukda “olduğunda” (21/11) eyledükde “eylediğinde” (22/6), (22/9), (23/1), (24/5), (25/19), (27/7), (32/8), (40/15), vèrdükde “verdiğinde” (23/3), geçdükde “geçtiğinde” (24/6), (24/16) girişdükde “giriştiğinde” (25/13), èndükde “indiğinde” (26/12), vardukda “vardığında” (28/6), (40/17) kalkdukda “kalkdığına” (29/10), dedükde “dediğinde” (30/13), (34/8), (37/1), (37/9) oturdukda “oturduğunda” ((31/13), görüşdükde “görüştüğünde” (32/12), girdükde “girdiğinde” (36/12), gètdükde “gittiğinde” (40/1), geldükde “geldiğinde” (41/10), kaldukda “kaldığında” (42/7), bakdukda “baktığında” (43/15), başladukda “başladığında” (45/12)

{-(y)Up }

varup “varıp” (g/7), eyleyüp “eyleyip” (g/12), (15/17), (18/7), (18/17), (19/7), (21/10), (24/14), (25/13), (28/1), (38/14), (42/13), (45/1), (46/8), bulup “bulup”

(15/10), deyüp “deyip” (15/14), (16/1), (16/4), (26/3), (26/17), (29/3), (30/10), (30/15), (32/1), (33/3), (34/4), (38/9), (39/17), (43/11), (46/5), èdüp “edip” (16/8), (18/12), (22/7), (23/5), (23/10), (23/15), (24/4), (29/15), (31/10), (32/17), (37/4), (38/3), (38/12), (39/7), (39/10), (40/6), (41/14), (43/10), (44/4), (45/4), bildirmeyüp “bildirmeyip” (16/9), başlayup “başlayıp” (16/11), (18/8), gelüp “gelip” (16/12), (21/59), (24/15), (28/3), (35/13), (36/1), (38/6), (42/12), (43/5), (43/7), (44/9), alup “alıp” (17/1), (40/8), (41/5), (43/8), (43/12), (43/14), (45/8), gönderüp “gönderip” (17/2), vèrilüp “verilip” (19/5), (19/13), gidüp “gidip” (20/7), (20/9), (22/12), (27/11), (28/16), (29/14), (31/12), (32/12), (36/11), (37/15), (40/5), (41/4), verilemeyüp “verilemeyip” (21/11), ètdirilüp “ettirilip” (21/17), söylenilüp “söylenilip” (22/4), okuyup “okuyup” (22/11), bulup “bulup” (23/8), (37/9), yazulup “yazılıp” (23/17), yapılıp “yapılıp” (24/9), açup “açıp” (25/8), (26/5), (26/9), (27/3), (33/7), (40/12), sıçrayup “sıçrayıp” (25/11), çoşup “çoşup” (25/14), başup “basıp” (25/15), bırakup “bırakıp” (26/17), düşüp “düşüp” (27/9), (29/10), (44/10), şoyunup “soyunup” (28/2), giyüp “giyip” (28/3), unudup “unutup” (28/5), girüp “girip” (28/7), bulamayup “bulamayıp” (29/4), fırladup “fırlatıp” (29/6), çıkup “çıkıp” (29/7), (35/2), (44/14), tolaşup “dolaşıp” (29/8), pişirüp “pişirip” (29/17), bakup “bakıp” (30/13), (32/8), (33/17), (42/17), döküp “döküp” (30/15), ayırup “ayıp” (30/16) ètmeyüp “etmeyip” (31/1), kalkup “kalkıp” (31/6), tutup “tutup” (31/7), (36/6), okuyup “okuyup” (32/3), alınup “alınıp” (32/13), göçüp “göçüp” (33/13), şayup “sayıp” (33/17), örtüp “örtüp” (34/12), olup “olup” (35/5), (35/7), (37/10), (39/15), (43/17), (45/3), kaldırup “kaldırıp” (35/16), (38/5), dögüp “döğüp” (36/7), kaçup “kaçıp” (36/8), bilemeyüp “bilemeyip” (36/9), vèrüp “verip” (37/7), geçüp “geçip” (37/15), (39/2), (40/10), yakup “yakıp” (38/2), eşidüp “işitip” (38/8), urup “vurup” (38/12), giydürülüp

“giydirilip” (38/16), görüp “görüp” (39/1), (40/4), (40/16), (43/5), (44/11), (44/13), (45/2), (45/7), (46/6), anlayup “anlayıp” (40/2), yoklayup “yoklayıp” (40/13), olmayup “olmayıp” (41/1), bırağup “bırakıp” (43/7), çağurup “çağırıp” (43/9), çıkarup “çıkarıp” (43/13), şoyup “soyup” (44/5), toğrayup “doğrayıp” (44/6), hoşlanup “hoşlanıp” (44/7), şaңçup “saplayıp” (44/8), yetişüp “yetişip”(44/17), söyletdirmeyüp “söylettirmeyip” (45/13), ƙalup “kalıp” (46/7),

{ -ken,-iken }

yaşlarında iken “yaşlarındayken” (g/5), ağa iken “ağayken” ((22/1), koşmağda iken “koşarken” (29/7), oturmağda iken “otururken” (31/7), efkârında iken “efkarındayken” (35/2-3), êtmekte iken “ederken” (35/10), (36/13), aşığda iken “aşığıdayken” (38/9), aramağda iken “ararken” (39/6), hıvf üzere iken “koru içindeyken” (40/3-4), hülyâda iken “hülyadayken” (42/4), temaşada iken “seyrederken” (42/8), efkarda iken “efkardayken” (43/3), yemekde iken “yemekteyken” (44/8), ağzında iken “azındayken” (44/9), bakmağda iken “bakarken” (44/12), ƙaydında iken “ƙaydındayken” (44/17) adam iken “adamken” (45/17)

4.2.5.2.8 İsimden İsim Yapan Ekler

/+DAsI/: Zaman bildiren isimlerin üstüne gelerek zarf yapar. êr+tesi (19/13)

/+ArU/: Yön bildiren kelimeler türetir. Yuk+aru (38/10)

/+cA/: Eşitlik ekidir. Bazı örneklerde türetme eki olarak da kullanılır. erken+ce (37/12)

/+(I)ncI/: Sayı isimlerinden sıralama sayı sıfatı türetir aynı zamanda sayı isimlerine eklenerek zarf yapar. üç+inci (26/1), dörd+inci (26/4), on+ıncı (41/15)

/+cİ/: İsimlere gelerek çoğunlukla meslek isimleri yapmaya yarar. Bunun yanında bazan bir işi adet haline getiren kimseyi karşılamak üzere isimler yapar⁴⁸.

yol+cı (42/12)

/+lı,+li/ ya da /+lu, +lü/: yeşil+li (26/14), gümüş+li (43/13), boy+lı (35/12)

/+Ca, +Ce/: yavaş+ca (27/1)

4.2.5.2.9 İkilemeler

başdan başa (25/10)

birer birer (26/6)

yavaşca yavaşca (27/1)

4.2.6 Metinde Geçen Deyimler

Āb-dest bozmak: İdrar veya dışkı yapmak.

‘**Aklı başından gitmek:** Çok korkudan veya çok sevinçten ne yapacağını şaşırarak.

Aklını başına toplamak: Davranışlarında ölçülü davranmak.

‘**Aklını kaybetmek:** Deli gibi olmak, deliye dönmek.

Ayakları yerden kesilmek: Herhangi bir nedenden dolayı ayağı yere gelmeme durumu. Sevinçten uçmak.

Bi-hûş olmak: 1. Aklı gitmek, uçmak; akılsız duruma düşmek. 2. Tuhaf ve kötü bir duruma gelmiş olmak.

Can başına sıçramak: Çok korkmak.

Dakk-ı bāb etmek: Kapıyı vurmak, kapıyı çalmak.

Dar-ı bekāya irtihāl etmek: Edebi hayata göç etmek, ahirete göç etmek, vefat etmek.

Hitām bulmak: Sona ermek, bitmek.

İstikbāl etmek: Karşılamak.

⁴⁸ Şahin, H. (2003). Eski Anadolu Türkçesi, Ankara: Akçağ Basım Yayım, s. 50

‘İcâbına bakmak: 1. Gereğini yerine getirmek. 2. Yok etmek, ortadan kaldırmak.

Haberci göndermek: Birisi vesilesi ile bilgi aktarmak.

Kapısını çalmak: Birine başvurmak.

Kendüsinden geçmek: Bilincini yitirmek, kendini kaybetmek.

Nüzûl isâbet etmek: Felç/inme geçirmek.

Rûhunu teslîm etmek: Ölmek, hakkın rahmetine kavuşmak.

İmrar-ı evkat ey-: Oyalanmak, zamanın geçmesi için birşeylerle meşgul olmak.

4.2.7 Metinde Görülen Kültürel Özellikler

Bir toplumun ortaya çıkardığı maddi ve manevi değerler bütünlüğüne kültür denir. Hikâyelerde, Türk kültürünün ortak unsurlarını bulmak mümkündür. Türk milleti, tarih boyunca farklı medeniyet ve coğrafyalarda çeşitli topluluklar içinde bulunmuş olmalarına rağmen kültürlerini koruyabilmişlerdir.

Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, içinde önemli kültür unsurları barındıran hikâyedir. Kız isteme ve kız evine dünürcü gönderme âdeti şu şekilde görülmektedir: ...kızum seni Allah’ın emri ile oğlum Vâdiyü’ş -Cemel karyeli Maḥmûd aḡa’ya taleb etmege geldüm. (16/6-7-8) ...kız daḡı naşîb ise ne diyelüm diyerek söz verdi. (16/10) ...kıza ḡaberci gönderüp... (17/2)

Evlendikten sonra kadının eşine malının mülkünün idaresini bırakması şu şekilde görülmektedir: Cennet Ḥanım tarafından ifâde ve ne kadar mâl ve emlak ve nuḡûdı var ise irâe ile Maḥmûd’a teslim kılındı. (18/2-3-4)

Kaybolan eşyanın bulunup iade edilmesi şu şekilde görülmektedir: ...elbet bulan adam getirir idi" dedi. (30/3-4) Mahmud Gaznevî, hâkim olduğu şehirlerde geceleri dükkân sahiplerinin kapılarını kilitlememelerini, her ne çalınırsa bunun karşılığı hazineden karşılanacağını söylemiştir. Onun zamanında hiçbir hırsızlık olmamıştır.

Kırk gün (kırkı çıkmak) motifi şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: ...kırk gün zevk-i şahibet ve zevciyet edüp kırk günden sonra zevcesi hānım Maḥmūd'a ḥiṭāben ey benüm zevcüm kırk gün benüm misāfirüm idüj artık umūr-ı beytiḡ tesviyesi sizindir. (32/16-17), (33/1-2-3)

Sene başında ve sonunda işyeri hesaplarını kontrol etme şu şekilde görülür: ...sene başında hānıma hesāb vèrmek üzere māl-ı mevcūd defteriyle çekmeceyi hānesine getirdi. (33/14-15-116)

İslam dini geleneği olarak örtülü kadınların pencere veya kapı önüne çıkarken başını örterek çıkması hikâyede şu şekilde görülmektedir: ...başını örtüp pencereden komşulara bir feryād eyledi. (34/12)

Türk kültür ve geleneği olarak misafirperverlik ve ikramda bulunma, Türklerin en önemli özelliklerden biridir. Aynı zamanda dini ve milli bir görev olarak görülür. Hikâyede şu şekilde geçmektedir: ...buyurun misāfir dèyüp istikbāl ederek bir oṭada oturdılar. (16/1-2), ...anuç üzerine bir taḡım ikrama başlayup... (16/10-11), ...Şāh memnūn olup ikrām eyledi... (37/9-10), ...selām verdi bunlar daḡı selāmuḡ alup ikrām eylediler. (41/4-5), ...şāhzāde Maḥmūd'ı çağurup birlikde ta'ām etmelerini teklīf edüp... (43/8-9-10)

Düğün hakkında konuşma ve hediyeler gönderme âdeti şu şekilde görülmektedir: ...birkaç gün mürūrında bir taḡım hediyeler ile validesini 'aḡd olunan (Cennet) ismiyle müsem mā olan zevcesi hānımuḡ ḡonāḡına 'izāmıla düḡün levāzımātı şöḡbeti ḡararlaşdırılıp yine 'avdet olundu. (17/8-9-10-11)

Erkeğin evlendiği kadının evinde yaşaması âdeti şu şekildedir: ...Andan sonra Maḥmūd ḡaryesini terk ile vālidesiyle berāber Cennet Hānımuḡ ḡonāḡında iḡāmete ḡarār verdi. (17/15-16-17)

İyi haber verildiğinde müjde hediyesi vermek şu şekildedir: ...içinden birkaç altun ayırıp İbrāhīm Efendi'ye müjde menziline vermek teklifini edince... (30/16-17)

Bölüm 5

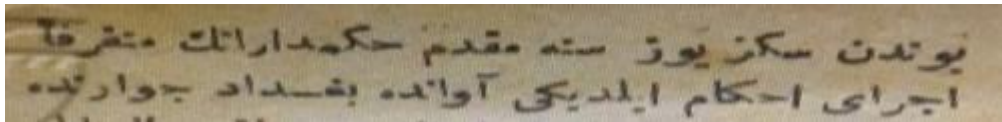
METİN

5.1 Nüsha Tavsifi

Araştırma konusu seçiminde tez danışmanım Prof. Dr. İ. Çetin Derdiyok'un katalog taraması sonucunda, Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî adlı eser üzerinde çalışma yapılabileceğine karar verdik. Esere ulaşarak üzerinde çalışmaya başladık. Hikâye türünde yer alan bu eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K_4587 numarada kayıtlıdır. Herhangi bir başka nüshasına ulaşamamıştır.

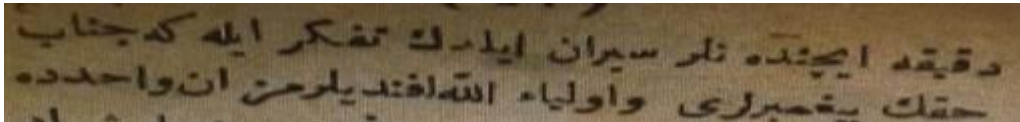
Eser mensur şekilde yazılmış, matbu nüshadır. Eserin sonunda bir dörtlük bulunmaktadır. 14. sayfadan başlayıp 46. sayfaya kadar toplam 33 sayfadan oluşmaktadır. 14. sayfa 12 satır, 22'inci sayfa 16 satır, 46'ncı sayfa 9 satır, diğer sayfalar ise 17 satırdır.

Giriş nüshası şu şekildedir:

1. Bundan sekiz yüz sene muqaddem hükümdârânı müteferrikân
2. İcra-yı aḥkâm eylediği âvānda Bağdād civarında

Son nüsha şu şekildedir:

1. daḳīka içinde neler seyrān eyledüñ tefekkür eyle ki Cenāb-ı
2. Haḳḳ'ıñ peygamberleri ve evliyā'ullah efendilerimiz ān-ı vāhidede

5.2 Metin Oluşturulurken Dikkat edilen Hususlar

1. Çalışmamızda bilinen transkripsiyon işaretlerini esas aldık. Kapalı e sesi için è işaretini kullandık.
2. Çalışmayı sayfa esasına göre yürüttük. Sayfa numaralarını üstte, satır numaralarını ise satır başında gösterdik.
3. Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında değişiklik yapmadık. Osmanlı-Türkçe lügatı okunuşlarını temel aldık.
4. Transkripsiyonlu metin oluştururken cümle sonlarına nokta koyarak metni daha iyi anlaşılır duruma getirdik.
5. Metnin günümüz Türkçesine aktarılmasında metne bağlı kalarak gereksiz uzatmalardan kaçındık.

13. yüzyıl eserlerinde telaffuz konusunda bazı tereddütler olmakla birlikte Arap harflerinin yetersiz kaldığı durumlarda ve EAT ses yapısı bakımından şu özellikler görülmektedir:

- Arap harfli Türkçe metinlerde farklı işaretler bulunmadığı için o/u ve ö/ü seslerinin değişikliğini kavramak ve tespit etmek mümkün değildir. Bu nedenle EAT'nin yazım kurallarını dikkate almak gerekmektedir. Bunun yanında kapalı /é/ Arap harfli Türkçe metinlerinde /i/ olarak yazılmış olup, günümüzde /e/ ile kullanılan kelimeler EAT'de /i/ olarak kullanıldığından dolayı bu doğrultuda değerlendirmeye gidilmesi doğru olacaktır. Bu nedenle /i/ sesi kapalı /è/ şeklinde okunmuştur.
- Metinde görüldüğü üzere /d, t, r, s, l/ vb. diş ve diş-eti konsonantları ile /y/ dişdamak konsonantı yanındaki /ı/ vokali bazen /i/ ve /u'/ya dönüşmüştür.

- ç sesi cim veya çim, g ve ğ (kef ve gayın) ile gösterilmiştir.
- -p konsonantı, kelime sonunda -b (ب) işaretiyle gösterilmiş, “-up” zarf-fiil eki, yazma eserde /b/ ile yazılmış; çeviri yazılı metinde /p/ olarak yazıya geçirilmiştir.
- Öndeki hecesi düz olan vokalin sonrasında gelen hecedeki vokal yuvarlak olabilmektedir.
- Öndeki hecesi yuvarlak olan vokalin sonrasında gelen hecedeki vokal (aynı zamanda dudak konsonantı etkisiyle) yuvarlak olabilmektedir. Bunların bir kısmının hâlâ Anadolu halk ağızlarında kullanıldığı bilinmektedir.
- Vokalle biten kelimededen sonra vokalle başlayan bir ek ya da kelime geldiğinde vokallerden birinin düşmesi sonucu ‘birleşme’ görülmektedir.
- Arap harfli Türkçe metinlerde karşılaştığımız (ﺥ) konsonantı EAT’de (h) konsonantı olarak geçmekte bugün ise kullanılmamaktadır.
- Günümüzde ön seste kullanılan /d/ ile başlayan kelimelerin bir kısmı /t/ olarak yazılmıştır. Her iki ses olduğu gibi verilmiştir. EAT’nde her iki şekilde de karşımıza çıkan t < d kelime değişimi başında olduğu kadar kelime ortasında da görülmektedir.
- Kelime içinde k < ħ değişimi vardır.
- Yön eki –aru, -erü şeklinde görülmektedir.
- İşaret sıfatı olarak bu (بو) şu (شو) o (اول- او) işbu (ثبو) şol (ثول) soru sıfatı olarak (kangısı) belirsizlik sıfatı (birkaç) kullanılmıştır.
- Zaman zarfi (sekizyüz yıl, bir müddet, evve'l-emirde, andan sonra, ol vakt, heman, gëce) vardır.

- Bağlama edatlarında şart bildiren (gerçi) sebep bildiren (zira) pekiştirme edati (dahı) cümle bağlayıcı ve aynı zamanda bağlama zamiri olarak kullanılan (kim ve ki) bağlaçlarıdır.
- Konsonant düşmesi v- < Ø- vur-ur (urub) vardır.
- İyelik ekleri vokal uyumuna göre değişik şekillerde telaffuz edildiği halde Osmanlı Türkçesi metinlerinde tek şekilde yazılır. Benüm (بنم) sentüj (تنك) gibi.
- Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ekleri ismin konsonant ile veya vokalle bitişine göre farklı olur. Konsonant ile biten tamlayanlarda (-ın, -in, -un ve -ün)'dür ve (ئى) şeklinde; vokalle bitenlerde (-ı-nın, -i-nin, -u-nun ve -ü-nün)'dür ve (نك) şeklinde yazılır.
- Arap harfli Türkçesi metinlerinde (ديغى) -dığı, -duğu şeklinde yazılan ekler ince vokallere sahip fiil köklerinin sonuna geldiğinde -diği, -dügü, -tiği ve -tüğü şeklindedir ve bunlar da (ديكى) olarak yazılır.
- Soru eki (مى) mı, mi şeklindedir ve ayrı yazılmıştır.
- Eski Anadolu Türkçesinde diğer konsonantlara ilave olarak (ئى) ile gösterilen (n) konsonantı (ن) şeklinde kullanılmıştır.

5.3 Transkripsiyon Alfabeti

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṣ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ķ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

5.4 Transkripsiyonlu Metin

Hikāye-i Mahmūd-ı Ğaznevî

14

1. Bundan sekiz yüz sene muḳaddem hükümdārānı müteferrikān
2. İcrā-yı aḥkām eylediği āvānda Bağdād civārında
3. Vādiyü’l Cemel nām ḳarye ahālisinden faḳr-ı ḥāl ile
4. imrār-ı evḳāt eyleyen Çobān Saīd’in oğlu Maḥmūd
5. isminde bir çocuk yedi sekiz yaşlarında iken pederi
6. vefāt eyleyüp vālidesiyle kalmış ve merḳūm Maḥmūd
7. on on iki yaşlarına varup pederi meslekinde

8. çobanlıkla birkaç sene vâlidesiyle berâber idâre-i ta' ayyüş
9. etmekde bulunmuş olduğu hâlde sinni on yedi
10. on sekize reşîde olduğda çobanlık ücretinün
11. 'adem-i kifâyesiyle zarûrete dûçâr ve sâ'ir bir hizmete
12. teşebbüs eyleyüp refâh hâle mazhariyet ile akrân

15

1. çubûk ve hayvânât ve güzel elbiseler peydâsıyla
2. fâ'ikü'l-akrân oldu. Birkaç mâh mürûrında □ itibâr
3. ve serveti kemâle erüp karyesinin içinde
4. sözi dinlenür bir ağa olduğda vâlidesi dahı
5. evlâdımın dünyâ mürüvvetini görsem diyerek te' ehhül etmesini
6. beyâna başlayınca Maḥmûd Ağa ey vâlidem sözünü
7. red edemem ancak yarın Bağdâd'a gidersen
8. şehrin hâricinde olan tâ'rif edeceğim
9. mahallenün sokağında sarı boyalı konağın
10. şâhibesi bir duḥter vardır ol kızını bulup
11. benim için taleb edersen ve benim ismümi
12. Vâdiyü'l Cemel karyeli Maḥmûd diyerek söylersen
13. yok demezler ol vakt alacağın cevâb üzerine icâbına
14. bakaruz deyüp vâlidesini ta'rifle Bağdâd'a gönderdi
15. vâlidesi Bağdâd'a duḥül ve mahalle-i mezkûrde
16. ber-mücib-i ta'rif hâneyi taḥkîkle vusûl bulduğda
17. daḳḳ-ı bâb eyleyüp içerü girdi. Hânım ve cariyesi

16

1. buyurun misāfir dēyüp istikbāl ederek bir oṭada
2. oturdılar. Maḥmūd Aḡa'nın vālidesi kızını görünce
3. benüm oḡlum ṭabīat ehli imiş. Ne güzel kız
4. bulmuş begenmiş deyüp bir ṭakım kelāmdan ōnra
5. ey kızum pederinüz vālidenüz var mı dēyü su'āl
6. ederek yok cevābını alduḡda kızum seni Allah'ın
7. emri ile oḡlum Vādiyü'l Cemel ḡaryeli Maḥmūd Aḡa'ya
8. ṭaleb etmege geldüm deyince kız tebessüm edüp
9. dāyesinün yüzine bakdı dāye bildirmeyüp
10. kız daḡı naşīb ise ne diyelüm diyerek söz vērde anın
11. üzerine bir ṭakım ikrāma bařlayup ba'dehu Maḥmūd'ın
12. vālidesi izḡār-ı mesrūriyyetle 'avdet eyledi gelüp
13. Maḥmūd'a olduḡı gibi söyleyince Maḥmūd daḡı tebessüm
14. etdi ōimdi vālidesi behey oḡlum bunda muṭlak bir
15. ōey var sen kendü kendüne işler becermişsin
16. zīra kız ve dāyesi daḡı senün gibi güldi idi
17. dedü bunun üzerine Maḥmūd bildirmeyerek ertesi

17

1. gün bir ṭakım aḡrabā ve ta'alluḡāt ve aḡbāblarını alup
2. Baḡdād'a vardı. Kıza ḡaberci gönderüp ṭoḡrı
3. ḡonaḡa indi derḡāl maḡallenün imām ve sā'ir
4. muteberānı celb ve kızın ba'zı aḡrabāları da'vet ve
5. ihzār olunarak ṭarafeynün rızāsıyla emr-i nikāḡ

6. icrā olundı oradan Maḥmūd yine aḫrabā ve aḫbāblarıyla
7. ḫaryesine ‘avdet etti.
8. Birkaç gün mürürında bir takım hediyeler ile vālidesini
9. ‘aḫd olunan (Cennet) ismiyle müsem mā olan zevcesi
10. ḫanımuḫ ḫonāḡına ‘izāmla düḡün levāzımātı şoḫbeti
11. ḫarārlaştırılup yine ‘avdet olundı bir müddet sonra
12. düḡüne başlayup ĩcābı vechle ḫarafeynün
13. aḫrabā ve ta‘alluḫātı ve eḫıbbā ve eşdaḫları da‘vet
14. olınarak ve ziyāfetler keşīde kılınarak nihāyet zıfāfi
15. icrā olundı. Andan sonra Maḥmūd ḫaryesini terk
16. ile vālidesiyle berāber Cennet ḫānımuḫ ḫonāḡında iḫāmete
17. ḫarār verdi. Ba‘dehu Maḥmūd Cennet ḫānım ile ḫüsn-i

18

1. ũlfet ve ũnsiyet peydā etdükte pederinün ya‘ni
2. iḫtiyāruḫ mācerāsı Cennet ḫānım tarafından ifāde ve
3. ne kadar māl ve emlāk ve nuḫūdı var ise irāe
4. ile Maḥmūd’a teslim kılındı. Maḥmūd daḫı aşla ser-rişte
5. vermeyerek beher gün maḡāraya ũslūb-ı sābıḫ üzere
6. devām eyleyüp ol ḫadar zer ve sim cem‘ eyledigüm maḡāra
7. ve anbārlara ḫoldurdı ve henüz maḡārada ḫitām bulmamış
8. idi. Andan sonra tedric ile tüccārlıḡa başlayup
9. vaḫt-i ḫalīlde nāmı ‘āleme şöhret vėrdi ve her bir
10. diyārda şürekāsı ve ḫolapları işlemede oldu.
11. Bu ḫāl ile birkaç sene geçdülden sonra Baḡdād

12. hükümdarıyla İrān şāhı nağz-ı ahd edüp yekdīgere
13. muhārebe icāb eylediye de Bağdād hükümdārınun
14. körpe askeri bī-şümār lākin harbe muḳtezā
15. mühimmāt ve ta'yināt için hazīnesinde aḳçenün
16. fiḳdānı derkār olmasıyla vükelāsı berāy-ı tedbīr-i meclis-i
17. meşveret 'aḳd eyleyüp işbu olıcaḳ muhārebe

19

1. meşārifini mevḳi' -i müzākereye ḳoduḳlarında serkārda
2. bulunan vezīri muhārebe meşārifinün meşhūr tüccār
3. olan Maḫmūd'dan istiḳrāz olunmasını ve bilāhare
4. ceste ceste ifā ḳılınmasını beyān eyledükde ekseriyet-i
5. ara ile bunun üzerine re'y verilüp derḫāl
6. münāsib bir zātı Maḫmūd Ağa'ya da'vete gönderdiler.
7. Maḫmūd Ağa daḫı icābet eyleyüp teşkīl olunan
8. meclise geldükde ihtirām ve ri'āyetden sonra tezekkür
9. olunan ḫālî kendüsine beyān etdiler Maḫmūd Ağa
10. hemān bilā-tereddüd her ne miḳdār aḳçe maḫlūb ise
11. i'tā edeceğini cevāb vèrdiginden şimdilik
12. muḳtezā olan sekiz milyon miḳdār aḳçenün
13. alınmasına ḳarār verilüp ertesi gün mālîye memūru
14. tarafından adamlar ta'yiniyle Maḫmūd Ağa'nun mağzasından
15. ol miḳdār altun ḡaznevīlere ḫoldurulup hazīne-i
16. hükümdāra ḫamāllar ile naḳl olındı. Bunun üzerine
17. iḳtizā eden 'asākir cem' olınarak ve mühimmāt-ı

1. muḳtezā tehyē ve ihzār kılnarak bir vaḳt-i mesūdede
2. ‘askere hareket ḳumāndası vērildi ol avānda
3. bu misullü iki ḳükümdār birbiriyle muḳārebe açduḳda
4. bizzāt şāhlar daḳı muḳārebede bulunmaḳ ‘adetlerinden
5. olduḳı cihetle ḳükümdār-ı Baḳdād daḳı seksen
6. yaşlarında müsinn ve ihtiyar olduḳı hālde ‘askerle
7. berāber İrān üzerine gidüp başvezīri yerine
8. vekīl bırāḳıldı. Şimdi Şāh-ı Baḳdād ‘asākır-i
9. mevcūdesiyle berāber birkaç merḳale gidüp ḳudūda
10. varduḳlarında İrān ‘askeri daḳı gelerek muḳābele
11. ve muḳarebeye girişdüklerinde ol gün iki taraḳdan
12. meydān-ı muḳarebede ḳaylice nüfūs telef olduḳını
13. ve yekdīgere ber-ḳalebe olamadıḳını ḳükümdār-ı Baḳdād
14. biz-zāt müşāhade edüp zāteḳ müsinn ve böyle bir
15. mu‘arekede bulunmamış olduḳı hasebiyle biḳ-ḳabi‘
16. ḳayanamayarak nüzü l işābetiyle leylenḳ dār-ı beḳāya irtiḳāl
17. eyledi ve ol hengāmede böyle bir muḳārebe esnāsında

1. ḳükümdārāndan birisi vefāt eder ise derḳāl
2. muşālaḳa ‘aḳdı daḳı ‘ādet edüḳinden bi‘l-mecbūri
3. iki ‘asker vaḳanlarına ric‘at lāzım geldi. Baḳdād’uḳ
4. ‘askeri ser-‘asker ḳumāndasıyla memleketlerine
5. gelüp ḳānelerine ruḳşat vērildükdən sonra

6. çünkü hükümdâr-ı Bağdâd'ı zükür ve inâs evlâdı
7. dağı bulunmadığı cihetle bir hükümdâr intihâbına
8. mecbûriyet hâşıl oldu. Ol vakitte ne kadar vükelâ
9. ve vüzerâ ve Bağdâd'ı hânedân ve mu'teberânı var ise
10. tecemmu□ 'eyleyüp bir meclis-i 'umûmi intihâb ve teşkîl
11. olındukda hiçbir zâta karar verilemeyüp nihayet
12. zâteğ dağı hazîne-i devletden sekiz milyon maflûbı
13. var ve kendüsi genç ve tuvânâ ve aşhâb-ı servetdür
14. ancak Maḥmûd Ağa'dan başkası hükümdârlığa lâyıq
15. ve müsteḥak olamaz denilerek kabûliyet-i 'umûmi üzerine
16. Maḥmûd Ağa'yı ol cem'iyete da'vet ile bi'l-mecbûri tahta
17. cülûs êdirilüp cümle tarafından bi'at olındı.

22

1. Maḥmûd Ağa tahta cülûs eyledi ağa iken Maḥmûd
2. Şâh olup beyne'l- ahâli cülûs êden kimindir
3. dênildikçe şu gâzevîler ile altun veren Maḥmûd
4. Şâh'dır diyerek olan ta'rîfde gâlaḥ söylenilüp
5. Maḥmûd-ı Ğaznevî nâmı şüyü□ buldı. Bu
6. hâlde Maḥmûd Şâh-ı Ğaznevî tahta ku'ûd eyledükde
7. vüzerâ-yı mevcûdı ibkâ êdüp umûr-ı hükümdâriyi
8. rü'yete başladı tamâm bir sene miqdârı hüsn-i
9. rü'yet eyledükde çünkü Maḥmûd-ı Ğaznevî bir
10. zâdegândan ve müşerref zât evlâdından olmadığı cihetle
11. şebâveti hâlinde okuyup yazmadukdan başka 'ulemâ

12. meclisine gidüp de ‘aķāid-i dīniyyesini daħı öğren-
13. memiř ve böyle bir nāgeh-zuhūr řāhlıĝa geĉmiř
14. bir zāt olduĝundan nāřı bir gūn řeyhūlislām
15. maķāmında bulunan zāt ile mūřāħabet esnāsında
16. mu‘cizāt ve ‘urūc-ı enbiyā ve řayy-ı mekān evliyā zikri

23

1. sebķat eyledükde böyle bir ma‘nevī ĥāli ‘aķlı
2. ihāta edemediginden ĥa‘ceye böyle şey olamaz
3. cevābını vėrdükde ol zāt bunun şırf echel-i
4. ecvef olduĝına teyakkun ĥāřıl ederek bir gece
5. gizlice vūzerāyı celb ve da‘vet idüb Maĥmūd-ı
6. Ğaznevī’nün ‘aķāid-i dīniyyesi bozuķ olduĝını
7. beyān ve buna zāhir ve bařını ma‘mūr bir ‘ālim ve fāzıl
8. ve mūrřid-i ķāmil bulup taĥřıl-i ‘ilm ve kemālat
9. etdürmek ve ma‘neĝ keramet-i izĥār ile yola getürmek
10. lāzım geleceğini ifāde ve ityān edüp cümle ittifāķıyla
11. ol ‘aşırda şöhretşi ‘ār olan řeyĥ řāħāb-
12. eddīn Kerkükī Ĥazretleri’nün celb ve ihzārına
13. ķarar vėrilüp ertesı gūn Maĥmūd-ı Ğaznevī’ye
14. řeyĥ-i mūřārūn-ileyhin ‘ilm ve kemālatını vař ve ‘arż
15. edüp bunun resmeĝ da‘vet etmek ve uřūl-ı řāħdır
16. ders görmek diyerek ıřrārlarıyla bir nāme-i resmiye
17. yazılıp řeyĥ-i mūřārūn ileyhe da‘vet olundu ve sebeb-i

1. da'veti dahı şeyhülislām ve vüzerāy-ı 'azām
2. tarafından hafıyyeñ kendülerine iş'ār ve bunun irşād
3. ve terbiyesi iltimās kılındı. Şeyh-i müşārün ileyhe da'vete
4. icābet edüp Bağdād'a teşrīf etmelerinde merāsım-i
5. istikbāl icrā ve Maħmūd-ı Ğaznevî ile mülākāt eyledükde
6. ders okınacağ müzākerātı geçdükde Şeyh Şahāb-
7. eddin Ğazretleri böyle şāh sarāyında ders
8. vèremeyeceğini ve ancağ hāric-i şehirde bir şavma'a
9. ve bāğçe yapıp ve şavma'anıñ üzerinde zāt-ı şāha
10. maħşûş bir 'ālî mürtefi kaçır inşā olınmasını
11. beyān eyledi derhāl Şeyh Ğazretleri'niñ ta'rīfi
12. üzere şehir-i Bağdād'a nāzır mürtefi'ce bir maħalle bāğçe
13. ve şavma'a ve kaçır inşā etdirildi. Şeyh dahı o
14. şavma'a da ikāmet eyleyüp geçeleri Maħmūd-ı
15. Ğaznevî gelüp ders okumağa başladı bir müddet
16. geçdükde bir gece Şeyh Ğazretleri ders takrīrinde
17. şöhbet-i şūrāya netice vèrdi kim enbiyā-yı 'aleyhim

1. e'sselām hāzerātınun mu'cizāt ve mi'rāclarından
2. ve evliyā efendilerimizin kerāmātıyla tayy-ı mekānlarından bahse
3. girişdükde ol anda Maħmūd-ı Ğaznevî cevābında
4. Şeyh Efendi bunlar olamaz zan ederüm dedi Şeyh
5. Efendi dahı çünkü kaçırın dört tarafa

6. açılır dört penceresi var idi.
7. Oğlum şu pencereyi aç tışaru bak dödüklerinde
8. Maḥmūd Bağdād'ı işāret olunan pencereyi açup
9. tışaru nazar eyledükde ne görsün Bağdād ateş
10. almış başdan başa yanmağda hemān cān başına
11. şıçrayup derḥāl kapuya segirtti kapudan
12. bağıdı hiçbir şey yok Şeyḥ Efendi işāret
13. eyleyüp diger pencereyi açdı bir de baqsun ki
14. Bağdād'ı kenārında ağan Murād şuyı coşup
15. tuğyān étmiş ve Bağdād'ı su başup 'adetā
16. kaşrıñ yarısına çıkmış bundan daḥı ḥavf ile
17. kapuya koşdı gine gördi bir şey yok Bağdād

26

1. yerinde def□a-i işāretle üçinçi pencereyi açdı
2. gördi kim bir külli 'asākir Bağdād'ı muḥāşaraya
3. almışlar āmān deyüp yine kapuya gitdi bağıdı
4. bir kimse yok yine işāretle dördinçi pencereyi
5. açup bağıdı mehtāb toğmış Bağdād'ı her bir
6. ḥāneleri birer birer görünür rüşen bir ḥāl andan sonra
7. Şeyḥ Efendi emr buyurdılar aşağı şavma 'ada
8. bir büyük kitāb vardır git getir bağı sana neler
9. göstereceğim dödüklerinde kaşrıñ kapusını açup
10. ortalık gāyet karanlık olduğunu görüp bir şām 'dān
11. yaarak eline aldı. Kaşrıñ nerdübānından yalnızca

12. aşağı endükde gördi kim bāğçenüñ etrāfını
13. ihāta eden parmaklığuş üzerine büyük ve münakkaş
14. yeşilli bir kuş konmuş uyumağda ol anda
15. Maḥmūd-ı Ğaznevî'nüñ ḥātırına bu geldi kim gece
16. vaḳti kuşların gözi görmez dërler şu kuşu
17. tutayım deyüp elinden şām 'dānı nerdübāna bırakup

27

1. yavaşca yavaşca kuşuñ yanına vardı amān
2. kaçırmayum deyü iki elleriyle kuşuñ ayaklarına muḥkem
3. şarıldı. Kuş bir kere kanād açup perdāz etdiği
4. gibi Maḥmūd-ı Ğaznevî'nüñ ayakları yerden kesildi
5. Hā şimdi zabt ederüm yere iner dërken kuş birkaç
6. şāniye içinde şol derece havāya çığdı kim Maḥmūd-ı
7. Ğaznevî arza nazār eyledükde pek büyük tağlar
8. yumruk kadar görünmege başladı egerçi şalıvërse
9. düşüp biñ parça olacağını ve şalıvërmese
10. nihāyet telefî derkār bulunduğını ḥelecān-ı kalb ile
11. tefekkürle 'aklı başından gidüp bî-hûş oldu bir
12. müddet şonra uyḥudan uyanur gibi uyandı kendüsini
13. bir kabristān içinde buldı.
14. Maḥmūd-ı Ğaznevî'nüñ 'adet ve merākından birisi dađı dā'imā
15. kemerinde biñ 'aded altun taşımak idi ol kabristānda
16. bīdār olduğda evvel-emīrde kemeri yokladı
17. Vucūdında bir gūnā saқаtlıđ dađı bulamadı Cenāb-ı

1. Haqq'a şükr eyleyüp ol anda ābdest bozmaḵ icāb
2. étdiginden şoyunup bir ḥāli maḥalle gitdi ba' dehu
3. gelüp elbise ve kuşaklarını giyüp şarınup 'acabā
4. burası neresidür deyü merāḵından kemerini mezār
5. taşınuḡ üzerinde unudup karşıda görinen
6. ḵal'a dīvārına toḡrı yürüdi yaḵın varduḵda
7. ḵapusından içeri girüp cesīm bir şehir çārsū
8. bāzār yerinde amā adamlarınuḡ kıyafetleri nevi diger ne ḥāl
9. ise ḵahve içeyim deyü bir ḵahvehāneye girdi oturdu
10. yanuna teşādūf eden bir müşteriye bu şehir neresidür
11. deyü su'āl étدی ol daḡı bu şehir küçük
12. Semerḵand şehridür deyü cevāb vèrince tekrār buraya
13. Bağdād uzak mıdır diyerek su'āl eyledi ol adam
14. daḡı behey adam budala mısın Bağdād ne demek Bağdād
15. şöḡbetini biz sabāḡ dervişlerinden işidirüz bizlerden
16. gidüp gelen yoḵdur dèdi ol vaḵit Maḡmūd-ı
17. Ġaznevî ḵalbenḡ yā Şeyḡ Efendi beni kitāb diyerek

1. ḵuş ile ve siḡirbāzlık fenniyle buralara atdı ḡālibā
2. taḡtımda gözi var imiş yerime ḡükümdār oldu
3. dèdi ne ise yanımda bin altun var ya deyüp
4. kemeri yoḵladı belinde bulamayup mezār taşında
5. bıraḡdıḡı ḡātırına gelmesiyle eline vèrilmiş ve henüz

6. içmemiş olduğu kahveyi fırladup sür'atle
7. kapudan tışaru çıkup koşmakta iken ayağına bir
8. iskemle teşadüfle tolaşup kapdığı gibi öñünde
9. bulunan baqqāl dükkânında yoğurt teknesünün içine
10. düşüp kalkdukdâ yine sür'atle giderken halk
11. bunun arkasından komā gitdi dah dah bağırarak
12. kepenkleri taqırdatdılar ve herkes buna 'aqlımı zāyi'
13. etmiş olmalı ma'nāsını vërdiler Maḥmūd Ğaznevî ol
14. sür'atle mezāristāna gidüp kemeri bulamadı
15. Me'yūs ve mükedder 'avdet ëdüp yine ol kahvede
16. oturdu tekrār kahve taleb eyledi kahveyi
17. pişirüp vërdükden sonra kahveci sür'atle

30

1. gitmesinüñ sebebini Maḥmūd-ı Ğaznevî'den su'âl ëtdi ol
2. daḥı toğrıca kemer kažiyyesini söyledi kahveci
3. daḥı "hay aḥmak hay niçün gitdiñ elbet bulan
4. adam getirir idi" dëdi Maḥmūd istiğrāb ile "naşıl
5. getirir" deyince kahveci bizim beldemüzün 'ādet-i kadīmi
6. her kimse bir şey bulsa toğru getirir bedestān
7. kapusunda İbrāhīm Efendi'ye teslīm ëder ol daḥı şāhibi
8. zuhūrunda vërir bir miqdār şabr eyle de git İbrāhīm
9. Efendi'den su'âl eyle dëdi Maḥmūd ne 'acāyib adamlar
10. deyüp bir müddet sonra gitdi İbrāhīm Efendi'yi
11. buldı ve su'âl ëtdi İbrāhīm Efendi daḥı

12. karşusunda olan kölesine bak şandığa bir kemer
13. gelmiş mi dedükde köle bakup çıkardı bir kemer
14. ol vaqt bak oğlum kemeriñ bu mudur eksigi var mı
15. deyüp Maḥmūd daḥı kemeri döküp altunları şaydı
16. tamām geldi içinden birkaç altun ayırup İbrāhīm
17. Efendi'ye müjde menziline vèrmek teklīfini èdince

31

1. İbrāhīm Efendi kabül ètmeyüp oğlum bu hizmet baña
2. hasbice vèrilmışdir işte bunun gibi bu memleketiñ her
3. bir hizmetiniñ bir me'muru vardır. Meşelā te'ehhül için
4. nikāh için dükkān açmak dahā sār şeylerde müte'addid
5. memurlarımız vardır halk şıkındı çekmez dedi
6. oradan Maḥmūd kalkup münāsib bir maḥalde bir oḡa
7. tutup bir müddet oturmakta iken ne kadar olsa
8. rāhata alışmış Bağdād'a gitmek daḥı mümkün degil bāri
9. te'ehhül èdeyim kader böyle imiş diyerek uşūli
10. öğrendi yā oradan te'ehhül memūrını su'āl èdüp
11. Ğazāzlar başında muḳīm oldığını haber alarak toḡru
12. gidüp bulduḡda gördi kim ihtiyār bir zāt ba'd
13. e's-selām oturduḡda ol zāt oğlum te'ehhül mü
14. èdeceksin deyü su'āl eyledi Maḥmūd-ı Ğaznevî
15. daḥı evet efendim dedi bākire mi istersin şībe mi
16. dediginde bākire bahāluca olur şībe isterim diyerek
17. söyledi ol ihtiyār kölesine ḥiṭāben şu

1. şandıktan şībeler defterini çıkar deyüp defteri
2. eline alduğda gel oğlum İmām-ı ‘Azām Hazretleri’nün
3. ruhiçün bir Fātiha okuyup gözlerini kapa ve
4. teveccüh ile şalavāt parmağınla yukarıdan işbu
5. şībe esāmīlerini birisiniñ üzerine parmağın vāz□
6. et bahtına her kağısı teşādūf eder ise
7. naşībini odur dedi Maḥmūd-ı Ğaznevī dağı ol vechle
8. parmağın vāz□ eyledükde ihtiyār baķup māşallah
9. oğlum tāli‘ine pek a‘lāsı düşdi filān maḥalde
10. sākinedir ve ehl-i ‘ırz güzel genç bir ḥātūndur
11. dedi oradan Maḥmūd’u nikāḥ me’mūrına
12. gönderdi Maḥmūd gidüp nikāḥ memūriyle görüşdükte
13. derḥāl ḥaber irsāliyle ḥātūnuñ vekāleti alınup
14. geldiler ‘aķd-ı nikāḥ olundı ba‘dehu iki gün
15. mūrūriyle zifāf oldı gördi kim pāk-i dāmen ve ehl-i
16. ‘iffet ü ‘işmet bir ḥānumdur bununla kırk gün zevķ-i
17. şahibet ve zevciyet edüp kırk günden sonra

1. zevcesi ḥānım Maḥmūd’a ḥiṭāben ey benüm zevcüm
2. kırk gün benüm misāfirüm idüñ artık umūr-ı beytiñ
3. tesviyesi sizindir deyüp zevc-i sābıkından müntaķil
4. bedestānda ṭolabıñ anaḥtārlarını vērde ve biñ
5. altun dağı sermāye ile ṭolapda mevcūd biñ

6. altunluk miqdār eşyānuñ defterini teslīm etti
7. ertesı gün Maḥmūd bedestānda tolabı açup
8. oturdu amā zevcesi ḥānım tarafından her ne kadar
9. māl alur ise aldığı fiyat üzere şatılması tenbīh
10. olundu Maḥmūd bunda tereddüd ettiyse de çäre ne
11. emri dinlemeli ol vechle aldığı aldığını fiyatla
12. şatmağda ve meşārifi yazmağda ḥāsıl olan aqçeyi
13. çekmeceye atmağda bu ḥāl üzere bir sene geçüp
14. bir evlādı daḥı dünyāya geldi sene başında ḥānıma
15. hesāb vèrmek üzere māl-ı mevcūd defteriyle
16. çekmeceyi ḥānesine getirdi aḥşāmdan sonra
17. ḥesāba bakup çekmecedən çıkan aqçeyi sayup

34

1. bir senede olan ‘aḥz ve ‘iṭādan sermāye ve māl-ı
2. mevcūd ve meşārif çıkarıldığdan sonra yedi yüz
3. altun miqdārı fazla göründi. Şimdi Maḥmūd-ı
4. Ğaznevî bu naşıl ḥesāb sehv olmasun deyüp
5. tekrār bağıdı fi‘l-ḥaḳīka ol kadar ticāret rû-nümā
6. buldı ḥānıma ḥiṭāben bu naşıl işdür aldığımı
7. aldığım fiyāta şatdım şimdi bu hesāb açık
8. gelmeli idi dedükde ḥānım cānım Allah kār bereketi
9. vèrmiş şükr ètmeli deyince Maḥmūd be ḥānım bu
10. miqdār aqçeyi şeytānlar mı getirdi böyle alış
11. veriş de ticāret olmaz dediği gibi hemān ḥānım

12. başını örtüp pencereden komşulara bir feryād eyledi kim
13. benüm zevcüm imānsızdır Allah vèrdi dèrim ol
14. şeytānlar mı getirdi diyor yetişiñ ĩcābına
15. baķıñ dèdiđi gibi komşular ellerinde
16. silah ve şopalar ile yürüyüş édince Maħmūd
17. añladı iş fenālaşdı hemān ‘idāmına

35

1. yürüyecekler ĥavfindan derĥāl evüñ taĥte-püşına
2. çıkup kendüsini aşığı atmak ve kaçmak efkārında
3. iken bir de yukaruda zikr olunan kuşu taĥte-püşıñ
4. parmaklığında gördügi gibi hemān ayaklarına şarıldı
5. Kuş daĥı ber-havā olup gözden nihān oldu
6. semāya ol derece çıktı kim yer yüzü görünmez oldu
7. Maħmūd ĥavfindan bī-hüş olup bir zamāndan sonra
8. kendüsini yine bir kabristān içinde buldı. Amā
9. gece karanlık ‘acabā burası neresidir. Allah vère
10. Bağdād olaydı deyü ĥulyā étmekte iken
11. mezāristānuñ bir tarafından bir meş‘āle zühür eyledi
12. bir de gördi kim uzun boylı bir siyāh ‘Arab elinde
13. bir kırbaç ve bir meş‘āleci birlikte gelüp kabristānuñ
14. bir tarafında kazma kürek ile bir maħalli eşmege
15. başladılar. Bir miqdār sonra kazılan yerden
16. bir yaşşı taş kaldırup meş‘āle ile berāber ikisi
17. nerdübānlı bir mağāra gibi zīr-i zemīne indiler. Maħmūd

1. dağı ol mağalle gelüp aşağısını dinlemekde oldı
2. bir de işitdi kim bir zamān řadāsı imānsız ‘Arab
3. yine geldik mi deyü feryād eder. ‘Arab dağı
4. bana rām ve teslīm olmaz iseñ böyle seni đarb ile
5. helāk ederüm deyü söyler. Ba‘dehu kıızı meş‘aleci
6. tutup ‘Arab dağı kırbacla ředāsı kesilinceye kadar
7. dögüp artık yukarı çıkmağa başlarlar. Mağmüd
8. oradan kaçup taşlaruñ arasında gizlendi. Ammā
9. bu hāl nedür bilemeyüp istiğrāb eyledi bir miđdār
10. sonra řabāh olup Mađmüd’uñ gözine bir řal’a
11. dīvārı göründü. Oradan gidüp şal’a
12. şapusundan içerü girdükde çārsü ve bāzārı
13. mükemmel seyr etmekde iken bir de dellāl nidā eder ki
14. řāhımızuñ nev-reşide kerīmesi otuz toköz gündür
15. ğa’ib olmuşdur her kim bulur ve ğaber verir ise
16. řāhımız kendüsine dāmād edecektir denmesiyle
17. Mağmüd su’āl eyledi bu şehr ne şehridir padişahı

1. kimdür dedükde bu řehruñ ismi Tātāristān’dur řāhımız
2. Ğusrev řāh’dır deyü cevāb vėrdiler orada tekrār
3. Bađdād’ı su’āl ettiyse de ismini bilür adam
4. bulamadı yine gönülden şeyhe şetm edüp dellālı
5. çağırdı dedi kim beni řāha ilet faķaķ kimseye

6. ser-rişte vèrme dèdi dellāl derhāl şāha
7. haber vèrüp maḥfice Maḥmūd'u Şāh celb eyledi
8. ḥalvet olup kerīmenizi ḳuluḥuz bu gèce zāt-ı
9. şāhānenize bulup gösteririm dèdükde Şāh
10. memnūn olup ikrām eyledi aḥşām oldı
11. yatsudan şonra Maḥmūd'uḥ tertībi üzere Şāh
12. erkence ḥareme gidüp herkes yatdı Şāh ile
13. Maḥmūd gizlice kimseler tuymayarak ve faḳat dört
14. nefer ḥarem ağalarından berāber alarak fenersizce ḳabristāna
15. gidüp bir maḥalde gizlendiler ḥayli zamān geḳüp yine
16. evvelki gèce vaḳitlerinde meş'āleci ve 'Arab ḳal'a
17. tarafından zuhūr ètdi. Şāh uzaḳdan

38

1. görünce segisbaşı bizum buraya geldiğimizi
2. görmiş de meş'āle yaḳup geliyor ḳıyās eyledi
3. Maḥmūd işāret èdüp sükūt ètdi. Bu 'Arab
4. ve meş'āleci ke'l-evvel bir maḥalli ḳazmağa başladılar tām
5. ḳapağı ḳaldırıp iḳerüye indiler Şāh ile Maḥmūd
6. ol vaḳt oraya gelüp olan mācerāyı diḥlediler
7. Şāh-ı Tātāristān kerīmesinüḥ fiḡān ve şadāsını
8. èşidüp ḥışm ve ḡazāba geldi ise de bunlar
9. aşaḡıda iken şāyed ḳızı öldirirler deyüp
10. şabr eyle tamāmdur 'Arab ve meş'āleci yukaru
11. ḳıkdılar Şāh hemān ḥarem ağalarına emr verdi

12. Sell-i seyf édüp ‘Arab ve meş□āleciyi urup
13. ikişer parça eylediler ve maḥall-i mezkürden kerīmesini
14. ḥalās eyleyüp alarak sarāy-ı Şāh’a geldiler
15. Ol anda Maḥmūd-ı Ġaznevī’ye dāmād ḥil’atı
16. giydirilüp birkaç gün sonra icrāy-ı sūr ile
17. Şāh’a dāmād oldu ve Maḥmūd’uñ dirāyet-i kāmilesini

39

1. görüp birkaç māh mürūrında birinci vezīr naşb
2. olundu bu ḥāl ile bir sene geçüp sultāndan
3. bir evlādı daḥı tevellüd eyledi faķať ‘azl ve infişāl
4. eden başvezīr iltifātdan sākıť olduđı cihetle
5. dā’imā Maḥmūd’uñ ‘aleyhinde ġarez ve kīn peydāsıyla
6. bir fırsat aramaķda iken diger vūzerānuñ ittifāk
7. ve re’yini ḥāşıl édüp bu Maḥmūd’uñ maḥūd ‘Arab
8. ile refīķ olmadıđı neden ma’lūm oldu. Elbet
9. bu daḥı ‘Arabıñ refīķi idi. ‘Arab buna ġalebe
10. édüp def ‘eylemesiyle bu daḥı muḥbir-i şādık ḥükmünde
11. tutilup bilā-tedķīķ dāmād ve başvezīr édildi.
12. Bu ḥuşuşu şān-ı şāha yakışmaz bir mādde dir denilerek
13. ve böyle desīselerle ihtimāl verilerek bir
14. takrīble Şāh’ı iķnā eylediler. Şāh daḥı fi’l-ḥakīķa
15. taḥķīķ olunmaķsızın icrā etdüğine nādim olup
16. ġazāb-ı müstevli olduķda Maḥmūd’uñ daḥı ‘aleneñ ķatline
17. fermān eyledi sābık vezīr fırsattır deyüp Maḥmūd’u

1. celbe adamlar gitdükde harem ağalarından Maḥmūd bu
2. Ağrāzı anlayup sarāyıñ bāğçesine firār ile
3. ‘acabā naşıl ḥalāş olabilürüm deyü ḥavf üzere
4. iken bir de mahūd kuşu bāğçede görüp cāy-ı
5. selāmet a‘ddiyle gidüp telaşla muḥkem ayaklarına
6. şarıldı kuş daḥı pervāz edüp ber-hevā oldu
7. ḳatline muntazır vüzerā ve ḥalk arḳasından baḳa ḳaldılar.
8. Ol kuş Maḥmūd’ı alup ol ḳadar hevāya ḳıkdı kim
9. yeryüzü dumān mişli görünmez oldu. Maḥmūd yine
10. ḥavfindan kendüsinden geçüp bī-hûş oldu ve bir
11. müddet geçdügi ḥâlde uyḥudan uyanur gibi
12. gözlerini açup kendüsini bir şahrāda yatar buldı
13. vücūdını yoḳlayup sağ ve sālīm ve kemer daḥı belinde
14. Cenāb-ı Haḳḳ’a şükürler eyledi bir müddet tefekkürden sonra
15. etrāf ve eknāfa nazar eyledükde uzaḳda bir ḳal’a
16. dīvārı misullü bir yer görüp ḳalkarak ol ḫarafa
17. yürüdi. Yaḳīn varduḳda ḫarz-ı inşāsına nazaran

1. memleket olmayup ancak şahrāda etrāfi dīvār keşīde
2. olunmuş bir bāğçe misāl olduḳuna teyakḳun ḥāşıl etdi
3. arayarak kapusunu bulduḳda birkaç adam kapu önünde
4. beklemekte olduklarından yanlarına gidüp selām vėrdi
5. bunlar daḥı selāmuḡ alup ikrām eylediler bir ḫāḳım

6. şöhetden sonra Maḥmūd bu bāğçenin böyle
7. şahrāda binā ve dīvār ihātasıyla beklemege sebep
8. nedür deyü su'ālinde ol bekçiler burası Belūcistān
9. Şāhı'nuñ oğlu için yapılmışdur çünkü Şāh'uñ
10. oğlu dünyāya geldükde ehl-i nücüm istihrāclarında bu
11. çocuk tevellüdünden on yaşına reşīde olduḡda Bağdādlı
12. Maḥmūd-ı Ğaznevī nāmında bir adamuñ bıçāğıyla telef
13. olacaḡ demelerine mebnī Şāh'uñ daḡı başka
14. evlādı olmaduğundan bu bāğçeyi tertīb edüp
15. şimdi çocuk daḡı bu sene onınçı senedür bu
16. bāğçede hıfz olunmaḡdadur İnşāllah birkaç māhdan
17. sonra istihrāc sākıt olduḡda şehr-i Belūcistan'a

42

1. naḡl edecegüz deyü cevāb vėrdiler Maḥmūd ḡalbinden
2. ne 'acāyib muneccimler benüm gelecegimi bilmişler ise de
3. çocuğun te'lef olacağın yanlışı istihrāc etmişler
4. sebep nedür ki te'lef edeyüm deyü ḡulyāda iken
5. bāğçenüñ içinden bir tavşān ḡapudan tışaru
6. uğradı ḡapucılar derḡāl tüfenkler ile tavşanı
7. ta'ḡībe gitdiler Maḥmūd orada ḡalduḡda içerü
8. girdi bāğçeyi temaşada iken orta yerde bir 'ālī
9. ḡaşr ve yukarusunda nūr parçası gibi bir
10. çocuk Maḥmūd'a işāret eyledi Maḥmūd daḡı
11. nerdübāndan yukaru şāhzādenüñ yanına ḡıkdı

12. bekçiler tavşan avından gelüp Maḥmūd'ı bir yolcu
13. idi geçdi gitdi kıyās eyleyüp kapuda beklemekte
14. kaldılar çünkü şehzāde adam yüzine ḥasret
15. kalmış olduğundan Maḥmūd-ı Ğaznevî ile ülfet
16. ve şöhbete girişdiklerinde Maḥmūd şāhzādenün
17. ḥüsn-i cemāline ve dirāyet ve feṭānetine bakup muḥabbet

43

1. eyledi ise de kalbinden hiç böyle nūr gibi
2. çocuğa kim kıyabilur müneccimler yanlış istiḥrāc
3. etmişler demekde ve efkārda iken bir de kapu tarafından
4. bir lālā başında bir tebsi ta'ām ile gelmekde olduğımı
5. şāhzāde ve Maḥmūd görüp lālā gelüp Maḥmūd'ı
6. görmesün için Maḥmūd'ı tolap içine
7. şakladı lālā gelüp ta'āmı bırağup evvelki
8. tebsiyi alup 'avdet etdi şimdi şāhzāde
9. Maḥmūd'ı çağurup birlikde ta'ām etmelerini teklif
10. edüp baksanıza türfānda şalaṭalık ḥıyār daḥı
11. getürmüşler deyüp sofradan bir şalaṭalığı eline
12. alup ah bir bıçak olsa da şoysak dedüğünde
13. Maḥmūd belinden gümüşli bıçağını çıkarup
14. şāhzādeye vèrdi. Şāhzāde bıçağı alup
15. bakdukda meger ki bıçağın yüzünde Şāh Maḥmūd-ı
16. Ğaznevî deyü yazılmış idi bu yazuyı görünce
17. şāhzādenün beñzi tağyir olup amān Maḥmūd

1. Ğaznevî baña kıyma deyü ağlayarak niyāza başladı.
2. Maħmūd dahı efendüm şāhzādem müneccimler benüm geleceğimi
3. bilmişler ammā efendime kaşd etmegi yanlış istihrāc
4. etmişler dēyerek yeminler edüp şāhzāde müteselli oldı.
5. Şāhzāde bıçağ ile hıyārı soyup tebsi üzerine
6. toğrayup birlikde ta'ām etmekte ve şāhzāde
7. bıçağdan hoşlanup toğranmış hıyār parçalarını
8. bıçağın ucuna şancup yemekde iken hikmet-i Hudā
9. şāhzādeye bıçağ ağzında iken bir aksırma gelüp
10. bıçağ damağına şaplandığı gibi derhāl düşüp
11. teslīm-i ruh eyledi Maħmūd-ı Ğaznevî bu hālî görüp
12. şaşırarak pencereden bakmakta iken tebsiyi getüren
13. lālā dahı yine gelmekte olduğunu görüp 'aklı
14. başından gitdi lālā yukarı çıkup şāhzādeyi
15. hūn ālūd vefāt etmiş yatdığını ve Maħmūd'ı
16. orada gördüğünü kapucılara feryād etmesiyle derhāl
17. kapucular yetişüp Maħmūd'ı der-dest kaydında iken

1. Maħmūd bāğçeye firār eyleyüp bir de mezkūr kuşu
2. görüp sür'atle giderek ayaklarına şarıldı
3. kuş yine ber-hevā olup semāya çıktı Maħmūd
4. havfindan 'aklını gā'ib edüp bir müddet sonra
5. gözünü açduğda kendüsünü leylen Bağdād'daki

6. köşkünü nerdübânı yanında kıyâmda buldı ve şâm 'dân
7. dağı nerdübânda yanmakta idüğünü görüp 'acabâ Şeyh
8. yukarıda mı diyerek şâm 'dânı alup kaşra
9. çıktı Şeyh Şahâbeddin Hazretleri hâni
10. oğlum kitabı getürmediñ mi dedüğünde şimdi Maḥmūd
11. amân Şeyh Efendi nasıl kitâb ben kaç senelerdir
12. nerelerde idüm deyü sergüzeştini beyâna başladuğda
13. Şeyh söyletirmeyüp oğlum sen gideli beş
14. dakîka olmadı aşağıdan kitâb getirecek idiñ
15. eger birkaç sene gitmiş olsañ elindeki şâm 'dânıñ
16. mumu bitmez mi ve elbiselerin tebdîl olmaz mı 'aqlını
17. başına topla sen böyle bir bayağı adam iken beş

46

1. dakîka içinde neler seyrân eyledün tefekkür eyle ki Cenâb-ı
2. Haḥk'ın peygamberleri ve evliyâ'ullah efendilerimiz ân-ı vâhidede
3. nerelere giderler gelürler bu hâller ancak seni irşâd
4. için gösterildi bundan sonra kâmil i'tikâd
5. ile derse meşğul ol deyüp ol vaqt Maḥmūd-ı
6. Ğaznevî bu kerâmâtı görüp irşâd oldu. Ba'dehu
7. bir müddet Şeyh Hazretleriyle birlikde kalup
8. i'tikâdını pâk ve taşhîh eyleyüp bâkî 'ömrünü 'izzet
9. ve saltanatla geçürdi.

(kıta)

1. Kışşadan hisse alur ehl-i kemâl

2. ‘Âkıbet endîş olan bulmaz zevâl
3. Lütfiyâ mir‘âc hatemü’l mürselîñ
4. İremez ‘aql u fikr dil oldu lâl

5.5 Günümüz Türkçesine Çeviri

Bundan sekiz yüz sene önce hükümdarlığın ayrı ayrı hüküm sürdüğü vakitte Bağdâd civarında Vâdiyü’l Cemel adında köy ahalisinden yoksulluk içinde yaşayan çoban Said’in oğlu Mahmûd isminde bir çocuk yedi sekiz yaşlarındayken babası ölmüş annesiyle kalmış. Mahmûd on on iki yaşlarına gelince yaşamını devam ettirmek için birkaç yıl annesiyle beraber babasının mesleği olan çobanlığı yapar, yaşı on yedi on sekize gelip reşit olduğunda çobanlık gelirinin yetersiz kalmasıyla yoksullaşır. Rahat yaşamak için başka bir işe girişerek; tarım, hayvancılık yaptı. Güzel kıyafetlerle akranlarından daha üstün oldu. Mahmûd, birkaç ay geçince itibar ve serveti yükselip köyünün içinde sözü dinlenir bir ağa olunca, annesi dünyada mürüvvetini görsem diyerek Mahmûd’un evlenmesini ister. Mahmûd Ağa: Ey annem! Sözünü kıramam. Yarın Bağdâd’a gidip şehrin dışında tarif edeceğim mahallenin sokağında sarı boyalı konağın sahibi bir kız vardır. O kızı bulup benim için istersin ve benim ismimi Vâdiyü’l Cemel köylü Mahmûd dersin; yok demezler. O vakit alacağım cevap üzerine gerekeni yaparız diye annesine tarif ederek Bağdat’a gönderir.

Annesi Bağdâd’a gider ve adı geçen mahallede tarif gereği evi araştırıp bulunca kapıyı vurarak içeri girer. Hanım ve dadısı, misafiri buyur diyerek karşıladılar, bir odada oturdular. Mahmûd ağanın annesi kızı görünce benim oğlum güzellikten anlayan biriymiş, ne güzel kız bulmuş beğenmiş deyip bir takım sözden sonra “kızım babanız anneniz var mı” diye sordu. “Yok” cevabını alınca; “kızım seni Allah’ın emriyle oğlum Vâdiyü’l Cemel köylü Mahmûd ağaya istemeye

geldim” dediğinde kız gülümseyerek dadısının yüzüne baktı. Dadısı bir şey söylemedi, kız da “nasipse” diyerek “tamam” dedi. Ondan sonra bazı ikramlar edildi. Daha sonra Mahmûd’un annesi sevinç içerisinde geri döndü. Gelip Mahmûd’a olduğu gibi anlatınca Mahmûd gülümsedi. Annesi: “oğlum bunda kesin bir şey var. Sen kendi başına işler yapmışsın. Kız ve dadısı senin gibi güldü” dedi. Bunun üzerine Mahmûd, bir şey söylemeyerek ertesi gün bazı akraba, hısım ve ahbablarını alıp Bağdâd’a gitti. Kıza haber gönderip doğru konağa vardı. Hemen mahallenin imam ve diğer hatırı sayılır kişilerini çağırılıp ve kızın davet edilen bazı akrabaları da hazır olarak iki tarafın isteğiyle nikâh başvurusu yaptılar. Oradan Mahmûd, akraba ve ahbablarıyla köyüne döndü.

Birkaç gün geçince bazı hediyeler ile annesini nikâh olunan Cennet isimindeki karısının konağına düğünde lazım olan şeyleri konuşmak için yüz yüze iki tarafın akraba, hısımları, dostları ve sadık kimseler davet edildi ve ziyafet çekilerek sonunda zifaf olundu.

Mahmûd, köyünden ayrılarak annesiyle beraber Cennet Hanım’ın konağında yaşamaya karar verdi. Daha sonra Mahmûd, Cennet Hanım ile güzel alışkanlıklar ve dostluk ortaya çıkınca pederinin, yani ihtiyarın hikâyesi Cennet Hanım tarafından anlatıldı ve ne kadar mal mülk ve nakit varsa idaresi Mahmûd’a verildi. Mahmûd, konuşmanın üzerine her gün mağazaya gidip ambarları altın ve gümüşlerle doldurdu. Tüccarlığa başlayıp az zamanda adını herkese duyurdu ve her kentte ortaklıklar kurdu. Bir kaç sene sonra Bağdâd hükümdarı ve İran Şahı anlaşmazlıklar yaşayıp savaş kararı verilince; Bağdâd hükümdarının savaş için gerekli malzemesi ve erzak için hazinesinde parasının olmaması üzerine Mahmûd ağadan borç almaları gerekti. Mahmûd ağa hemen tereddüt etmeden ne kadar para isterlerse vereceğini söyledi ve şimdilik sekiz milyon gerekli paranın alınmasına karar verildi. Maliye memurları

Mahmûd ağanın mağazasına giderek ederi kadar altın hamallarla Gaznevilerin hükümdar hazinesine gönderildi.

Gerekli asker toplandı ve harp malzemesi hazır olunca askere hareket emri verildi. O zamanlarda iki hükümdar birbirleriyle savaş açınca savaşta katılmaları gerekiyordu. Bağdâd hükümdarı seksen yaşlarında yaşlı olduğu halde baş veziri yerine geçerek askerle beraber İran üzerine yürüdü. Bağdâd hükümdarı askeriyle beraber hududa varınca İran askeri gelerek savaşa giriştiklerinde o gün iki taraftan savaş meydanında hayli nüfus kayıp oldu. Bağdâd hükümdarı yaşlı olması ve böyle bir vuruşmada bulunmamasından dolayı dayanamayarak felç geçirip; vefat etti. Böyle bir savaş sırasında hükümdardan birisi ölürse hemen karşılıklı anlaşma âdetinden zorunlu olarak iki askerin vatanlarına geri dönmesi gerekti. Baş askerin emriyle Bağdâd askerlerinin evlerine gitmelerine izin verildi. Çünkü Bağdâd hükümdarı seçme zorunluluğu ortaya çıktı. Ne kadar vekil vezir ve Bağdâd soyundan gelen, hatırı sayılır kişiler varsa toplanıp meclis seçiminde kimseye karar verilemeyip sonunda devlet hazinesinde sekiz milyon alacağı ve kendisi genç, güçlü, servet sahibi Mahmûd ağadan başkası hükümdarlığa layık ve hak eden olamaz denilerek genel kabul üzerine Mahmûd ağanın tahta geçirilmesi kabul edildi.

Mahmûd ağa tahta geçti. Ağa iken şah olan topluluk arasında Mahmûd ağa kimdir denildikçe, gaznevilere altın veren Mahmûd Şahtır diyerek yanlış anlatılması üzerine Mahmûd Gaznevî adı ortaya çıktı. Mahmûd Şah Gaznevî tahta oturunca hükümdarlık görevine başladı. Tam bir sene kadar işler güzel gitti. Mahmûd Gaznevî soylu ve şerefli bir kişi evladı olmadığı için çocukluğunda okuma yazma bilmeyerek ilim meclisinde dini inanışları öğrenememiştir. Bir gün şeyhülislamın makamında bulunan kişiyle karşılıklı sohbet sırasında peygamber mucizeleri ve evliya zikrinden geçmenin manevi durumu bozacağını ve böyle bir şey olamayacağını söylemesiyle o

kişi bunun bilgisiz cahil olduğunu düşünmüş. Bir gece gizlice veziri çağırıp Mahmûd-ı Gaznevî'nin dini inanışı bozuk olduğunu bildirerek bir âlim bulunmasını; ilim öğretmek, olgunlaştırmak ve manen mucizeler gösterilmek gerektiğini söylemiş.

O asırda şöhretli olan Şeyh Şahabeddin Kerküki Hazretlerinin davet edilmesi kararlaştırılmış ertesi gün Mahmûd-ı Gaznevî'ye adı geçen Şeyhin ilim ve olgunluk özelliği gösterilmiş. Şah usulü ders göstermek diyerek ısrarla bir resmi mektup yazılıp adı geçen şeyh davet edildi. Davet sebebi Şeyhülislam ve veziriazam tarafından kendisine söylendi ve bunun doğru yol ve terbiyesi tavsiye edildi. Adı geçen şeyh, daveti kabul etti ve karşılama töreni yapıldı. Mahmûd-ı Gaznevî'yle buluşup ders verilecek mesele hakkında konuşurken Şeyh Şahabeddin Hazretleri böyle bir Şah sarayında ders veremeyeceğini ancak şehir dışında bir karanlık ibadethane ve bahçe yapıp odanın üzerinde şahın kişiliğine özel bir yüksek saray yapılmasını istedi. Hemen şeyh Hazretlerinin tarifine göre Bağdâd şehrine bakan yüksek bir mahalle, bahçe, ibadethane ve saray yapıldı.

Şeyh geceleri bu ibadethaneye gelip Mahmûd-ı Gaznevî'yle derse başladı. Bir zaman sonra bir gece Şeyh Hazretleri ders verirken peygamberlerin mucizeleri ve evliya efendilerimizin harikalarıyla ilgili sohbet konusunda Mahmûd-ı Gaznevî, Şeyh Efendi'ye bunlar olamaz dedi. Sarayın dört tarafa açılır dört penceresi vardı. Oğlum şu pencereyi aç dediğinde Mahmûd Bağdat'a bakan pencereyi açıp bakınca ne görsün. Bağdâd ateş almış baştanbaşa yanıyor. Çok korktu hemen kapıya koştu. Kapıdan baktı hiçbir şey yok. Şeyh efendinin işaret ettiği diğer pençeyi açtı; bir de baktı Bağdâd'ın kenarında akan Murad suyu coşup taşmış ve Bağdâd'ı su basıp sanki sarayın yarısına çıkmış. Korkuyla kapıya koştu. Yine gördü ki bir şey yok Bağdâd yerinde duruyor. Yine işaretle üçüncü pencereyi açtı. Gördü ki çok asker Bağdâd'ı kuşatmış. Aman diyerek kapıya gitti; baktı kimse yok. Yine işaretle dördüncü

pencereyi açıp baktı. Mehtap doğmuş Bağdâd'ın her evi parlak bir durumda görünür. Ondan sonra Şeyh Efendi emir buyurdu. Aşağı ibadethanede bir büyük kitap var; git getir. Bak sana neler göstereceğim dedi.

Sarayın kapısını açtı. Ortalığın karanlık olduğunu görünce bir şamdan yakarak eline aldı. Sarayın merdivenlerinden aşağı inince gördü ki bahçenin etrafını kuşatan parmaklığın üzerine büyük bir nakışlı yeşil bir kuş konmuş uyuyor. O anda Mahmûd-ı Gaznevî'nin aklına gece vakti kuşların gözlerinin görmediği geldi. Şu kuşu tutayım diyerek elindeki şamdanı merdivene bırakıp yavaş yavaş kuşun yanına vardı. Kaçırmayayım diyerek iki eliyle kuşun ayaklarına kuvvetlice sarıldı. Kuş, kanat açıp uçtuğu gibi Mahmûd-ı Gaznevî'nin ayakları yerden kesildi. Şimdi tutarım derken kuş birkaç saniye içinde o kadar havaya çıktı ki Mahmûd-ı Gaznevî yere baktıkça büyük dağlar yumruk kadar görünmeye başladı. Bırakırsa düşüp bin parça olacağını bırakmazsa öleceğini düşünerek kalp çarpıntısıyla aklı başından gidip; kötüleştii.

Bir süre sonra gözlerini açtı kendisini mezarlıkta buldu. Mahmûd-ı Gaznevî her zaman kemerinde bin altın taşırdı. Gözlerini açınca ilk önce kemerini yokladı. Vücudunda bir çeşit sakatlık olup olmadığını kontrol etti. Allah'a şükredip o anda abdest bozmak için soyunup bir yere gitti. Sonra gelip elbisesini giydi, kuşağını sardı.

Acaba burası neresi diye merak etti. Kemerini mezar taşının üzerinde unutup, karşıda görünen kale duvarına doğru yürüdü. Kapıdan içeri girince büyük bir şehir, çarşı ve pazarı, insanların kıyafetlerinin güzel olduğunu gördü ve kahve içmek için kahvehaneye girip oturdu. Yanına gelen bir müşteriye bu şehir neresidir diye sordu. Bu şehir küçük Semerkand şehridir diye cevap alınca tekrar Bağdâd buraya uzak mıdır diye sordu. O adam: behey adam budala mısın Bağdâd ne demek biz Bağdâd'ı dervişlerden duyarız. Bizlerden gidip gelen yoktur dedi. O zaman Mahmûd-ı

Gaznevî kendi kendine Şeyh Efendi benden kitap isteyerek kuş ve sihir ilmiyle buralara attı. Herhalde tahtımda gözü varmış, yerime hükümdar oldu dedi. Neyse yanımda bin altın var deyip kemerini yokladı. Belinde bulamadı ve mezar taşında bıraktığı aklına geldi. Elindeki içmediği kahveyi fırlatıp hızla kapıdan dışarı çıkıp koşarken ayağına bir iskemle takılıp önünde bulunan bakkal dükkânında yoğurt teknesinin içine düştü.

Yine hızla giderken herkes bunun arkasından koma gitti deh deh diye bağırarak kepenklere vurdular ve aklını kaybetmiş olmalı dediler. Mahmûd-ı Gaznevî o hızla mezarlığa gidip kemeri bulamadı. Üzgün ve kederli bir şekilde geri döndü, yine o kahveye oturdu. Tekrar kahve istedi. Kahveci kahveyi yaptı, verdikten sonra hızla gitmesinin sebebini Mahmûd-ı Gaznevî'ye sordu. O da kemer meselesini anlattı. Kahveci: Hay ahmak hay, neden gittin? Bulan adam getirirdi, dedi. Mahmûd, garipseyerek nasıl getirir deyince, kahveci bizim beldemizin eski âdetidir her kim bir şey bulsa doğrudan getirir, çarşı kapısında İbrahim Efendi'ye teslim eder. O da sahibi çıkınca verir. Biraz sabret git İbrahim Efendiye sor dedi. Mahmûd, ne değişik insanlar deyip bir süre sonra gitti İbrahim Efendi'yi buldu ve sordu. İbrahim Efendi karşısında duran kölesine sandığa bak bir kemer gelmiş mi dediğinde köle bakıp çıkardı. Bir kemer var o zaman bak oğlum kemerin bu mudur eksigi var mı dediğinde Mahmûd kemerin içindeki altınları saydı; hepsi tamamdı. İçinden birkaç altın alıp İbrahim Efendi'ye vermek isteyince İbrahim Efendi kabul etmeyip oğlum bu hizmet bana karşılıksız verilmiştir. Bunun gibi bu memleketin her hizmetinin bir görevlisi vardır. Mesela evlilik ve nikâh için dükkân açmak daha başka şeylerde çeşitli görevlilerimiz vardır. Halk sıkıntı çekmez dedi.

Mahmûd oradan kalkıp uygun bir yerde oda tutup bir süre otururken ne kadar olsa da rahata alışmış Bağdâd'a gitmek mümkün değildi. Bari evleneyim kader

böyleymiş diyerek yol yordam öğrendi. Evlendirme memurunu sorarak Gagazlar başında oturduğunu öğrenince doğru gidip buldu. Gördü ki ihtiyar bir kişi, selamlayarak oturunca o kişi; oğlum evlilik mi yapacaksın diye sordu. Mahmûd-ı Gaznevî evet efendim dedi. Bakire mi istersin dul mu istersin dediğinde bakire pahalı olur dul isterim dedi. İhtiyar kölesine şu sandıktan dullar defterini çıkar dedi. Defteri eline alınca gel oğlum büyük imam Hazretlerinin ruhu için bir fatiha okuyup gözlerini kapat ve yakınlık ile işaret parmağınla bu dul isimlerinin birisinin üzerine parmağını koy. Bahtına hangisi çıkarsa nasibin odur dedi. Mahmûd-ı Gaznevî, o sebeple parmağını koyunca ihtiyar bakıp maşallah oğlum bak kısmetine çok iyisi düştü. Şu yerde oturan namuslu, genç ve güzel kadındır dedi. Oradan Mahmûd'u nikâh memuruna gönderdi. Mahmûd nikâh memuruyla görüştü hemen haber gönderip kadının vekâletini alarak geldiler. Nikâh kıyıldı. Ondan sonra iki gün geçmeden gerdek oldu. Gördü ki temiz, namuslu ve günahsız bir hanımdır. Bununla kırk gün zevkle eşlik edip kırk günden sonra eşi Mahmûd'a: Ey benim eşim kırk gün benim misafirimdin. Artık ev işleri ödemesi sizindir diyerek bir önceki eşinden miras kalmış bedestendeki kasanın anahtarını verdi. Bin altın sermayeyle kasada bulunan bin altın değerinde eşyanın defterini teslim etti. Ertesi gün Mahmûd bedestende kasayı açıp oturdu. Ama eşi tarafından ne kadar mal alırsa aldığı fiyat üzerinden satılması tembih edildi. Mahmûd bunda tereddüt ettiyse de çaresiz emri dinledi. O biçimde aldığı, aldığı fiyatla satmak ve masraflarını yazmak var olan parayı çekmeceye atmak. Bu durum üzerinden bir sene geçti bir çocuğu dünyaya geldi. Sene başında eşine hesap vermek için olan malı, defteri ve kasayı evine getirdi. Gece hesaba bakıp kasadan çıkan parayı sayıp bir senede alınan verilen sermaye ve malı ve masraflar çıkarıldıktan sonra yedi yüz altın kadar fazla çıktı. Mahmûd-ı Gaznevî, bu nasıl hesap yanlış olmasın diyerek tekrar baktı.

Gerçekte o kadar ticaret ortaya çıktı. Eşine bu nasıl iştir aldığımı aldığım fiyata sattım. Şimdi bu hesap açık gelmeliydi deyince eşi; canım Allah kar bereketi vermiş şükür etmeli deyince Mahmûd; hanım bu kadar parayı şeytanlar mı getirdi. Böyle alış verişte ticaret olmaz deyince hemen eşi başını kapatıp pencereden komşulara bağırdı ki benim eşim imansızdır. Allah verdi diyorum o şeytanlar mı getirdi diyor. Yetişin çaresine bakın dediğinde komşular ellerinde silah ve sopalarla yürüyünce Mahmûd işin kötüye gittiğini anladı. Az daha öldürecekler. Korkusundan tahta terasa çıkıp kendisini aşağıya atmak ve kaçmak düşüncesindeyken birden yukarıda dile getirilen kuşu, tahta terasın parmaklığında gördüğü gibi hemen ayaklarına sarıldı. Kuş, havaya uçtu gözden kayboldu. Gökyüzüne o kadar çıktı ki yeryüzü görünmez oldu. Mahmûd korkusundan tuhaflaştı bir zamandan sonra kendini yine bir mezarlık içinde buldu. Gece karanlık olunca acaba burası neresidir dedi. Bağdâd olsa diyerek hayal ederken mezarlığın bir tarafından bir meşale göründü. Birde gördü ki uzun boylu bir siyah Arap elinde bir kırbaç ve bir meşaleciyle birlikte gelip mezarlığın bir tarafında kazma kürek ile bir yeri kazmaya başladılar. Bir süre sonra kazılan yerden bir yassı taş kaldırıp meşaleci ile birlikte merdivenli bir mağara gibi alt zemine indiler. Mahmûd o yere gelip aşağıyı dinledi. Bir de duydu ki imansız Arap yine geldik mi diye bağıırır. Arap bana itaat etmez ve teslim olmazsan seni böyle dayakla yok ederim der. Ondan sonra kızı meşaleci tutup Arap kırbaçla sesi kesilinceye kadar dövüp yukarı çıkarlar.

Mahmûd, oradan kaçıp taşların arasına gizlendi. Ama bu durumun ne olduğunu bilemeyerek garipsedi. Bir süre sonra sabah oldu ve Mahmûd'un gözüne bir kale duvarı göründü. Kale kapısından girince mükemmel çarşı ve pazarı seyrederken bir tellal bağıırarak şahımızın nurlu kızı otuz dokuz gündür kaybolmuştur. Kim bulur ve haber verirse şahımız kendisine damat edecektir

demesiyle Mahmûd sordu: Bu şehir neresidir padişahı kimdir deyince bu şehrin ismi Tataristan'dır. Şahımız Husrev Şah'tır diye cevap verdiler. Tekrar Bağdâd'ı sordu. İsmi bilen insan bulamadı. Gönülden şeyhe küfrederek tellalı çağırdı. Beni şaha götür, fakat kimseye belli etme dedi. Tellal, hemen şaha haber verdi gizlice Mahmûd'u şah çağırdı. Yalnız olup kerimenizi bu gece bulup ulu zatınıza göstereceğim dediğinde şah memnun olup ikramda bulundu. Akşam oldu; yatsıdan sonra Mahmûd'un planı üzerine şah, erken hareme gidip yattı. Şah ile Mahmûd, gizlice kimseler duymadan dört asker harem ağalarını alarak fenersiz mezarlığa gidip bir yerde gizlendiler.

Epey zaman geçince önceki gece vakitlerinde meşaleci ve Arap kale tarafından görüldü. Şah uzaktan görünce, seyisbaşı bizim buraya geldiğimizi görüp meşaleyle geliyor diye düşündü. Mahmûd sus işareti yapınca sustu. Arap ve meşaleci önceki gibi bir yeri kazmaya başladılar. Kapağı kaldırıp içine indiler. Şah ile Mahmûd gelip olanları dinlediler. Tataristan şahı, kızının bağırmasını ve sesini duyup öfke ve kızgınlık olduysa da bunlar aşağıdayken kızı öldürürler sabır etmek gerekir. Arap ve meşaleci yukarıya çıktılar. Şah, hemen harem ağalarına emretti. Kılıç çekerek Arap ve meşaleciyi vurup iki parçaya ederek ve adı geçen yerden kız kardeşini kurtararak alıp saraya geldiler. O anda Mahmûd-ı Gaznevî'ye damat kaftanı giydirilip birkaç gün sonra şenliklerle Şah'a damat oldu ve Mahmûd'un mükemmel zekâsını görüp birkaç gün geçince baş vezir tayin edildi. Böyle bir sene geçtikten sonra sultandan bir çocuğu doğdu. Fakat görevden uzaklaştırılan baş vezir, önemsizleşerek geçerliliğini yitirmesi sebebiyle Mahmûd'un aleyhinde kin oluşmasını fırsat beklerken diğer vezirlerle birlik oldu. Mahmûd'un bahsedilen Arap ile arkadaş olmadığı biliniyordu. Arap'ın arkadaşı olduğunu; Arap galip geldiği için Mahmûd onu ortadan kaldırdığını, dikkatsiz damat ve baş vezir olduğunu gösterdiler. Bu nedenle şahın

şanına yakışmaz denilerek oyunlarla yolunu bularak Şah'ı ikna ettiler. Şah gerçeği araştırmadan yaptıklarından pişman olup öfke içinde Mahmûd'un ölüm emrini verdi.

Adamlar Mahmûd'u çağırmağa gidince; Mahmûd bu durumu anlayıp sarayın bahçesine kaçarak nasıl kurtulurum diye korkuyla bakarken bahçede sözü edilen kuşu görünce gidip, telaşlı bir şekilde kuvvetlice ayaklarına sarıldı. Kuş, kanat açarak havaya uçtu. Mahmûd'un ölümünü bekleyen vezir ve halk, arkasından baka kaldılar. O kuş Mahmûd'u alıp o kadar havaya çıktı ki yeryüzü buluttan görünmedi.

Mahmûd, yine korkusundan kendisinden geçip tuhaflaştı ve bir süre geçtikten sonra gözlerini açınca kendisini bir sahrada buldu. Vücudunu kontrol etti; sağ salim ve kemerinin de belinde olduğunu görünce Allah'a şükür etti. Bir süre düşündükten sonra etrafa bakınca uzakta bir kale duvarına benzer bir yer görüp kalkarak o tarafa gitti. Yakınlaştıkça yapı tarzına bakınca kent olmayıp sahrada etrafı duvar çekilmiş bir bahçeye benzediğini gördü. Arayarak kapısını buldu. Kapı önünde bekleyen birkaç insanın yanına gidip selam verdi. Bunlar selamı alıp ikramda bulundular. Biraz sohbetten sonra Mahmûd bu bahçenin böyle sahrada bina ve duvar çevrilmesiyle beklemenin sebebi sordu. O bekçiler, burası Belucistan (Pakistan) Şah'ın oğlu için yapılmıştır. Çünkü Şah'ın oğlu dünyaya geldiğinde, doğumundan on yaşına kadar Bağdâdli Mahmûd-ı Gaznevî isminde bir adamın bıçağıyla öleceğini söylemelerinden dolayı Şah'ın başka çocuğu olmadığı için bu bahçeyi düzenledi. Şimdi çocuk on senedir bu bahçede korunmaktadır. İnşallah birkaç ay sonra çıkarılacak; Belucistan şehrine göndereceğiz diye cevap verdiler.

Mahmûd içinden ne acayip falcılar benim geleceğimi bilmişlerse de çocuğun öleceğini yanlış açıklamışlar. Neden öldüreyim diye düşünürken bahçenin kapısından bir tavşan çıktı. Kapıcılar hemen tüfeklerle tavşanı takip ettiler. Bu arada Mahmûd, içeri girdi. Bahçeyi gezerken ortada büyük saray gördü. Sarayın terasında nur gibi bir

çocuk Mahmûd'a işaret etti. Mahmûd merdivenden şehzadenin yanına çıktı. Bekçiler, tavşan avından geldiklerinde Mahmûd'u bir yolcuydu geçti gitti diye düşünüp kapıda beklemeye devam ettiler.

Şehzade, insan yüzüne hasret kalmış olduğundan Mahmûd-ı Gaznevî'yle kaynaşarak sohbeta başlayınca Mahmûd, şehzadenin yüzünün güzelliğine, bilgisine ve zihin açıklığına bakıp sohbet etti. İçinden hiç böyle nur gibi çocuğa kim kıyabilir diye düşündü; falcılar yanlış açıklamış dedi. Mahmûd düşünürken kapı tarafından lala'nın başında bir tepsi yemekle geldiğini şehzade ve Mahmûd gördüğünde; lala'nın görmemesi için şehzade Mahmûd'u dolap içine sakladı. Lala yemeği bırakıp önceki tepsiyi alıp; geri döndü. Şehzade Mahmûd'u çağırıp birlikte yemek yemeği teklif etti. Yeni yetişmiş salatalık getirmişler diyerek bir salatalığı eline aldığı bir bıçak olsa da soysam dediğinde Mahmûd belinden gümüş bıçağını çıkarıp şehzadeye verdi. Şehzade bıçağı alıp baktığında bıçağın üzerinde Şah Mahmûd-ı Gaznevî yazıyordu. Bu yazıyı görünce şehzadenin yüzü değişti aman Mahmûd-ı Gaznevî bana kıyma diye ağlayarak yalvardı. Mahmûd şehzadem falcılar benim geleceğimi bilmişler fakat efendime kötülük edeceğimi yanlış çıkarmışlar diye yeminler etti; şehzade teselli oldu. Şehzade bıçakla salatalığı soydu, tepsi üzerine doğradı. Bıçağı beğenip doğranmış salatalık parçalarını bıçağın ucuna saplayarak yerken Allah'ın hikmeti bıçak ağzındayken şehzadeye bir aksırma geldi; bıçak damağına saplandığı gibi hemen düşüp öldü. Mahmûd-ı Gaznevî, bu durumu görünce şaşırarak pencereden bakarken lalanın geldiğini görüp aklı başından gitti. Lala yukarı çıktığında şehzadenin kanlar içinde ölmüş yattığını Mahmûd'u gördüğünü kapıcılara bağıınca hemen kapıcılar gelip Mahmûd'u yakalayacağı sırada Mahmûd bahçeye kaçıp adı geçen kuşu görüp hızla giderek ayaklarına sarıldı. Kuş yine havaya uçarak gökyüzüne çıktı. Mahmûd, korkusundan aklını kaybetti.

Bir süre sonra gözünü açınca kendisini gece vakti Bağdâd'daki köşkün merdivenin başında buldu ve şamdanın merdivende yandığını görüp acaba Şeyh yukarıda mı diyerek şamdanı alarak köşke çıktı. Şeyh Şahabeddin Hazretleri hani oğlum kitabı getirmedi mi dediğinde Mahmûd aman Şeyh Efendi ne kitabı ben kaç senedir nerelerdeydim diye hikâyesini anlatmaya başlayınca Şeyh, konuşurmayıp oğlum sen gideli beş dakika olmadı, aşağıdan kitap getirecektin. Eğer birkaç sene gitmiş olsan elindeki şamdanın mumu bitmez mi ve elbiselerin değişmez mi, aklını başına topla, sen böyle bir sıradan insanken beş dakika içinde nereleri gezdin. Düşün ki Allah'ın peygamberleri ve evliya efendilerimiz bir an nerelere gidip gelirler. Bu durumlar, ancak sana doğru yolu bulman için gösterildi. Bundan sonra bütün inanışınla dersle ilgili ol diye. O zaman Mahmûd-ı Gaznevî bu kerametleri görüp doğru yolu buldu. Daha sonra bir süre Şeyh Hazretleriyle birlikte kalıp inanışını temizleyerek ve düzelterek geriye kalan ömrünü şeref ve saltanatla geçirdi.

Kıtâ

Akıl sahibi olaylardan ders alır

Bir işin sonunu düşünen, yok olmaz

Peygamberlerin sonuncusu Hz. Peygamberin lutfuyla

Akıl fikir ermez, dil susar

Bölüm 6

SONUÇ

- 1 Bu çalışma İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K_4587 numarada kayıtlı olan Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî adlı eserle sınırlandırılmış olup, başka bir nüshasına ulaşamadığımız bu eser, biçim, muhteva, dil ve anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. Bu doğrultuda dil ve edebiyata katkı sağlamayı umuyoruz. Bu çalışmayla Eski Türk edebiyatına ait bir hikâye daha alana kazandırılmıştır.
- 2 14'üncü sayfadan 46'ıncı sayfaya kadar eksik bir sayfa tespit edilmemiştir.
- 3 Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî Eski Anadolu Türkçesi döneminin dil özelliklerini genel olarak yansıtmaktadır. Metin, sade, açık ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Kelime yönüyle baktığımızda kelime yazımında farklılıklar görülmemektedir. Metnin dili sade ve anlaşılır olsa da dönemin özelliği olan Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamaların sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir.
- 4 Dini ve olağanüstü karakter gösteren, olayların anlatımıyla şekillenen hikâyelerde İslamiyet'in yayılmasını sağlamak esas gayeyi oluşturmaktadır. İslam dinini fethettiği ülkelerde yaymağı amaçlayan Gazneli Mahmûd üzerinden peygamber ve evliya kerametleri verilerek, İslam dinine yönlendirme yapılmıştır.
- 5 Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, masal özellikleri göstermektedir. Kuş'un Mahmûd Gaznevî'yi alıp bir yerden başka bir yere götürmesi, olağanüstü

durumdur ve bu tür özellikler masallarda görülmektedir. Aynı zamanda hikâye, Tezkire-i Satuk Buğra Destanı, Danişmentnâme, Battal Gazi Destanı ve Saltuknâme gibi destanlarla benzerlik gösterir. Bütün hepsinde İslam dinini yayma ve keramet gösterme amaçlanmıştır. Satuk Buğra Han Destanında en önemli değişim kahramanın yeni bir inanç dairesine girmesidir. Bu değişim olağanüstü yardımcı Hızır tarafından, Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî’de bu değişim Şeyh Şahabeddin Kerkükî tarafından olmaktadır. Battal Gazi Destanında birçok kez Kayser tarafından zindana atılan Battal, her seferinde bir yolunu bularak kurtulmayı başarır. Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî’de gittiği şehirlerde halk ve askerlerin idamına yürüleriyle Mahmûd Gaznevî, kuş tarafından kurtarılır. Battal Gazi Hindistan’a ve Kaf dağına giderek orada doğaüstü güçlerle savaşır. Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî’de kuş tarafından üç şehire gidip başından geçen olaylar anlatılır. Danişmentnâme, Melik Danişment Gazi’nin doğumu, çocukluk ve yetişme devresiyle başlar. Daha sonra Melik, İslami ilimleri öğrenir ve Danişmend lakabını alır. Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî’de ise Mahmûd’un çocukluk ve yetişkinlik döneminin anlatılmasıyla başlar, hükümdar olmasıyla Gaznevî ünvanı verilir. Bizde bu çalışmayla, destanları inceleme fırsatı bularak, aralarındaki benzerlikleri saptamış olduk.

- 6 Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî, gerek biçim gerekse muhteva özellikleri bakımından Eski Edebiyat ve Halk Edebiyatının birleşimidir. Bu nedenle Türk Edebiyatına dil, kültür ve edebiyat gibi bilgi ve değerleri taşımaktadır.
- 7 Dil ve anlatım, transkripsiyonlu metin, sözlük bölümlerinden elde edilen verilerden hareketle bu çalışmanın gerek söz varlığı gerekse gramer bakımından Eski Anadolu Türkçesi alanı ile ilgili yapılan bir çalışma için

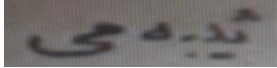
önemli bir eser olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte bu tip metinlerin de araştırılıp incelenmesi, dil tarihimiz içinde bazı konuların aydınlatılmasına yardımcı olabilecektir.

8 Dilimizin temel taşı olan metinleri gün yüzüne çıkarıp gelecek kuşaklara aktarmak en önemli vazifelerden birisidir. Eser oldukça zengin dini, milli, siyâsi ve coğrafi bir literatür barındırmaktadır.

9 Hikâye-i Mahmûd-ı Gaznevî’de dikkati çeken bazı hususlar şunlardır:
Araştırmalar sonucunda ulaşamadığımız ve günümüzde kullanılmayan bazı sözcükler yer almaktadır.

bunun arkasından *komā* gitdi bağırarak (29/11)

kepenkleri *tağırdatdılar* (29/12)

dağı evet efendim *dēdi bākire mi istersin* (31/15)

dēdiginde bākire bahāluca olur isterim diyerek (31/16)

Sözcüklerin kullanıldığı yere göre cümledeki anlam bakımından **dah dah** sözcüğünün daha ya da dehlemek, **şibe** sözcüğünün ise dul kadın anlamına geldiğini tespit etmiş oluyoruz.

Şekil özellikleri bölümünde ise, *mirâc-ı hâteme’l*; *vezin gereği mirâc hâteme’l*, şeklinde okunmuştur.

10 Arap-Fars yazı geleneklerinin tesirinin yanısıra konuşma dilinin etkileri de gözlenmektedir. Fiil çekiminde görülen Eski Anadolu Türkçesi yapı özelliklerinde karşımıza çıkan /-dukdan/ ekinin günümüz Türkçesinde /-diğından/ anlamını taşıdığı ve aynı metinde her iki şekilde kullanıldığı, yineleme zarfı yine’nin /g/ ve /y/’li olarak her iki şekilde kullanıldığı tespit edebildiğimiz önemli yapısal farklılıklardır.

11 “...dört nefer harem ağalarından beraber alarak fenersizce kabristāna gidüp...” (37/14) beraber ve alarak sözcüklerinin ikisinden birinin fazla kullanılmış olması metin içinde görülen anlatım bozukluğunun göstergesidir.

12 Hikâyede yer alan başlıca kişiler şunlardır: Sultan Mahmûd-ı Gaznevî, Şeyh Şahabeddin Kerkükî, Mahmûd Gaznevî'nin Annesi, Cennet Hanım, İbrahim Efendi, Şahlar...

Kişilerin fizikler özelliklerine yer verilmemiş, ruhsal özellikleri üzerinde durulmuştur.

13 Hikâyede mekânlar, genelde İslam coğrafyasıdır. Özellikle Bağdâd, İslam dünyası açısından önemli bir şehir durumundadır. Samarra ise, Müslümanların kurduğu en büyük şehirlerden biridir. İslam inancına göre kabristan, yeniden doğuşu simgeler. Kuşun, Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'yi alıp kabristana bırakması yeniden doğuşu ve yeni bir şehre girişini göstermektedir.

14 Eserin çoğu yerinde sayılar kullanılmıştır. Hikâyede dikkat çeken sayılardan birisi dördttür. Dört yana bakan dört penceresi olan kasr inşa edilir. Bu dört pencere dört ülkeyi temsil etmektedir. Bunlar; Bağdat, Semerkand, Tataristan ve Belucistandır. Yine Mahmûd Gaznevî'nin kemerinde bin altın taşıması gerçek hayatıyla özdeşleştirildiğinde her yıl ihtiyaç sahiplerine malının zekâtı olarak bin altın dağıttığını göstermektedir.

15 Hikâye başkişisi Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin gerçek hayatı dışında kurgusal bir anlatı yapılmıştır.

Sultan Mahmûd, hikâyede bir çobanın oğludur. Gerçekte ise, Gazne hükümdarı Sebük Tegin'in oğludur. Annesi asil bir ailenin kızıdır. Hikâyede, gerekli eğitimi almadığı ve bu nedenle de dini konularda bilgisinin olmadığı gösterilmiştir. Gerçekte

ise, küçük yaştan itibaren gerekli dini ve siyasi eğitimi almıştır. Dini bilgileri yeterli olan Sultan Mahmûd, aynı zamanda da yüksek bir edebiyat terbiyesine sahiptir.

16 Sultan Mahmûd ve Şeyh Şahabeddin Kerkükî hikâyede belirtildiği şekilde aynı zamanlarda yaşamamışlardır. Tarihi kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda Şeyh Şahabeddin Kerkükî, Sultan Mahmûd'un ölümünden sonra dünyaya gelmiştir.

Şeyh Şahabeddin Kerkükî, 1118 yılında doğmuş, İran'ın Irak sınırında Hewraman bölgesinde Newsu kasabasında yaşamıştır. Şeyh Şahabeddin Bağdadî ismiyle tanınır. Şeyh Abdulkadir Geylani yanında eğitim almıştır. Yaresan büyükleri, Sultan İshak dininin temsilcileri olarak belirlediği yedi kişiden biridir. Aynı zamanda Şebeklerin en kutsal şeyhidir. Kendilerini Şeyh Şahabeddinin müritleri olarak görürler. 1190 yılında vefat etmiştir. Mezarı İran'ın Zaver köyündedir.

17 Metinde görülen ses ve yapı özelliklerini kısaca özetleyecek olursak; Eski Anadolu Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmuş olması Eski Türkçeden farklı kılan önemli bir ses özelliğidir. /k/ ve /h/ değişimi sadece söz içinde görülür. Zarf-fiil ekleri metin içinde sıkça kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine eşdeğer olarak deyimlerin ve Anadolu ağızlarında hâlâ geçerliliğini koruyan sözcüklerin kullanılması dikkat çeken özelliklerdir.

KAYNAKLAR

- [1] Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2007), *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara: Akçağ Yay.
- [2] Asena, G. A. (2009), *İpek Yolu: Çin-Doğu Türkistan*, İstanbul: Pan Yay.
- [3] Atalay, İ. (2002), ‘‘*Türk Dünyası'nın Coğrafyası*’’ *Genel Türk Tarihi*, C.I, Yeni Türkiye Yay.
- [4] Aydınli, O. (2009), "*Semerkan*" İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.
- [5] Bosworth, C. E. (1980), İslam Devletleri Tarihi, İstanbul: çevr: E. Merçil, M. İpşirli
- [6] Çağlayan, S. (2012), *Anadolu'nun İlk Kamusal Mekânı: Kahvehane*, Muğla: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- [7] Çeşmeli, İ. (2007), ‘‘*Sodglularda Sosyo-Kültürel Yapı ve Sanat*’’, Mimarlık Dekorasyon Dergisi
- [8] Dames, M. L. (1964), "*Gazneliler*" İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- [9] DLT, C. III, Alyılmaz, C. (2002), ‘‘*Eski Türk Şehirleri ve Semerkant*’’, Erzurum: A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 20

- [10] Erciyas, O. (2012), *Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinden Ferec Ba'de's Şidde'nin Söz Varlığı*, İstanbul: Kesit Yay.
- [11] Ergin, M. (1972), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: Edebiyat Fakültesi yay.
- [12] Güngör, E. (1989), *Tarihte Türkler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- [13] Hayat Büyük Türk Sözlüğü, '*Hikâye*' Hayat Yay.
- [14] İslam Ansiklopedisi, (1988), '*Köşk*' İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- [15] İslam Ansiklopedisi, (1988), C. 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- [16] İslam Ansiklopedisi, (1988), '*Hikâye*' C. 5/1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- [17] İslam Ansiklopedisi, (1988), '*Mahmud Gaznevî*' C.7, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- [18] Kahraman, A. (2015), *Modern Türk Hikâyesi*, İstanbul: Büyüyen Ay Yay.
- [19] Korkmaz, Z. (1995), *Türk dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- [20] Kudret, C. (1980), *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.

- [21] Levend, A. S. (1998), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- [22] Macdonald D. B. “*Hikâye*” İslâm Ansiklopedisi. Cilt 5; Tansel, Fevziye Abdullah, “*Hikâye*” Türk Ansiklopedisi
- [23] Merçil, E. (2014). *Afganistan ve Hindistan’da Bir Türk Devleti Gazneliler*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- [24] Miquel A. (1991), *İslam Medeniyeti*, İstanbul: trc. Ahmet Fidan
- [25] Naumkin, V. (1992). *Samarkand: Caught in Time: Great Photographic Archives*, Reading: Garnet Publishing.
- [26] Noorulhak A. J. (2005). *İlk Fetihlerden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan’ın İslâmlaşma Süreci*
- [27] Özdemir, E. (2002). *Yazınsal Türler*, Ankara: Bilgi Yay.
- [28] Roland, B. (1988). *Anlatuların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, Çeviren: Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul: Gerçek Yay.
- [29] The New Encyclopaedia Britannica, (1980), ‘*Mahmûd of Ghazna*’ V. V/VI
- [30] Timurtaş, F. K. (1994), *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl*, İstanbul: Enderun Kitabevi

- [31] Timurtaş, F. K. (2011), *Osmanlı Türkçesi Grameri, Eski Yazı ve İmlâ-Arapça-Farsça Eski Anadolu Türkçesi*, 13. bs. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- [32] Türk Ansiklopedisi, (1971), ‘*Hikaye*’, C.19, Ankara: Milli Eğitim Basımevi
- [33] Türk Ansiklopedisi, (1976), ‘*Mahmud Gaznevî*’ Ankara: Cilt 13, Milli Eğitim Basımevi
- [34] Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II ‘*Divan Şiiri*’, Sayı 415-416-417, (1986). Ankara: Tdk Yay.
- [35] Uluçay, M. Ç. (1977), *İlk Müslüman Türk Devletleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- [36] Utbî, Ebû Nasr Muhammed, *Tercüme-i Tarih-i Yemini*
- [37] Şahin, H. (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Basım Yayım.
- [38] Yakubovsky, A.Y. (1939), *Gazneli Mahmûd, Gazne Devletinin Menşei ve Karakteri Meselelerine Dair*, (çev. Ahmet Caferoğlu), Ülkü Mecmuası, sayı:76
- [39] Yazıcı, N. (1992). *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*, Ankara: "Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.
- [40] Yeni Tarama Sözlüğü, (2008), Düz. Cem Dilçin, TDK Yay,
- [41] Yeni Türk Ansiklopedisi Cilt 4, (1985). İstanbul: Ötüken Yay.

EKLER

Ek 1: Etik Beyanı

Doğu Akdeniz Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez çalışmasında bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümünü kaynak olarak belirttiğimi,
- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hatice Ünal

Ek 2: Sözlük-Dizin

A

agrāz: Garazlar, kötü niyetler. 40/2

‘**add:** 1) Sayma 2) Değerlendirme, kabul etme, itibar etme. 40/5

‘**ādet-i kadīm:** Eski adet. 30/5

aḥbāb: (Ar. i.) : Dost, bildik, tanıdık. 17/1, 17/6

aḥkām: Hükümler, kanunlar. **icra-yı aḥkām:** Hükümünü yürütmek. 14/2

‘**aḥz:** Alma, kabul. 34/1

‘**aḥkāid-i dīniyye:** Dīnî inanışlar ve bu inanışlardan bahseden kitap. 22/12, 23/6

‘**aḥd:** 1) Bağlama 2) Düğümleme 3) Nikâh. ‘**aḥd olunmak:** 1) İmzalanmak 2) Meclis toplanmak 3) Düzenlenmek. 17/9, 18/17, 21/2

‘**aḥd-ı nikâh:** Nikâh kıyma, nikâhlanma. 32/14

ālūd(e): Bulaşmış, bulaşık. 44/15

ān-ı vāhide: Bir an. 46/2

‘**arż:** (f.) Sunma, gösterme, takdim etme. 23/14

‘**asākir:** (Ar.) Askerler. 19/17, 20/8, 26/2

aşḥāb: Sahip. **aşḥāb-ı servet:** 21/13

āvān: (Ar. i.) Vakit, zaman. 2, 20/2

‘**avdet:** (Ar. i.) Dönüş, geri gelme. ‘**avdet etmek:** (Ar.) Dönmek. 16/12, 17/11, 29/15, 43/8

‘**azl:** Ayırma, uzaklaştırma. 39/3

B

ba‘dehu: Ondan sonra, bundan sonra. 16/11, 17/17, 28/2, 32/14, 36/5, 46/6

bākī: 1) Kalıcı, ölümsüz 2) Geri kalan, artan. 46/8

ba‘de’s-selām: Selamlaşmak. 31/12-13

baṭın: (Ar. i.) 1) İç. 2) İç yüz. 23/7

bedestan: Çarşı. Bedesten. 30/6, 33/4, 33/7

beher: (Far. b. s.) Her, herbiri. 18/5

beḳā: (Ar.) Devamlılık, kalıcı olma. **dār-ı beḳā:** 20/16

belucistan: Pakistan'ın en batıdaki ve en büyük eyâleti. 41/8

berāy: (Far. e.) İçin, maksadiyle. **berāy-ı tedbîr-i meclis-i meşveret:** 18/16

ber-havā: Havaya uçurma. 35/5, 40/6, 54/3

ber-mūcib: Gereğince, uyarınca. **ber-mūcib-i ta‘rîf:** 15/16

beyān: (Ar. i. c.): 1) Anlatma, açık söyleme, bildirme. 15/6, 19/4, 23/7, 24/11, 45/2

beyne’l- ahāli: Topluluk arasında. 22/2

bi‘at: Bağlılığını, itimadını bildirmek. Kabul etme, seçme. 21/17

bîdār: (Far.) Uykusuz, uyumayan. 27/16

bî-hûş: 27/15, 35/7, 40/10

bilā: (Ar. e.) -siz. [Arapça kelimelerin başına getirilir]. **bilā-tedḳîk:** 39/11

bilāḫare: Daha sonra, sonradan. 19/3

bilātereddūd: Tereddüt etmeden, tereddütsüzce. 19/10

bi‘l-mecbūri: (Ar.) Mecbur olarak. 21/2, 21/16

bî-şümār: Sayısız, pek çok. 18/14

biṭ-ṭabi‘: Doğal olarak. 20/15

biz-zāt: Doğrudan doğruya, kendisi. 20/14

C-Ç

cāy: 1) Yer 2) Makam. **cāy-ı selamet:** 40/4-5

celb: (Ar. i.) 1) Çekme, çekiş; kendine çekme. 2) Yazı ile çağırma. 17/4, 23/5, 37/7, 40/1

cem : (Ar. i. c.) : 1) Toplama, yığma. 18/6, 19/17
ceste: (Far.) 1) Azar azar, bir parça. 2) Sıçrayış, atlayış. 19/4
cesīm: Büyük, heybetli. 28/7
cihet: (Ar.) Yön, taraf. 20/5, 21/7, 22/10, 39/4
cülūs: (Ar.) Oturuş, oturma, tahta geçme. 21/17, 22/1, 22/2

D

dağq-ı bāb eyle-: Kapıyı vurmak, kapıyı çalmak. 15/17
darb: (Ar.) Vurma, çarpma. 36/4
dāye: Dadı. 16/9, 16/16
dellāl: İlân edici, yüksek sesle bildiren. 36/13, 37/4, 37/6
der-dest: 1) Tutma, elde etme. 44/17,
derkār: (Far. b. s.) 1) Malûm, aşikâr, bilinen, belli. 2) İşde, iş üzerinde bulunan.
18/16, 27/10
desise: (Ar. i. c.) : Hile, oyun, el altından yapılan iş. 39/13
duh̄ter: (Far. i.) : Kız, kerîme. 15/10
duh̄ul: (Ar. i.) : İçeri girme, içine girme. 15/15
dûçār: Tutulmuş, uğramış, yakalanmış. 14/11
dirāyet: Zekâ, bilgi, kavrayış. 42/17 **dirāyet-i kâmile**: 38/17
divār: Duvar. 28/6, 36/11, 40/16, 41/1, 41/7

E

echel: (Ar.) Çok câhil, çok bilgisiz, en câhil. **echel-i ecvef**: Çok cahil 23/3-4
efkār: (Ar.) Fikirler, düşünceler. 35/2, 43/3
ehibbā: (Ar. s.) Dostlar, sevgililer, tanıdıklar, bildikler. 17/13
ehl-i ırz: İtibar sahibi olan, namuslu kimse, namuslu, iffetli. 32/10
ehl-i iffet ü işmet: Günahsız, namus sahibi. 32/15-16

ehl-i kemal: Ma'nevî olgunluk ve mükemmellik sâhibleri. kıta/1

ehl-i nücûm: Yıldızlar, astoroloji. 41/10

ekseriyyet: Çoğunluk. **ekseriyyet-i ara:** oy çokluğu. 19/4

emr-i nikâh: Nikâh isteği. 17/5

esâmî: İsimler. 32/5

eşdağ: (Ar. s.) Daha (en, pek, çok) sâdık, doğru, candan [kimse] 17/13

enbiyâ: Peygamberler, nebîler. 22/16, 24/17

evkat: (ar. i.) Zamanlar, çağlar. 14/4

evvel-emîr: İlk önce. 27/16

F

fâ' iğü 'l-aqrân: Akranlarından daha üstün. 15/2

faqr: (Ar. i.) Fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık, züğürtlük. **faqr-ı hâl:** Fakirlik. 14/3

fâzıl: Faziletli, üstün, değerli. 23/7

fennî: İlmî, bilimsel. 29/1

feţânet: Çabuk kavrama, zihin açıklığı. 42/17

fiğân: Bağırarak, feryat etmek, inlemek. 38/7

fi 'lhakîka: (Ar.) Gerçekte, aslında, doğrusu. 34/5

fıkdân: (Ar. i.) Yokluk, darlık, bulunmazlık, kıtlık. 18/16

G

ğâ'ib: Bulunmayan, ortada görünmeyen, kayıp. 36/15, 45/41

ğalaţ: (Ar.) Hata, yanlış. 22/4

ğalebe: (Ar. i.) 1) Baskın çıkma, galip gelme, yenme, üstünlük. 20/13, 39/9

ğazâb: (Ar.) Hiddet, öfke, kızgınlık. 38/8 **ğazâb-ı müstevli:** 39/16

ğûnâ : Tür, çeşit. 27/17

H

ha'ce: Hoca. 23/2

hafiyey: Gizlice, saklı olarak, gizliden. 24/2

halās: Kurtulma, kurtuluş. 38/14, 40/3

halvet: Tenha yerde yalnız kalmak. 37/8

hasbīce: Karşılıksız; sırf Allah rızası için. 31/2

hasebiyle: Dolayısıyla. 20/15

haşıl: (Ar. s.) Peyda olan, olan, çıkan, üreyen, türeyen, biten. **haşıl ol-:** (a.) Ortaya çıkmak, var olmak. **haşıl ét:** Meydana getirmek. 21/8, 23/4, 33/12, 39/7, 41/2

hatemü'l mürselīh: Peygamberlerin sonu ve mührü. kıta/3

havf: (Ar.) Korku. 25/16, 35/1, 35/7, 40/3, 40/10, 45/4

helāk: Yok olma, mahvolma. 36/5

helecān-ı kalb: Titreme, heyecan, kalp çarpıntısı. 27/10

hengāme: (Far. i.) Kavga, gürültü. 20/17

hil'at: Kaftan, padişah veya sadrazam tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise. 38/15

hitām: (Ar. i.) 1) Son, nihayet. 2) Bitme, tükenme. 18/7

hıfz: (Ar. i) Saklama, koruma, muhafaza. 41/16

hışm: (Far.) Öfke, hiddet. 38/8

hudūd: Sınır. 20/9

hūn: 1) Kan 2) İntikam 44/15

huşūş: Konu, özellik, yön. 39/12

hūsn-i cemāl: Yüz güzelliği. 42/17

I-İ

ibkā: 1) Sürekli kılma, devam 2) Bırakma, bırakılma. 22/7

īcāb: 1) Lâzım gelme, gerek. 2) Bir sözleşme, için ilk söylenen söz. 15/13, 17/12, 18/13, 28/1, 34/14

icābet: (Ar.) Kabul olmak, kabul etmek. Râzı olma, rızâ gösterme. 19/7, 24/4

icrā: Yürütmek, yerine getirmek. 17/6, 17/15, 24/5, 39/15 **icrāy-ı sūr:** 38/16

īfā: (Ar.) Ödemek, yerine getirmek. 19/4

ihāta: (Ar.) Etrafindan çevirmek, kuşatmak, içine almak, kuşatılmak, sarılmak. 23/2, 26/13, 41/7

ih̄timāl: (Ar. i.) 1) Yüklenme, çekme. 2) zf. belki. 39/13

ih̄tirām: (Ar.) Hürmet, saygı. 19/8

ihzār: Hazırlama, hazır etme. **izhar-ı mesruriyet:** İsteğini gösterme. 17/5, 20/1, 23/12

ih̄tizā: (Ar.) Lâzım gelme, gerekme. 19/17

iltifat: İlgi gösterme. 39/4

iltimās: 1) Tavsiye, rica, istirham. 2) Kayırma. 24/3

imrār: (Ar. i.) Geçirme, geçirilme. **imrār-ı evkāt:** Vakitleri geçirmek. 14/4

inās: Kadınlar, kızlar. 21/6

infişāl: Ayrılma. 39/3

intiḥāb: Seçme, seçilme. 21/7, 21/10,

irāe: (Ar. i.) Gösterme, tâyîn etme. 18/3

irsāl: Göndermek, gönderilmek, yollamak. 32/13

irşād: (Ar.) Doğru yolu gösterme. 24/2, 46/3, 46/6

irtiḥāl: (Ar.) 1) Bir yerden başka yere göçmek, gitmek. 2) Vefat etmek, ölmek, âhiret yolculuğuna çıkmak. 20/16

istiḡrāb: Yadırgama, garipseme. 30/4, 36/9

istiḥrāc: Çıkarma, çıkarım. 41/10, 41/17, 42/3, 43/2, 44/4

istikbāl: (Ar. i.) gr. gelecek zaman. 16/1, 24/5

istikrāz: (Ar.) Borçlanmak, ödünç almak. 19/3

iş‘ār: Sezdirme. 24/2

i‘tā: İhsan etme, verme. 19/11, 34/1

i‘tikād: İnanç, inanış. 46/8

ittifāk: (Ar.) Birleşme, birlik olma, uzlaşma. 23/10, 39/6

ityān: (Ar.) 1) Delil getirmek. 2) Gelmek. 23/10

‘izām: Büyükler, ulular. 17/10

izhār: (Ar. i.) 1) Gösterme, meydana çıkarma. 16/12, 23/9

‘izzet: Üstünlük, yücelik. 46/8

K

kalben: Kalp yoluyla, içten, samimi olarak. 28/17

kalīl: (Ar. s.) Az, çok olmayan [şey]. 18/9

kāmil-i‘tikād: Kusursuz inanç. 46/4

kārye: köy. 14/3, 15/3, 15/12, 16/7, 17/7, 17/15

kaşd étmeg: Bilerek, isteyerek. 44/3

kaşr: Köşk, yüksek ve ferah bina, taştan veya kârgir küçük saray. 24/10, 24/13, 25/5, 25/16, 26/9, 26/11, 42/9, 45/8

kaziyye: 1) Hüküm, karar 2) Fikir, ifâde. 30/2

kelām: Söz. 16/4

ke‘l-evvel: Önceki gibi, eskisi gibi. 38/4

kemālat: Faziletler, olgunluklar, insanın bilgi ve güzel ahlâkça tam ve olgun olması. 23/8, 23/14

keramet: 1) Allahın izniyle velîlerin gösterdikleri harikalar. 2) Velîlerin gösterdikleri olağandışı hal. 23/9, 25/2, 46/6

kerīme: Kız evlat. 36/14

keşīde: 1) Çekilmiş, çekiliş, çekilme, çekmiş 2) Yazılmış. 17/14, 41/1

kıyām: 1) Kalkışma, başlama 2) Ayaklanma, isyan. 45/6

kıyās: (Ar.) Karşılaştırma, mukayese. 38/2, 42/13

kifāye: (Ar. i.) 1) Yetişme, elverme; yeterlik. 2) İktidar, yararlık. 14/11

ku‘ūd: (Ar.) Oturma, namazın oturarak kılınan kısmı. 22/6

küllī: (Ar.) Genel, çok, ziyade, fazla. 26/2

L

lālā: Şehzade eğitmeni. 43/4, 43/5, 43/7, 44/13, 44/14

levāzīmāt: 1) Lazım olan şeyler, gerekli olan şeyler, araç gereçler, askeri gereksinimler. 17/10

leyleḡ: Geceleyin, gece vakti. 20/16, 45/5

M

māh: (Far.) 1) Ay 15/2, 39/1, 41/16

mahal: Yer. **mahalle-i mezkūr:** Adı geçen yer. 38/13

maḡfīce: Gizli, saklı. 37/7

maḡşûş: Özel. 24/10

maḡūd: Sözü geçen, anılan. 39/7, 40/4

ma‘lūm: Bilinen. 39/8

ma‘mūr: İmar edilmiş, şenlendirilmiş. 23/7

maḡlūb: (Ar.) Talep edilen, istek, istenilen, aranılan şey. 19/10, 21/12

mazhariyet: (Ar. i.) Elde etme, nail olma. 14/12

mebnī: 1) -den dolayı, -den ötürü 2) -e dayanan. 41/13

menzil: Yer. 30/17

merāsım-i istiḡbāl: Karşılama töreni, gelecek töreni. 24/4

merkūm: (Ar. s.) Yazılmış, adı geçmiş. 14/6

merhale: (Ar.) Kademe, aşama. 20/9

meşārif: (Ar.) Harcamalar. 19/1, 19/2, 33/12, 34/2

mesūde: Mutlu. 20/1

mesrūriyyet: Kapalılık, gizlilik. 16/12

meşveret: (Ar. i.) Müşaverede bulunma, danışma. 18/17

mevcūde: 1) Bulunan, hazır olan 2) Varlık. 20/9, 22/7 **māl-ı mevcūd:** 33/15, 34/1-2

me'yūs: (Ar.) Umutsuz, üzgün. 29/15

mezkūr: (Ar. s.) Zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış. 15/15, 45/1

mihrāc: Göğe çıkma. 25/1

misullü: Benzer, gibi. 20/3, 40/16

mu'areke: Kavga, vuruşma, muharebe, dövüşme. 20/15

mu'cizāt: Mucizeler. 22/16, 25/1

muḥārebe: (Ar. i.) Harbetme, savaşma; savaşta yapılan çarpışmalardan her biri.
18/13, 18/17, 19/2, 20/3, 20/4, 20/11

muḥāşara: (Ar.) Sarma, kuşatma. 26/2

muḥbir-i şādık: Doğru haber veren.39/10

muḥkem: (Ar. s.) Sağlamlaştırılmış, kuvvetli. 27/2, 40/5

muḳābele: 1) Karşılık verme, karşılama. 20/10

muḳaddem: (Ar.) 1) Önce gelen, önceki [zamanca-]. 14/1

muḳīm: (Ar.) Oturan, yerleşik. 31/11

muḳtezi(ā): (Ar.) Lâzımgelen, gereken. 18/14, 19/12, 20/1

muntazır: Gözleyen, bekleyen. 40/7

muşālaḥa: Karşılıklı anlaşmak, barışmak. 21/2

muteberān: 1) İtibarlılar, hatırı sayılır kişiler 2) Güvenilir olanlar. 17/4, 21/9

mühimmât: (Ar. i.) 1) Lüzumlu şeyler. 2) Harb malzemesi. 18/15, 19/17

mükedder: (Ar.) Kederli, sıkıntılı. 29/15

mülâkât: (Ar.) Birleşme, resmi görüşme, yüz yüze olma. 24/5

münakkaş: (Ar.) 1) Nakışlı, resimli, işlemeli. 26/13

münāsib: Benzer, uygun, lâyük. 19/6

müneccim: Falcı 42/2, 43/2, 44/2

müntakîl: (Ar.) 1) İntikal eden, geçen, göçen 2) Miras kalmış. 33/3

mürşid-i kâmil: Dinî meselelerde olgunluğa ulaşmış, yol gösterici. 23/8

mürtefi: (ar) Yüksek. 24/10, 24/12

mürûr: (Ar. i.) 1) Geçme, bir yandan girip öte yandan çıkma. 2) Geçip gitme. 3) Sona erme. 15/2, 17/8, 32/15, 39/1

mürüvvet: Cömertlik, iyilikseverlik. 15/5

müşâhabet: 22/15

müsemmâ: Adlandırılmış, adında. 17/9

müsin: (Ar.) Yaşlı, ihtiyarlamış. 20/6, 20/14

müstehak: Hak eden, layık. 21/15

müstevli: İstilâ eden, ele geçiren, her tarafı kaplayan. 39/16

müşâhade: (Ar.) Gözle görmek, seyrederek anlamak. 20/14

müşârün-ileyh: Anılan, adı geçen, kendine işaret edilen, ismi evvelce söylenmiş olan. 23/14, 23/17, 24/3

müşerref: (Ar.) 1) Şereflendirilmiş. 22/10

müte'addid: (Ar.) Çeşitli, birçok. 31/4

müteferrikâ: (Ar. i.) 1) Ufak tefek masraflar için ayrılan para. **masarif-i**

müteferrikâ: Padişah, sadrazam ve vezirlerin emirlerini götüren kimse. 14/1

müteselli ol-: (Ar.) Teselli bulmak, avunmak. 44/4

müzākere: (Ar.) Karşılıklı fikir alışverişi, görüşme. **mevki'-i müzākere:** Görüşme yeri. 19/1

müzākerāt: Bir mesele hakkında karşılıklı görüş alışverişleri. 24/6

N

nādim ol: Pişman olmak. 39/15

nāgeh-zuhūr: (Far.) Ansızın olan, oluveren. 22/13

naql ét-: Aktarmak. 42/1

naqz-ı ahd: Anlaşmayı bozma, verilen sözde durmama. 18/12

nāme-i resmiye: Resmi mektuplar ve kitaplar. 23/16

naşb ol-: Atama, tayin. 39/1

nāşi: (Ar.) 1) İleri gelen. 2) zf. ötürü, dolayı, sebebiyle. 22/14

nāzır: Bir yere, yöne bakan. 24/12

nefer: 1) Asker, er 2) kişi 37/14

nevi: (Far.) Yenilik. (Ar.) Tür, çeşit. 28/8

nidā: Seslenme. 36/13

nihān: (Far.) Gizli, saklı. **nihān ol-:** Gizlenmek, saklanmak, kaybolmak. 35/5

niyāz: (Far.) Yalvarma, yakarma. Dua. 44/1

nuḳūd: (Ar. i.) Nakitler, paralar. 18/3

nüzül: (Ar.) İnme, konaklamak. **nüzül işābet et-:** Felç/inme geçirmek. 20/16

O

oḡa: Oda. 16/1, 31/6

P

pāk-i dāmen: (Far. b. s.) "eteği temiz" : namuslu 32/15

perdāz: (Far.) Tertib eden, düzenleyen, düzeltici. 27/3

pervāz: (Far.) Uçmak, kanat açmak. 40/6

peydā: (Far. i.) Meydanda, açıkta. 15/1, 18/1, 39/5

R

rām: (Far.) İtaat eden, boyun eğen. 36/4

refīḳ: Arkadaş. 39/8, 39/9

reḫīde: (Far.) Erişmiş, ulaşmış, yetişmiş. 14/10, 41/11

re'y: 1) Görüş, oy, fikir. 19/5, 39/7

ri'āyet: (a.) İyi karşılamak, uyma, uygunluk. 19/8

ric'at: Geri dönme, kaçma. 21/3

ruḫṣat: (Ar.) İzin, müsaade. 21/5

rû-nümā bul-: Yüz göstermek, ortaya çıkarmak. 34/5-6

rūṣen: (Far.) Parlak, aydınlık. 26/6

rü'yet: 1) Pörme 2) İşi idare etme 3) Araştırma, inceleme. 22/8, 22/9

S

ṣebāvet: (Ar. i.) Sabîlik, çocukluk. 22/11

sābıḳ: Eski, zamanca veya rütbece ileride olan. 18/5, 39/17

sā'ir: (Ar.) 1) Seyreden, harekette olan, yürüyen. 2) Diğer, başka, gayri. 14/11, 17/3, 31/4

sahib-i zuhur: Zuhur sahibi; inkârcılık fikrine karşı ortaya çıkıp insanları hidayete ulaştırmaya vesile olan ve âhir zamanda ortaya çıkması beklenen. 30/7-8

sāḳıṭ: Düşen, düşüş. **sāḳıṭ ol-:** 1) Düşmek 2) Hükümsüz kalmak, geçerliliğini yitirmek. 39/4, 41/17

sançup: Saplamak. 44/8

sarāy-ı şāh: 38/14

şavma'a: İbadet yeri, tekke, *özel tapınak. 24/8, 24/9, 24/13, 24/14, 26/7

sebḳat: (Ar.) Geçmek, ilerlemek. 23/1

segirt-: Hızlı adımlarla ya da sıçrayarak, koşar gibi, bir yere doğru yürümek. 25/11

sehiv: Yanlış, yanılma, hata. 34/4

sell-i seyf: Kılıç çekme. 38/12

ser' asker: Ordunun komutanlığını yapan vezir. 21/4

sergüzeşt: Macera, serüven, baştan geçenler. 45/12

serkār: (Far.) Müdür, iş başı, kâhya. 19/1

ser-rişte: 1) İpucu 2) Bahane. 18/4, 37/6

segisbaşı: Seyisbaşı. At bakıcısı. 38/1

seyrān: Gezinti, seyretme. 46/1

sim u zer: Gümüş ve altın. 18/6

sinn: (Ar. i.) 1) Diş. 2) Yaş, ömrün derecesi. 14/9

şoĥbet-i şūrāya: 24/17

Ş

şān-ı şaha: Şah'ın şanına uygun. 39/12

şetm êt-: Küfretmek, sövmek. 37/4

şībe: Dul kadın. 31/15, 31/16, 32/1, 32/5

şol: O. 27/6

şöhretşi'ār: (Far.) Şöhretli. Şöhret sahibi. 23/11

şürekā: (Ar.) Şerikler, ortaklar. 18/10

T

ta'alluķāt: Hısımlar, akraba. 17/1, 17/13

ta'am: Yemek. 43/4, 43/7, 43/9, 44/6

ta'ayyüş: (Ar.) Yaşama, geçinme. **idāre-i ta'ayyüş:** 14/8

tabīat ehli: Herşeyin tabiatın tesiriyle meydana geldiğine inananlar. 16/3

taĥyīr: Bozma, deĥiştirme, başkalaştırma. 43/17

taḥkīk: (Ar.) 1) Doğru olup olmadığını araştırma, meydana çıkarma. 15/16, 39/15

taḥşil-i 'ilm: (Ar.) İlim edinmek. 23/8

taḥte-pūşıq: Tahta taraça. 35/1, 35/3

taḥrīb: Yaklaştırma, tahmin. 39/14

takrīr: (Ar.) İfade etme, bildirme. 24/16

talep ét-: İstemek. 15/11, 16/8

ṭāli: Kader, baht, kısmet, talih, ikinci derecede, sonradan gelen. 32/9

ṭarafeyn: İki taraf. 17/5, 17/12

ṭarz-ı inşa: inşa tarzı. 40/17

ta 'rif: Gösterme, yönlendirme. 15/8, 15/14, 15/16, 22/4, 24/11

taşhīḥ: İyileştirme, düzeltme. **taşhīḥ eyle-:** Düzeltmek. 46/8

ta 'yināt: 1) Erzak, yiyecekler. 18/15

ṭayy-ı mekân: Mekân değiştirme. 22/16, 25/2

tebdīl: Değiştirme, dönüştürme. **tebdīl ol-:** Dönüşmek. 45/16

tecemmu: Toplanma, bir araya gelme. 21/10

tedbīr: Önlem. 18/16

tedric: Azar azar ilerlemek. 18/8

te' ehül: (Ar.) 1) Ehlîleşme. 2) Evlenme. 15/5, 31/3, 31/9, 31/10, 31/13

tefekür: (Ar.) Düşünme, kafa yorma. 27/11, 40/14

teḥiyye: Hazırlık, hazırlama. 20/1

telef: (Ar.) 1) Yok etme, öldürme. 2) Boş yere harcama. 20/12, 41/12, 42/3, 42/4

temaşa: 1) İzleme, seyir 2) Gezinti. 42/8

tertīb: 1) Düzenleme, dizme. 37/11, 41/14

teslīm-i ruḥ: 44/11

tesviye: (Ar.) 1) Beraber etme 2) Ödeme. 33/3

teşebbüs: (Ar.) 1) [işe] Girişme, el atma. 14/12
teşkîl: (Ar.) Vücut vermek. Meydana getirmek. 19/7, 21/10
teşrîf et-: Büyük bir kimsenin bir yere gelerek onurlandırması. 24/4
teveccüh: 1) Çevirme, yönelme 2) Güleryüz gösterme, ilgi gösterme. 32/4
tevellüd: Doğma. 39/3, 41/11
teyakkûn: (Ar.) Tam olarak, iyiden iyiye bilme; tam bilinme. 23/4, 41/2
tezekkür: (Ar.) Akla getirme, hatırlama, anımsama. 19/8
tuğyân ét-: (Ar.) Taşkınlık, azgınlık. 25/15
türfânda: Mevsiminden önce yetiştirilen meyve veya sebze. Yeni, taze. 43/10
tuvânâ: (Far. s.) Güçlü, kuvvetli. 21/13
tüfenk: Tüfek 42/6

U

‘ulemâ: (Ar.) Âlimler, ilim sahipleri, *bilginler. 22/11
‘umûmi: Genel. **meclis-i ‘umûmi:** 21/10, **‘abûliyet-i ‘umûmi:** 21/15
umûr: İşler, hususlar. 22/7, **umûr-ı beyt:** Ev işleri. 33/2
‘urûc: Yukarı çıkmak, yükselmek. **‘urûc-ı enbiya:** 22/16
uşûl-ı şâh: (Ar.) Yöntem, yol yordam, metod. 23/15

Ü

ülfet: Dostluk kurmak, alışmak, görüşmek. 18/1, 42/15
ünsiyet: Alışkanlık, dostluk, ahbablık. 18/1

V

vâz ét-: Koyma, yerleştirme. 32/5, 32/8
vaşf: (Ar.) Nitelik, özellik. 23/14
vech: (Ar. i.) 1) Yüz, surat, çehre. 2) Üst, düz, yüz. 17/12, 32/7, 33/11
vusûl bul: (Ar. i.) Ulaşma, varma, erişme. 15/16

vükelā: (Ar. i.) 1) Vekiller, bakanlar. 18/16, 21/8

vüzerā: (Ar. i.) Vezirler. 21/9, 23/5, 39/6, 40/7, **vüzerāy-ı mevcūdı:** Mevcut vezirler. 22/7, **vüzerāy-ı ‘azām:** Sadrazam. 24/1

Y

yekdīgere: Bir başkası. 18/12, 20/13

Z

zat-ı saha: Bir yere hâkim olan zât. Sâhip. 37/8-9

zabṭ ét-: Sıkıca tutmak, kavramak. 27/5

zādegān: Soylular, aristokratlar. 22/10

zāhir: Dış yüz, görünüm, görünüş. 23/7

zarūret: Çaresizlik, muhtaçlık, yoksulluk. 14/11

zāyi ‘: Elden çıkan, kaybolan. 29/12

zevce: Eş. 17/9, 33/1, 33/8, 34/13, **zevc-i sâbık:** 33/3

zevciyet: (Ar.) Eşlik. 32/17

zevḳ-i şahibet: Zevk sahibi. 32/16-17

zifāf ol-: Gerdeğe girmek. 17/14, 32/15

zıkr: 1) Anma, dile getirme. 35/3

zīr-i zemīne: Alt, aşağı. 35/17

zuhūr: Ortaya çıkma, meydana gelme. 30/8, 35/11, 37/17

zükūr: Erkekler. 21/6

Ek 3: Tıpkıbasım

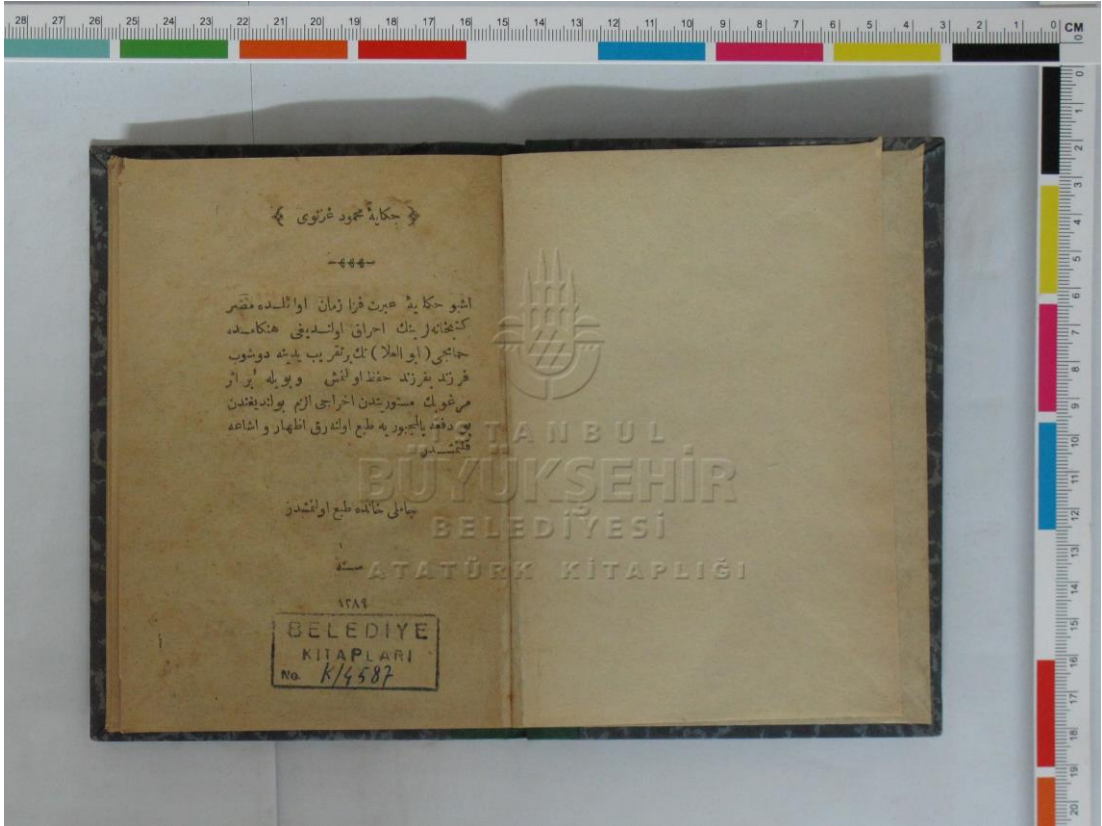

Bu eserin;
kataloglanması, dijital ortama aktarılması ve
elektronik ortamda kullanıma sunulması
İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)'nın desteğiyle
İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü (Atatürk Kitaplığı)
tarafından gerçekleştirilmiştir.

Proje No	: İSTKA/2012/BIL/233
Destek Programı	: Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı
Projeyi Destekleyen	: İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)
Proje Adı	: Osmanlı Dönemi Nadir Eserlerin Kataloglanması, Dijital Ortama Aktarılması ve Elektronik Ortamda Kullanıma Sunulması
Proje Sahibi Kuruluş	: İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Proje Yüklenicisi	: Yordam BT Ltd. Şti.
Proje Uygulama Yeri	: Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü - Atatürk Kitaplığı İSTANBUL – Beyoğlu

Bu sayısal kopya; eğitim - öğretim, bilimsel araştırma veya haber amacıyla kullanılabilir.
Ticari ya da başka bir amaçla kullanımı yasaktır.

چسوق و حیوانات و کوزل ایسدهل پیداسه بله
 قاتق الاقران اولدی برقاچ ماه مرونده اغیار
 و تروقی کماله اروب قریه سنک ایچنده
 سوزی دکاتور راغا اولدقده والده سی دخی
 اولادک دنیامروتنی کور سم دیه رکناهل ایتمی
 بیانه بشلا نیجه محمود انا ای والدهم سوز بنی
 رد ایدهم انجیق یارین بغداده کیدرسین
 شهرک خارچنده اولان نوریف ایده حکم
 محله نک سوغاغنده صاری بویان قسوناغک
 صیاحیه سی بر دختر وار دراول قزی بولوب
 بم ایچون طلب ایدر سین و بم اسمی
 وادی الجمل قریه لی محمود دیه رکن سولار سین
 یوق دیزل اولوقت الله جفک جواب اوزر بنه ایچانه
 بقارز دیوب والده سی نوریفله بغداده کوندردی
 والده سی بغداده دخول و محله مسکوردده
 بر موجب نوریف ساغایه تحقیقه وصول بولدقده
 دخی باب ایلیوب ایچرو کبری خاتم و جاریه سی

حکایه محمود غزنوی

بوندن سکر یوز سنه مقدم حکمدارنک متفرقا
 اجرای احکام ایلمدیکی آوانده بشداد جوارنده
 وادی الجمل نام قریه اهالسندن فقر حال ایله
 امرار اوقات ایلمن چوبان سیدک اوغلی محمود
 اسمنده برچوجقیدی سکر باشلارنده ایکن بدری
 وقت ایلیوب والده سیله قلمش و مر قوم محمود
 اون اون ایکی باشلارینه واروب بدری مسلیکنده
 چوبانقله رقاچ سنه والده سیله برابر اداره تعیش
 ایتمکده بولمش اولدیغنی طایفه سی اون بدری
 اون سکره رسیده اولدقده چوبانقن اجرینک
 عدم کفایه سیله ضرورته دوچار و سایر بر خدتمه
 تشبث ایلیوب رفاه حاله مظهریت ایله اقران

کون بر طایق اقربا و تعلقات و احبابلرینی الوپ
 بغداده واردی قره خیرچی کوندروب طوغری
 قوناغده ایسدی درحال محله نک امام و سایر
 معتبرانی جلب وقرنک بعض اقرباری دعوت و
 احضار اولنرق طرفینک رضاسیله امر نکاح
 اجرا اولندی اورادن محمود بنه اقربا و احبابلر یله
 قریه سنه عودت ایسدی
 برقاچ کون مرونده بر طایق هدیه ز ایله والده سی
 عقد اولتن و (جنت) سمیله سما اولان زوجه سی
 خانمک قوناغده اعزامله دوکون اوزمانی صحیحی
 قرارلشد بر بلوب بنه عودت اولندی بر مدت صکره
 دوکونه بشلا یوب ایجابی وجهله طرفینک
 اقربا و تعلقاتی و اجبا و اصداقاری دعوت
 اولنرق و سیافیلر کشیده قنهرق نهایت زفانی
 اجرا اولندی اندن صکره محمود قریه سنی ترک
 ایله والده سیله برابر جنت قوناغده اقامته
 قرار وردی بعده محمود جنت خاتم ایله حسن

بیرورک مسافر دیوب استقبال ایدرک براوطده
 اووردیلر محمود اغانک والد سی قزی کورنیجه
 بم اوغلم طبیعت اهلی ایمش نه کوزل قز
 بولاش بکنش دیوب بر طایق کلامدن صکره
 ای قزم پدر یکن والده کن واری دیو سؤال
 ایدرک یوق جوابینی آلدقده قزم سنن اللهک
 امری ایله اوغلم وادی الجمل قریه لی محمود انا
 طلب ایتمکده کلدم دنیجه قز نسیسم ای دیوب
 دایه سنک یوزینه باقدی دایه ییلدر میوب
 قزدخی نصیب ایسه نه دیه لم دیه رکن سوزوردی آنک
 اوزر بنه بر طایق اکرامه باشلیوب بعده محمودک
 والده سی اظهار مسروریتله عودت ایلمدی کلوب
 محمود اولدیغنی کی سوبلیجه محمود دخی نسیسم
 ایسدی شمدی والده سی بی اوغلم بوندن مطلق بر
 شی وار سن کندو کندونه ایسار بجز مش سنک
 ز بر قز و دایه سی دخی سنک کی کولدی ایسدی
 دیدی بولک اوزر بنه محمود ییلدر بیدرک ارنسی

الفت وانسبت پیدا ایتدکده پدینک یعنی
اختیارک ماچراسی جنت خانم طرفندن افاد و
نقدرد مال و املاک و نقودی وار ایسه ارا نه
ایله محموده تسلیم قلندی محمود دخی اصلا سررشته
ویرمه بولک بهر کون مغاره به اسلوب سابق اوزره
دوام ایلیوب اولقدرز و سیم جمع ایلدیکم مغاره
واتبارله طولدردی وهنوز مغاره ده ختام بولماش
ایدی ایدن صکره تدریح ایله تجارقه بشلابوب
وقت قبلده نامی عالمه شهرت وردی و هر بر
دیارده شرکاسی و طولا بیری ایشلکده اولدی
بو حال ایله بر قاج سته کچد کدنصکره بغداد
حکمدار یله ایران شاهی نقض عهد ایلیوب یکدیگه
مخار به ایجاب ایلدیسه ده بغداد حکمدار یئک
کرچه عسکری بیشمار لکن حربه مقضی
مهمات و تعینات ایچون خزینه سنده افچه نک
قصداتی درکار اولسیله و کلاسی برای تدبیر مجلس
مشورت عقد ایلیوب اشبو اوله جق بخار به

مصارفنی موقع مذاکره به قودقلرنده سرکارده
بولتان وزیرى بخار به مصارفنک مشهور بخار
اولان محموددن استقراض اولمسنی و بالاخره
جسته جسته انفا قلمنی بیان ایلدکده اکثریت
ارا ایله بولک اوزرینه رأی و بریلوب درحال
مناصب برزانی محمود افغاه دعوته کوندردیله
محمود افغا دخی اجابت ایلیوب تشکیل اولتان
مجلسه کلدکده احترام و رعایتدن صکره تذکر
اولتان حال کیدوسسته بیان ایتدیله محمود افغا
همان بلازدد هریمتدار افچه مطلوب ایسه
اصطفا ایله حکمی جواپ و بریدکندن شمیدیک
مقضی اولان سکرز ملیون مقصدار افچه نک
المنسه قرار و بریلوب ارنسی کون مالیه مأموری
طرفندن ادمار تعیینله محمود افغانک مغازه سندن
اولقصدان التون غزه و یلره طولدی بریلوب خزینه
حکمدار حلالر ایله نقل اولندی بولک اوزرینه
اقتضا ایدن عساکر جمع اولدورق و مهمات

مقضی تهرته و احضار قلندر قی بوقت مسعوده ده
عسکره حرکت قومانداسی ویرلدی اول آوانده
بو مهالو ایکی حکمدار بر بریله بخار به اجدقده
بالذات شاهلر دخی بخار به ده بولتقی عادتلرندن
اولدیغی جهته حکمدار بغداد دخی سکسان
باشلرنده مسن و اختیار اولدیغی حالده عسکره
برایران اوزرینه کیدوب باش وز پری برینه
وکیل براغلدی شمیدی شاه بغداد عساکر
موجوده سیله برار بر قاج مر حله کیدوب حدوده
واردقلرنده ایران عسکری دخی کلدرک مقابله
و بخار به به کرشدکلرنده اولکون ایکی طرفندن
میدان بخار به ده خیلجه نفوس تلف اولدیغی
ویکسیدیکه برغلبه اوله مدیغی حکمدار بغداد
بالذات مشاهدده ایلیوب ذاتا مسن و بو یله بر
معرکده بولمناش اولدیغی حسب ایله باطبیع
طایانه مبرق نزول اصابتله لایلا دار بقایه ارتحال
ایلیدی و اول حکمدارده بو یله بر بخار به اثناسنده

حکمداران دن بریسی وفات ایدرایسه درحال
مصالحه عقدی دخی عادت ایدوکنندن بالبحوریه
ایکی عسکر و طنلرینه رجعت لازمکلدی بغدادک
عسکری سرعسکر قوماند سیله مملکتلرینه
کلوب خانه لرینه رخصت و برلدکدن صکره
چونکسه حکمدار بغدادک ذکور و اناث اولادی
دخی بولمندیغی جهته بر حکمدار انتخابسه
مجبوریت حاصل اولدی اولوقنده نقدر و کلا
ووزرا و بغدادک خندان و معتبرانی وار ایسه
تجمع ایلیوب بر مجلس عمومی انتخاب وتشکیل
اولندقدده هیچ بر ذانه قرار و بر یله میوب نهایت
ذات دخی خزینه دولتدن سکرز ملیون مطلوبی
وار و کندوسی کنج و توانا و اصحاب بر و ندر
الحقی محمود افغان بشقسده حکمدار افغه لایق
و مسحق اوله من دنیه لک قبولیت عمومی اوزرینه
محمود افغان اول جمعیه دعوت ایله بالبحوریه نخته
جلوس ایتدی بریلوب جله طرفندن بیعت اولندی

محمود اغا تخته جلوس ایلدی اغا ایکن محمود شاه اوایب بین الاهالی جلوس ایلدن کیمدر دینلدکیه شو قره و بیلر ایله التون و یرن محمود شاه دردیله اولان نر بیده غلط سویل بلوب محمود غزنوی نامی شجوع بولدی بو حالده محمود شاه غزنوی تخته قعود ایلدکده وزیرای موجودی ایقا ایلوب امور حکمداری بی رؤیته بشلمی تمام برشته مقصداری حسن رؤیت ایلدکده چونکه محمود غزنوی بر زادکاندن و مشرف ذات اولادندن اولدی بی جهنله صباوتی حالده اوقیوب یازمدون بشقه علما مجلسنه کیدوبده عقائد دینی دخی اوکرنه ماهش و بویله بر تا کم ظهور شاهانه کیمش بر ذات اولدیغندن ناشی بر کون شیخ الاسلام مقامنده بولتان ذات ایله مصاحبت ایتامنده معجزات و عروج انبیا وطنی مکان اولیا ذکر

سقت ایلدکده بویله بر معنوی حال عقلی احاطله ایدمدیکدن خواجه بویله شی اوله من جوانی و بر دکه اول ذات بونک صرف اجهل اجوف اولدیغنه تیغن حاصل ایلرک بر کیجه کرلیجه وزیرای جلب و دعوت ایلوب محمود غزنوی تک عقائد دینی سی بوزق اولدیغنی بیان و وکا طهر و باطنی معمور بر عالم و فاضل و مرشد کامل بولوب تحصیل علم و کالات ایتدیرمک و معنی کرامت اظهار یله یوله کتورمک لازم گله چکنی افاده و تیان ایلوب چله اتفاقیه اول عصرده شهرتتعار اولان شیخ شهاب الدین کرکوی حضرت بونک جلب و احضارینه قرار و بر بلوب ابرسی کون محمود غزنوی به شیخ مشرب الهک علم و کالاتی و صدف و عرض ایلوب بونک رسماً دعوت ایتک و اصول شاهدر درس کورمک دیرک اصرارز یله بر نامه رسمیه یاز بلوب شیخ مشار ایله دعوت اولدی و سبب

دعوت دخی شیخ الاسلام و وزیرای عظام طرفندن خفیا کندورینه اشعار و بونک ارشاد و تریه سی التماس قلندی شیخ مشار ایله دعوتیه اجابت ایلوب بغداده تشریف ایتلرند مراسم استقبال اجرا و محمود غزنوی ایله ملاقات ایلدکده درس اوقته جق مذاکرانی کیدکده شیخ شهاب الدین حضرتاری بویله شاه سرایشده درس و یرمه چکنی و اشقی خارج شهرده بر صومعه و بنجه یابلوب و صومعه تک اوزرند ذات شاهه مخصوص بر عالی مرتفع قصر انشا اولمسی بیان ایلدی درحال شیخ حضرت بونک نر بی اوزره شهر بغداده ناظر مرتبجه بر محله یا بنجه و صومعه و قصر انشا ایتدیرلدی شیخ دخی او صومعه اقامت ایلوب کیجه ری محمود غزنوی کلوب درس اوقومغه باشلادی بر مدت کیدکده بر کیجه شیخ حضرتاری دوس تفریمده صحبتی شوریه لیجه و یرد یکم انبیا علیهم

السلام حضرتانک معجزات و معراجلرندن و اولیا قدیرلر مکر کرامتیه طی مکاتبتدن بیجه کرشدکده اول نده محمود غزنوی جوانیده شیخ افندی بونر اوله من طن ایلرم دیدی شیخ افندی دخی چونکه قصرک درت طرفه اچیلور درت بنجه سی وار ایدی اوغلام شو بنجه بی آج طیشرو بیان دید کلرند محمود بغدادی اشارت اونسان بنجه بی اچوب طیشرو نظر ایلدکده نه کورسون بغداد آتش الماش باشندن باشه یا فته همان جان باشنه صیخ ایوب درحال قیویه سکرندی قبودن باقدی هیچ بر شی بوق شیخ افندی اشارت ایلوب دیکر بنجه بی اچیدی برده باقدونکه بغدادک کتارندن افان مراد صوبی جوشوب طغیان ایتش و بغدادی صوبیا صوب مادنا قصرک بار یسته چیمش بوندن دخی خوف ایله قیویه قوشدی که کوردی بر شی بوق بغداد

برنده دفعه اشارتله او چنجی پنجره بی آجندی
 کور دیکم برکلی عساکر بغدادی محاصره به
 المشائر آمان دیوب ینه قیویه کندی باقدی
 برکسه یوق ینه اشارتله در دنجی پنجره بی
 اچوب باقدی مهتاب طوغش بغدادک هر بر
 خانه لری بر بر کورینور روشن رحال اندنصره
 شیخ افندی امر پور دیلر اشاعی صومعه ده
 بر بیوک کتاب وار در کیت کتیرباق سکا نه ل
 کوستره چکم دیدکلرنده قصرک قیوسنی اچوب
 اورتاق غایت قرانق اولدیغنی کورویپ رشمه ان
 یا فیه رق ائنه الدی قصرک نردنندن بالکر ینه
 اشاعه یندکده کور دیکم بچجه نک اطرافنی
 احاطه ایکن بر مقنغک اوزرینه بیوک ومنتش
 یشالی بر قوش قوغش او یومقده اول ائنه
 محمود غزنوی نک خاطر ینه بو کلدیکم کچجه
 وقتی قوشلرک کوزی کورن دیرل شو قوشی
 طونه یم دیوب التندن شعدانی زربانه بر اقوب

بواشجه یواشجه قوشک یانسه واردی امان
 قاچریم دیوایی اللریله قوشک ایاقلر نه محکم
 صارلدی قوش بر کره قناد اچوب پرداز ابدیکی
 کی محمود غزنوی نک ایاقلری بردن کسندی
 هاشمندی ضبط ایلمرم ره ایتر دیرکم قوش بر قاج
 ثابیه ایچنده شول درجه هوایه جقدیکم محمود
 غزنوی ارضه نظر ایلدکده پک بیوک طاغیر
 یومرق قدر کورنمکه باشلدی اگر چه صالح ورسه
 دوشوب پیک بارجه اوله جغنی وصالبو برسه
 نهایت تانی درکار اولندیغنی خلیجان قلب ایله
 تفکرله عقلی باشندن کیندیوب بیهوش اولدی بر
 مدت صکره او یخودن و یازکی او یانندی کندوسنی
 بر قبرستان ایچنده ولدی
 محمود غزنوی نک عادت و مرافقندن برسی دخی داعما
 کردنه بیک عدد اتور طایقنی ایلمدی اول قبرستانده
 یستار اولدقده اول امر ده کری یوقلندی
 وجودنده بر کونا سقطلق دخی بوله مدی جناب

حقه شکر ایلیوب اول ائنه ابدست بوزمق ایجاب
 ایتدیکندن صونوب بر خالی مجله کندی بعده
 کلوب البسه و قوشاقلرینی کیوب صارینوب عجبا
 بوراسی زه سیدر دیو مرافقندن کربنی مزار
 طاشنک اوزرنده اونیسدوب قارشوده کور بنان
 قلعه دیوار ینه طوغری یوردی یقین واردقده
 قیوسندن ایچرو کیوب جسم بر شهر چارشو
 بازار ینده اما ادملرینک قیاقلری نه ع دیگر نه حال
 ایسه قهوه ایچیم دیو بر قهوه خانه به کبردی اوتوردی
 یانسه تصادف ایکن بر مشتری به بو شهر زه سیدر
 دیو سوال ایتدی اول دخی بو شهر کوچک
 سرفند شهر یدر دیو جواب ورنجه تکرار بورابه
 بغداد اوزاقیدر دهرک سوال ایلمدی اول اتم
 دخی بهی ادم بوداله مینین بغداد نه دیمک بغداد
 صحبتی بر سیاح درویشلرندن ایشیدر بر بزلدن
 کیدوب کلان یوقدر دیدی اول وقت محمود
 غزنوی قلباً یا شیخ افندی بی کتاب دهرک

قوش ایله و سحر بازلق فتنه بوراله ائدی غالباً
 تخمده کوزی واریش بریمه حکمدار اولدی
 دیدی نه ایسه یاننده بیک التون واریا دیوب
 کری یوقلدی بلنده بوله مسیوب مزار طاشنده
 بر اقدیغنی خاطر ینه کلسله ایته ویراش وهنوز
 ایچمه امش اولدیغنی قهوه بی فرلادوب سرعته
 قیودن طیشرو چقبوب قوشمقد ایکن ایانته بر
 اسکمله تصادفله طولاشوب قادیغنی کی اوکنده
 بولنان بقال دکانده یغورت نکنه سنک ایچنه
 دوشوب قالدقده ینه سرعته کیدرکن خلق
 بو نک ارقه سندن قوما کندی داه داه باغیره رق
 کیکلری طاقردا دیلر و هرکس بوکا عقلنی ضایع
 ایش اولمی معناسنی و ردیلر محمود غزنوی اول
 سرعته مزار سنانه کیدوب کری بوله مدی
 ما یوس و مکدر عودت ایدوب ینه اول قهوه ده
 اوتوردی تکرار قهوه طلب ایلمدی قهوه بی
 بشیروب و ردکن صکره قهوه بی سرعته

کنسنگ سببی محمود غزنوی بدین سؤل ابتدی اول
دخی طوغریجه کر قضیه سنی سو بادی قهوه سنی
دخی های احق های نیچون کندک البت بوئن
ادم کتیر ایدی دیدی محمود استغراب الیه نصل
کتیر. دینجه قهوه سنی بزیم بلده مرک عادت قدیمی
هر کسه بر شی بولسه طوغرو کتیر بدستان
قبوسنده ابراهیم افندی به تسلیم ایدر اولدی صاحی
ظهورنده و بزیم مقدار صبر الیه نه کیت ابراهیم
افندی بدین سؤل الیه دیدی محمود نه عجیب ادله
دیوب بر مدت صکره کندی ابراهیم افندی بی
بولدی و سؤل ابتدی ابراهیم افندی دخی
فرشوسنده اولان کوله سینه باقی صندیفه بر کر
کاشمی بدکده کوله باقوب چقاردی بر کر
اولوقت باقی اوغلم کرک بویدر آسکی واری
دیوب محمود دخی کردی دو کوب التولری صایدی
تمام کلدی ایچیندن بر فاتح التون ابوب ابراهیم
افندی به مزده مزنده و یرمک تکلیفی ایدنجه

ابراهیم افندی قبول ایچوب اوغلم بو خدمت بکا
حسیجه ویرلشدر اشته بونک کی بو ملکک هر
بر خدمتک بر ماموری واردر مثلا ناهل ایچون
نکاح ایچون دکان ایچوق دهاسا شیلرده متعدد
مامورلری واردر خلق صفندی چکیز دیدی
اورادن محمود قاقوب مناسب بر محله بر او طه
طوقوب بر مدت اوور مقده ایکن تقدر اولسه
راخته الشمس بغضاده کیمک دخی ممکن دکل بازی
تاهل ایدم قدر بو یله ایمش دهرک اصولی
او کندی یا اورادن ناهل مامورینی سؤل ایدوب
غزلار باشنده مقیم اولدیغنی خبرالهرق طوغرو
کیدوب بولدقده کوردیکم اختیار بر ذات بعد
السلام او توردر قنده اول ذات اوغلم تاهلمی
ایده چکسین دیو سؤل ایلدی محمود غزنوی
دخی اوت افندی دیدی باکره می استرسین ثبه می
دیدیکنده یا کره مالوجه اولورثیه استرم دهرک
سویلدی ایل اختیار کوله سینه خطبا باشو

صندیقن ثبیلر دفترینی چیقار دیوب دفترینی
الیه الدقده کل اوغلم امام اعظم حضرت تر نیک
رو چیقون بر فاتحه او قوبوب کوزلرینی قبا و
توجه الیه صلوات بر معکله یو قار بدین اشو
ثبیه اسامیلر نیک بریسنگ اوزرینه بر معنی وضع
ایت بختنده هر قنغیسی تصادفی ایدر ایسه
نصیک اودر دیدی محمود غزنوی دخی او او جهله
بر معنی وضع ایلدکده اختیار باقوب ماشاء الله
اوغلم طالعیه یک اعلاسی دوشندی فلان محله
ساکتدر واهل عرض کوزل کنج بر خاتوند
دیدی اورادن محمودی نکاح مامورینه
کوندردی محمود کیدوب نکاح مامورله کورشدکده
در حال خبر اسالیله خاتونک و کالنی انوب
کلدیله عقد نکاح اولندی بعد ایکی کون
مرور یله زفاف اولدی کوردیکم پاک دامن واهل
صفت و عصمت بر خاتوند یونیکله فرق کون ذوق
صحت و زوجیت ایدوب فرق کوندن صکره

زوجیه سی خاتم محموده خطبا ایا بی نیم زوجیم
فرق کون نیم مسافریم ایدک ارتق امور نیک
تسویسه سی سز کدر دیوب زوج سابقندن منتقل
بدستانده طولایک اختیار لری و بردی و بیک
التون دخی سرمایه الیه طولایده موجود بیک
التولق مقدار اشیا نیک دفترینی تسلیم ایتدی
ایرتسی کون محمود بدستانده طولای اچوب
اووردی اما زوجیه سی خاتم طرفندن هر تقدر
مال الیرایسه الیدیغنی فیئات اوزره صائلسی ثبیه
اولندی محمود بونده تردد ایتدیسه ده چاره نه
امری دیگمه یی اولوجهله الیدیغنی الیدیغنی فیئاته
صائمده و مصارقی بازمقده حاصل اولان اچقه بی
چکجه یه اتقده بو حال اوزره بر سته کچوب
بر اولادی دخی دنیا یه کلدی سینه باشنده خاتمه
حساب و یرمک اوزره مال موجود دفتر یله
چکجه یی خاتمه سینه کتیردی اخشامدن صکره
حسابه باقوب چکجه یی چقان اچقیدی صابوب

بر سنده اولان اخذ و اعطادن سرمایه و مال موجود و مصارف چيقارلقدنصكره يدبوز التون مقداری فضله كورندي شمدي محمود غزنوی بو نصل حساب سهو اولسون ديوب تكرار باقدي في الحقيقه اولقسدر تجارت رونما بولدي خلفه خطبا بو نصل ايشدر الدبغمي الدبغ فيثاته صاندم شمدي بو حساب اچيق كلمسلي ایدی دیدکه خام جام الله کار برکتی و برمس شکر ایتلی دیجه محمود به جام بو مقدار اچدی شیطانلری کتیدی بولله الش و برشده تجارت اولز دیدکی کي همان خام باشی اورتوب بچره دن قومشور بفریاد ایلدیکم بنم زوجم ایمان سردر الله و یردی یرم اول شیطانلری کتیدی دوریشک ایجابنه باقک دیدکی کبی قومشور ایلرته سلاح وصول ایلله یوریش ایلنجمه محمود اکلادی ایش فناشمدی همان اعدامنه

یوز یسه چکر خوفندن در حال اولک نخنه و شنه چیتوب کندوسنی اشاغی آتق و قاچق افکارنده ایکن برده یوقاروده ذکر اولنان قوشی نخنه بوشک برمقلغنه کوردیکی کي همان ایاقلرینه صارلدی قوش دخی برهوا اولوب کوزدن نهمان اولدی سماه اولدرجه چیدیکم یروزی کورغز اولدی محمود خوفندن بیهوش اولوب برزماندن صکره کندوسنی بنه برقرستان ایچنده بولدی اما کیجه قرانلق عیجا بوراسی نه سیدر الله یره بغداد اولادی دیو خلیا ایتکده ایکن منارستانک بر طرفندن برمشله ظهور ایلدی برده کوردیکم اوزون بویلی برسایه عرب النده برقر باج و برمشله جی برلکده کلوب قبرستانک بر طرفنده قازمه کورک الله بر محلی اشکده یاشلادیلر بر مقدار صکره قاز یسلان یردن بریصی طاش قالدروب مشله ایله برابر ایکسی زردبانلی برمفاره کبی زرزمینه ایدیلر محمود

دخی اول محله کلوب اشاغیسنی دیکلمکده اولدی برده ایشتدیکم برزان صداسی ایمان سر عرب بنه کلدیکی دو فریاد ایلر عرب دخی بکا رام و تسلیم اولماز ایسک بولله سنی ضرب ایله هلاک ایلریم دیو سویلر بعده قزی مشله جی طوتوب عرب دخی قر باجله صداسی کسلیججه به قدر دوکوب ارتق یوقاری جینهغه باشلارلر محمود اورادن قاچوب طاشلرک اراسنده کرلندی اما بو حال تدریله میوب استغراب ایلدی بر مقدار صکره صباح اولوب محمودک کوز بنه برقلعه دیواری کورندی اورادن کیدوب قلعه قپوسندن اچسرو کبرکده چارشو و بازار ی مکمل سیر ایتکده ایکن برده دلالت نما ایلرکه شاهزک نورسیده کره سی او تون طقوز کوندر غائب اولشدر هر کیم بواور و خبر و یرر اینه شاهز کندوسنه داماد ایلد چکر دیمسلیه محمود سؤال ایلدی بو شهرنه شهر یرر پادشاهی

کیندر دیدکده بو شهرک اسمی نانا رستاندر شاهز خسر و شاهدر دو جواب و بر دیلر اوراده تکرار بشادی سؤال ایتدیسده اسمی یلور ادم بوله مدی بنه کولدن شیخه شتم ایدوب دلالی چاغردی دیدیکم بنی شاهه ایلت فقط کیمسه سررشته و برمه دیدی دلالت در حال شاهه خبر و یروب تحقیجه محمودی شاه جلب ایلدی خلوت اولوب کره کره کزی قولکر بو کیجه ذات شاهانه کزه بولوب کوستر برم دیدکده شاه منسون اولوب اکرام ایلدی اخشام اولدی یاتسودن صکره محمودک ترتیبی اوزره شاه ارکینجه حره کیدوب هر کس یادی شاه ایله محمود کبر ایجه کیمسل طوی برق و فقط درت نفر حرم ایتلرندن برابر الهرق فنارسزجه قبرستانه کیدوب بر حله کرلندیلر خیلی زمان کچوب بنه اولکی کیجه وقتلرته مشله جی و عرب قلعه طرفندن ظهور ایتدی شاه اوز قسدن

کورنجه سکس باشی بزم بورایه کلدیکمزی
کورمشده مشعله یاقوب کلیمور قیاس ایلدی
محمود اشارت ایلوب سکوت ایتدی بو عرب
ومشعله جی کالاول برحلی قازمغه بشلدیلر تمام
قیاغی قالدیروب ایجرویه ایتدیلر شادایله محمود
اولوقت اورایه کلوب اولان ماجرای دی کلدیلر
شاه تانارستان کریمه سنک فغان وصداسنی
ایشیدوب خشم وغضبه کلدی ایسده بونلر
اشاغیده ایکن شاید قزی اولدیرلر دیوب
صبرایله تامدر عرب ومشعله جی یوقاری
چبقدیلر شاهمان حرم اغارینه امر و یردی
سل سیف ایلوب عرب ومشعله جی اوروب
ایکبشر پارچه ایلدیلر ومحل مذکوردن کریمه سنی
خلاص ایلوب الهرق سرای شاهه کلدیلر
اول انده محمود غزنوی به داماد خانی
کدی یلوب برقاچ کون صکره اجرای سورایله
شاهه داماد اولدی ومحمودک درایت کامله سنی

کوروب برقاچ ماه مرونده برنجی وزیر نصب
اولدی بو حال ایله برسنه کچوب سلطانندن
براولادی دخی تولد ایلدی فقط عزل وانفصال
ایدن باش وزیر اتقانن ساقط اولدینی جهته
دائماً محمودک علیهنده عرض وکین پیداسیله
برفرصت ارامقده ایکن دیگر وزیرانک اتفاق
ورآینی حاصل ایلوب بو محمودک معهود عرب
ایله رفیق اولدینی ندن معلوم اولدی البت
بودخی عربک رفیقنی ایدی عرب بوکا غلبه
ایلوب دفع ایلسیله بودخی مخبر صادق حکمنده
طوبیلوب بلاتدقیق داماد و باش وزیر ایلدی
بو خصوصی شان شاهه باشمز برماده در ذیله رک
وبویله دسیسه لره احتمال وبریلرک بر
تقریبه شاهنی افتناع ایلدیلر شاه دخی فی الحقیقه
تحقیق اولتمسزین اجرا ایتدیکنه نادم اولوب
غضب مستولی اولدوقده محمودک دخی علناً قتلنه
فرمان ایلدی سابق وزیر فرصدردیوب محمودی

جلبه ادملر کتدکده حرم اغارندن محمود بو
اغراضنی اکلابوب سرایک بچی سنه فرار ایله
عجبا نصل خلاص اولدیلورم دیو خوف اوزره
ایکن زده معهود قوشی بچیسه ده کوروب جای
سلامت عدیله کدیوب تلاشله محکم ایافر بنده
صارلادی قوش دخی پرواز ایلوب رهوا اولدی
قتله منتظر وزار وخلق ارقه سندن باقه قالدیلر
اول قوش محمودی اوب اولقدر هوایه چیق دیکه
بر یوزی دو مان مشلی کورغز اولدی محمودینه
خوفندن کتدوسندن کچوب بهوش اولدی وبر
مدت کتدیکی حالده او بنخودن اویانور کچی
کوزلینی آچوب کتدوسنی بر صحراده باتر اولدی
وچو دینی یوقلوب صاع وسالم وکر دخی بایده
جناب حقه شکرلر ایلدی بر مدت تفرکردن صکره
اطرافی و کتافه نظر ایلدکده اوزاقده بر قاعه
دیواری مئلو بر کوروب قالدیهرق او طرفه
یوریدی یقین واردقده طرز انشاسته نظراً

مملکت اولوب انجق صحراده اطرافی دیوار کشیده
اولتش بر بچیسه مثال اولدیفته یقین حاصل ایتدی
ارایه رق قیوسنی ولدقده رقاچ ادم قپواو کتده
بکلمکده اولدقلرندن یانلر بنه کدیوب سلام و یردی
بونلر دخی سلامک الوب اکرام ایلدیلر بر طاقم
صحنیدن صکره محمود بو بچیسه تک بو یله
صحرا ده بنا ودیوار احاطه سیله بکلمکه سبب
ندر دیو سئوالنده اول بکچیلر بوراسی بلوچستان
شاهنک اوغلی ایچون یاپلمشدر چونکه شاهک
اوغلی دنیا کلدکده اهل نجوم استخر اچلرند بو
چو چق تولدندن اون یاشنه رسیده اولدقده بغدادلی
محمود غزنوی نامنده بر ادمک بچاغیله تلف
اوله جق دیمه لریش مینی شاهک دخی بشقهسه
اولادی اولدیفندن ویاغچیسه نی ترتیب ایلوب
شادی چو چق دخی بو سنه اوننجی سنه در بو
بچیسه حفظ اولمقده در ان شاه الله برقاچ ماهدن
صکره استخراج ساقط اولدقده شهر بلوچستانه

نفل ایدہ جگر دیو جواب و پردیلر محمود قلبدن
نه عجائب منجملر بزم کله جگمی بیامشله ایسه ده
چو جغک تلف اوله جغنی یا کلس استخراج ایشله
سبب ندرکه تلف ایدہ ب دیو خلیساده ایکن
بغچه نک ایچندن برطوشان قپودن طیشرو
اوغراددی قپوجیلر درحال تفنگلر ایله طوشانی
تعقیبه کندیلر محمود اوراده قالدقده ایچرو
کپردی بغچه بی تماشاده ایکن اورته برده برعالی
قصررو یوقارو سنده نور بار چه سی کی بر
چو جق محموده اشارت ایلدی محمود دخی
زردباندن یوقاری شاهزاده نک یانسه چققدی
بکچیلر طوشان آوندن کلوب محمودی بر و جلی
ایدی کندی قیاس ایلیوب قپوده بکلمکده
قالدیلر چو نکه شهزاده آدم به ز بنه حسرت
قاس اولدیغندن محمود غزنوی ایله ایت
وصحبه کرشدکلرنده محمود شاهزاده نک
حسن جمانه و درایت و فطانتته باقوب محبت

ایلدی ایسه ده قابدن هیچ بویه نور کی
چو جغه کیم قیا بیلور منجملر یا کلس استخراج
ایشله دیکده وافکارده ایکن برده قپو طرفندن
بر لاله باشنده برتسی طعام ایله کلکده اولدیغنی
شاهزاده محمود کوروب لاله کلوب محمودی
کوروب مسون ایچون محمودی طولاب ایچنه
صاقلدی لاله کلوب طعامی بر اغسوب اولسکی
تسی بی الوب عودت ابتدی شمعی شاهزاده
محمودی چاغروب بر لکده طعام ایتلرینی تکلیف
ایلوب یا قسکره نور فائده صلطه اتق خیاردخی
کتور مشار دوت سفره دن بر صلطه لغی الله
الوباء بر بیچاق اولسه ده صو یساق دید بکنده
محمودینلندن کوشلی بیچاغنی چیماروب
شاهزاده به وردی شاهزاده بیچاغنی السوب
باقدقده مکر که بیچاشک یوزده شاه محمود
غزنوی دیو یازلس ایلی و یازوی کورنجه
شاهزاده نک بگری تغییر اولسوب امان محمود

غزنوی بکافیله دیو اعلیه رق نیازه باشلدی
محمودی افندم شاهزادم منجملر بزم کله جگمی
بیشلر ما افندمه قصده ایتمکی یا کلس استخراج
ایشله دیرهک ییتلر ایلوب شاهزاده مسلی اولدی
شاهزاده بیچاق ایله خیاری صوب بوب تسی اوزرینه
طوغراوب بر لکده طعام ایتمکده و شاهزاده
بیچاقدن خوشلنوب طوغرائمش خیاری بارچهلرینی
بیچاخک اوچنده صانچوب یتمکده ایکن حکمت خدا
شاهزاده به بیچاق اغزنده ایکن بر آفسرمه کلوب
بیچاق دماضنه صاپلاندیغنی کی درحال دوشوب
تسلیم روح ایلدی محمود غزنوی بو حال کوروب
شاهزاده رق بیخیره دن باقنده ایکن تسی بی کتورن
لاله دخی بنه کلکده اولدیغنی کوروب عقسلی
باشندن کندی لاله یوقاری چیتوب شاهزاده بی
خون الود وفات ایشله بیاندیغنی و محمودی
اوراده کوربکنی قپوجیلر فریاد ایتسینه درحال
قپوجیلر بنشوب محمودی دردست قپنده ایکن

محمود بغچه به فرار ایلوب برده مذکور قوشی
کوروب سرعته کیده رک ایاقلرینه صارانلی
قوش بنه بر هوا اولوب سماه چققدی محمود
بخوقندن عقلنی غائب ایلوب بر مدت صکره
کوزینی اچدقده کتدوسنی لایلا بغدادده کی
کوشک زردبانی باننده قیامده بولدی و شمدان
دخی زردبانه یا قنده ایدوکنی کوروب عجباشیخ
یوقاروددی دیرهک شمدانی الوب قصره
چققدی شیخ شهاب الدین حضرتلری هسانی
اوغلم کتانی کتورمکنی دیدیکنده شمعی محمود
امان شیخ افندی فصل کتاب بن فاج سنه لدر
نزه زده ایدم دیو سر گذشتنی بیانه باشلاد قده
شیخ سو یاتلر بر محبوب اوغلم سن کیده لی بش
دقیقه اولدی اشاغیدن کتاب کتیره جک ابدک
اگر بر فاج سنه کتیش اولسک الله کی شمدانک
مومی بتزی والبسه لک تبدیل اولزمی عقلنی
باشنه طوبله سن بویه بر بیاغی ادم ایکن بش

(٤٦)

دقیقه ایچنده نر سیران ایلدک تفکر ایله کد جناب
حقک یغمبرلی و اولیاء الله افندیلمرمن ان واحده
نوله کیدرل کلورل بو حاللر انجیق سنی ارشاد
ایچون کوسترادی بوندن صکره کامل اعتقاد
ایله درسه مشغول اول دیوب اولوقت محمود
غزنوی بو کراماتی کوروب ارشاد اولدی بعده
بر مدت شیخ حضرتلرله برلکده قالوب
اعتقادینی پاک و تصحیح ایلیوب باقی عمرینی عزت
وسلطنته کچوردی

(قطعه)

قصه دن حصه اور اهل کمال

عاقبت اندیش اولان بولوزوان

لطیفیا معراج ختم المرسلین

ایزه من عقل و فکر دل اولدی لال

—۴۴۴—

BELEDİYE

KİTAPLARI

No.

جاملی خاتمه مطبعه مزده اتی الاسامی کتابلر
صا لفته اولوب الوب صابق و طیارویه
کوتورمک استبانلر ایچون فینات مقرره سندن
پوزده بگری تنز یاسله و ییله چکنسندن
اولوچمهله مباحه سته مشتزی اولنرک مطبعه مزه
مراجعاتی انتار اونور

(سر کوزل) (بدی عملر) (اهنک)

(فنان افندی) (محب خاندان برکتار)

(اسرار عجیبه) (ابکی عیاش) (نظرین)

خوب وزن) (مشتمله) (مشهور مجروس فریداش)

هر کتاب و غزله صانیلان کتبلرده یوانور

—۴۴۴—